

eylem

Şükran Kurdakul

Çıkarıcı Politikacıların Korkusu

T.I.P. Seçimlere Girerken

Babür Kuzucuoğlu

TÜRK-İŞ'in Politik Eylemi

DEMİRTAŞ CEYHUN

Yönetici Sınıf

Muzaffer Karan

Atatürk Diyor ki

Fazıl Hüsnü Dağlarca

Bilinç

Prof David Apter

Siyasal Organizasyon ve İdeoloji

Çev. : Dr. Oğuz Arı

Ferid Edgü

Batılılaşma Üstüne

Emin Türk Eliçin

Amerikanın Dünyaya Verdiği

Fahir onger

Rıfat Ilgaz'ın Kişiliği, Sanatı

eylem

AYLIK DÜŞÜN VE EYLEM

DERGİSİ

SAYI : 19

CİLT: 2

1 Eylül 1965

Sahibi :

ŞÜKRAN KURDAKUL

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

BABÜR KUZUCUOĞLU

Her ayın başında İstanbul'da yayımlanır. Sayısı 250 kuruştur. Altı aylık abonesi 10 lira. Yıllık abonesi 20 lira. Havaleler, Şükran Kurdakul - Ankara caddesi 45/22 adresine gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez

İlan Koşulları :

Tam sahife çift renk: 1250 TL

Tam sahife tek renk: 1000 TL

Basıldığı yer :

Gün Matbaası - İstanbul

Kapak baskısı :

Büyük Kervan matbaası

ÇIKARCI POLİTİKACILARIN KORKUSU

Şükran KURDAKUL

Türkiye'nin kapitalist yolla kalkınacağı inancına bağlanarak programlarını bu ana ilke etrafında hazırlayan Adalet Partisi yöneticileri böyle bir ekonomi anlayışının savunusu olan liberalizmin siyasal amaçlarını görmezlikten geliyorlar. Madem ki, «bırak yapsın, bırak geçsin» ekolüne bu denli bağlıdırlar rejimle ilgili bütün temel sorunlarda liberal öğretinin zorunlu kıldığı kuralların adamı olsalar ya... Hayır, böyle bir meseleleri yok. Söz, temel özgürlüklere gelince, liberalizmin gerektirdiği en küçük özgürlükleri bile kısıkanıyorlar toplumdan. Her özgürlük, kendilerini iktidara getirme özgürlüğü. Sadece böyle bir umutla yola çıktıkları için kimi zaman Türk Devrimi'nin yasalarına tosluyorlar, kimi zaman da - gerçek bir özgürlük teminatı olan - anayasamızın gereklerinin dışına çıkıyorlar.

Bu çelişkinin nedenlerinden biri Adalet Partisi yöneticilerinin dayandığı sınıfların, - kendi yararlarına işleyen bir ekonomik yapı içinde bile - işsizliğin önüne geçecek güçte olmamasıdır. Devlet eliyle kazanma planı içinde daha mutlu oluyor egemen'ler. Bu yüzden D.P. iktidarı boyunca, bir zaman için de olsa, deforme etmeyi başardıkları bilimsel gerçekleri kendilerine yarar hale sokmak istiyorlar gene.

Adalet Partisi yöneticilerinin siyasal alandaki işlevi kayıtsız şartsız böyle bir işbirliği ve amaca bağlı olduğu için seçim düzeyine gireliberi, çelişkiler çizmeyi çok aşmış, ileri güçler yeniden bu partinin rejim konusundaki davranışlarını Anayasa önünde izlemeye başlamışlardır.

Örneğin Bay Faruk Sükan'ın «ARTIK OY SİSTEMİ» üstüne konuşması - sözü edilen parti T.İ.P. olmasaydı da - anayasacı güçlerin önemle duracakları bir sorumsuzluk örneğidir, bir suç örneğidir. Hem yıllarca millî irade sözlerinin arkasına sığınıp Türk devriminin iradesini hiçe saymak isteyen bir zihniyetin adamı olacaksınız; hem «Türkiye İşçi Partisi iki üç milletvekili sokarsa meclis çalışamaz hale gelir.» diyerek şimdiken yüzbinlerin - yani ulusun - iradesini hırpalamakta sakınca görmeyeceksin. Sormak gerekir Bay Faruk Sükan'a:

— T.İ.P. Milletvekili adayları en büyük görevlerinin sorumlunu a'ınca Toprak reformunun bir an önce kanunlaşması uğruna mücadele edecekleri için mi işlemez hale getireceksiniz meclisi?

— T.İ.P. Milletvekilleri Yüce kürsüden, en ilkel koşullar içinde, en

düşük ücretlerle çalışan emekçi kardeşlerinin haklarını savundukları zaman vuracağınız sıra kapakları ile mi çalışacak hale getirmiyacaksınız meclisi?

— Ve T.İ.P. Milletvekillerini çıkarbirliği halinde bulduğunuz kökü dışarda iş adamlarının kirli çamaşırlarını meydana çıkarıp, Cumhuriyetin en şerefli kürsüsünde, en şerefli ilkemizi milli bağımsızlığımızı korumak için, kömür ocaklarındaki, tezgahlardaki savaş alanlarındaki memetlerin cesareti ve bilimin aydınlığı ile karşınızda gördüğünüz zaman mı işlemez hale getireceksiniz meclisi?

1961-1965 dönemini şöyle bir hatırlamak Faruk Sükran örneği yöneticilerin hem Meclisteki, hem anayasa karşısındaki tutumlarını tekrar tartışmak fırsatı verecektir. Nitekim beş aydır kendi kurdukları hükümete ortak olarak katılan Y.T.P. lideri Ekrem Alican bile bu tartışmayı yaparak kanılarını: «Politika hayatı pazarda mal alış veriş yapılcasına menfaat hesaplarına dayanacak olursa ahlâka ve fazilete dayanan politikaların kısa vadelerde başarılı gözükmeyecekleri şüphesizdir.» biçiminde açıklamış, C.H.P. Genel sekreteri Kemal Satır da: «Yaptıkları propaganda hem siyasi ahlâka uygun değil, hem de tamamen suç sayılacak vasıf taşımaktadır.» demiştir.

Ötekitutucu partilerin bile A.P. Yöneticilerini bu denli suçladıkları gözönünde tutulunca, ilerici güçlerin ve T.İ.P. örgütlerinde savaşanların karşısında bu partinin bunca telaş ve korkusu daha iyi anlaşılacaktır.

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ SEÇİMLERE GİRERKEN

1.

Tüzük ve programı sosyalistöğretiye bağlı olan bir parti seçimlere girdiği için Türk devrim tarihi, kendisine inananları bu kez de haksız çıkarmamıştır. Bu açıdan bakınca o denli geniş bir anlamı var ki seçimlerin. Yurdumuzda kurulan ilk sosyalist partinin kütüğü 1910 tarihlerini taşıyor. Yani ikinci Meşrutiyet dönemi, yani ünlü İttihat ve Terakki partisinin iktidarı Alman sermayedarlarının eline bırakıp, orduyu Alman kumandanlarının emrine verdiği dönem. Daha Rusya'da Çarlık düzeni. Kendisine bağlı İşçi sendika ve derneklerinde tek bir ülküyü millî bağımsızlık ülküsünü amaç edinen sosyalistler Alman işadamlarının emirleriyle kilitleniyorlar.

2.

1926 da genç Türkiye Cumhuriyetinin İstiklal mahkemelerinde memleketi Almanya satan bu İttihat ve Terakki Partisi yöneticilerinin verdikleri ifadeleri, Yassıada sanıklarının ifadeleriyle karşılaştırarak okumak işbirlikçilerin ahlakını öyle açık çıkarıveriyor ki ortaya. Elli yılın işbirlikçi ahlakta yalnız patron değişikliği yarattığını görüyorsunuz. Ama vatanseverlerin bilincinde hiçbir yıpranma ve geriçkilme yaratmıyor bu elli yıl Aksine, her birikim döneminde görüldüğü gibi, toplumcu felsefe ile yurt gerçekleri arasındaki bağıntıya biraz daha yaklaşıyor, kuram ve eylem işbirliği biraz daha güç kazanıyor. Sosyalist iyimserliği havada bir iddia, bir avuntu saymak yanlışına kurban gidenlerin yanlışını gösteren bu güç, bugün Türkiye İşçi Partisinin eriştiği düzeyde kalabalığın malı olmuştur.

Türkiyenin 1923 den sonraki koşulları incelenirken bu olayın önemi daha da değerlendirilecek. T.İ.P.nin eriştiği her aşamada emeği geçen insanların işlevi tarihe bir direnç örneği olarak geçecektir. Öyleyse, emperyalizme karşı bağımsızlığı, saraya karşı Anadolu ihtilalini, kuvvayı milileyeyi, kapitalizme karşı emeği, aylaklığa karşı alınterini seçenler Türkiye İşçi partisinin eylemine uzaktan bakmayı kendi kendilerine karşı işledikleri bir suç sayarak işlevlerini bilmelidirler. Bu gün T.İ.P. örgütlerinde onların herbirini bekleyen görev, sosyalizmin hayata geçmesinde en büyük etken olacaktır.

3.

Bilindiği gibi aday adaylarının önseçimleri yapılmış, milletvekili olarak görev almak isteyen parti üyelerinin listelerde yerleri belirlemiştir. T.İ.P. üyelerinin bu konudaki sorumlarını, onların sosyalist ahlaka bağlılıklarına ölçüt olacak kadar büyük görmek görevimizdir. Bunu bir bilinç sorunu olarak benimsiyen partililerin büyük çoğunluğu kuruludüzenin siyaset canbazlıkları önünde iyi bir sınav vermişlerdir. Burada, Parti Genel başkanı Mehmet Ali Aybar'la kurucu İbrahim Güzelce ve Merkez Yürütme kurulu üyesi Kemal Nebioğlu, Yaşar Kemal ve Genel Yönetim Kurulu üyesi arkadaşların - merkez kontenjanından girmiyerek - ön seçimlere katılmalarını gerçekten övünülmeye değer bir hareket olarak karşıladığını belirtmek istiyorum.

Girdiğimiz ilk seçimde biz bilincine varmanın güzel örneklerinde biri olan bu davranışın, sosyalistlerin örgüte, yani insanlara güven beslediklerini tanıtlaması bakımından ayrı bir önemi vardır .

TÜRK-İŞ'İN POLİTİK EYLEMİ

Babür KUZUCUOĞLU

18 Ağustos günü Adli organ kararıyla polis, Türk-İş Genel Merkezi'ni bastı.

Bu olay seçimler eşiğinde, Türkiye'nin en büyük işçi örgütünün politik eylemi üstüne, bir kez daha düşünmeyi gerektiriyor.

«Başkın», kanunî gerekçeleri ne olursa olsun, ilerici düşünce ve çevrelerce, «Saygısızlık» olarak nitelenecek ve tepkiyle karşılanacaktır. Cıassı öyle.. Ama biz olaya daha başka bir açıdan, ilerici örgüt ve kurumların politik oluşumları açısından bakacağız.

Türkiye sosyal bir tomurcuklanma içinde.. Büyük yığınların daha mutlu yaşayacağı bir düzenin düsturu, 1961 Anayasası'yla, statükoyu tutucu yasalarla muhafaza etme çabası arasındaki mücadele, ete, kemiğe, yaşayan kitlelere atlamıştır artık...

27 Mayıs'tan bu yana toplumsal yapımızda olagelen hızlı değişme, politik niteliği sınıfsal özünde taşıyan işçi kitlelerinin en büyük örgütü olan Türk-İş'i (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu), hangi örneklerden abartılarak, hangi ölçülerle kurulmuş olursa olsun, «ileri»den yana politik bir eyleme itmiştir.

Bu eylemin olaylar üstünde, az ya da çok ölçüde etkin olabilmesinin nedenlerini, Türk-İş başları'nca çizilen kuramında aramak gerek... Bu kuram üstüne sözedeceğiz. Şunu da söyleyelim; bu kuramın çizilişinde Türk-İş yöneticilerinin art düşünce yapılarından ya da, örgütü türlü yollarla etki altında bulundurabilen, kökü içte, dışta çıkar gruplarının da baskısından sözedeilebilir. Somut kaynak ve kanıtlarımız olmadıkça bunları söylemeğe hakkımız yok. İyi niyetle çizildiğini saydığımız bir kuramı, onun eylem yolunu, yöntemini saptamak, eleştirmek bizim işimiz...

Türk-İş yöneticileri ile, T.İ.P. İlişkilerine Bakınca...

27 Mayıs Devriminin getirdiği, 1961 Anayasası'nın kurumlaştırdığı, özgürlük ortamında hızla örgütlenen toplumcu çevreler, bizim için henüz dış planda olan bir çok konuda birbirlerine düşmekte, yararsız tartışmaları sürdürmekte hayli becerikli davrandılar ama, bir gerçeği de ortaklaşa akıllara koydular: İşçi Sınıfı Siyasi rüştüne ermişti... Uygulamada da, Sendikalar, dar alanda küçük mücadele grupları olmaktan çıkıp, yeni kitlelerin, yeni düşüncelerin bağrında yoğun bir büyüme hızına ulaşırken, öte yanda, bir avuç sendikacı, işçi sınıfına dayanan siyasi örgütü, Türkiye İşçi Partisini kuruverdi.

Kuruluşundan bir yıl sonra, toplumcu seçkinleri de bünyesine katan T.İ.P., bu rüşt'ün kullanılmasında öngördüğü yolu açıkça ortaya koyan

ilk örgüt oluyordu. Bu yol; «Siyasi bir parti örgütü içinde, demokratik yolla, emekçilerin, kendi elleriyle gerçekleştirecekleri, kendi iktidarları» yoluydu.

Güçlenen sendikal hareketin en üst sözcüsü Türk-İş'in yöneticileri, 274 Sayılı Sendikalar Kanununun kısıtlayıcı hükümlerinin de verdiği özürle, T.İ.P. ne, uzun süre ilgisiz davrandılar. Ne var ki, bu süre boyunca, iki örgüt, ana yurt sorunlarında, birbirine paralel görüşleri savundular.

Türk-İş'in T.İ.P. ne ilgili davranışı da, umulmadık bir biçimde ortaya çıkıverdi:

Türk-İş Genel Sekreteri Hali Tunç, geçtiğimiz Nisan ayının ortalarında, tatlı bir bahar günü İzmir'de, ilgili mercilerin ihbar saydığı bir demecle, Kozlu olayları sırasında, Türk-İş Yönetim Kurulu üyesi Rıza Kuas'ın söylediğini iddia ettiği bazı sözleri, üstelik T.İ.P. Genel Sekreteri Rıza Kuas'a yükleyiverdi.

Tüzüğünde, Parti adına konuşma yetkisi yalnız Genel Başkanına verilen T.İ.P., bu iddiayla, Genel Sekreterinininazında, işçileri orduya karşı ayaklanmaya teşvik ediyordu.

Türk-İş Genel Sekreterinin bu iddiasına, gazeteciler önünde dinlenen teyp bandı gibi, adlarını verdiği örgüt arkadaşları da tanıklık etmediler. Ama Türk-İş'in çıkışı, belki özürü dilenebilecek olan bu tutamaksız suçlamayla kalmadı. 19. 4.1965 günü yayınlanan basın bülteninde, pekte ipe sapa gelmez kanıtlarla, T.İ.P., «Türk-İş'in gelişmemesini, Toplu Sözleşme ve Grev Hakkının verilmemesini istemekten» tutun da, «Bizim Radyo ağız-cılığı yapmak» gibi, su katılmadık gerici ağızlara yaraşır isnatlarla suçlandı.

Türk-İş Başları, nedense, Tüzüğünde İşçi Sınıfına öncülük tanımış, demokratik, toplumcu bir partinin varlığını, kendilerine aykırı bulmuşlardı.

Bu, Türk-İş'in, politik eylemi yönünden, ters bir çıkışı ve sönen ilk balonuydu. Ve bu çıkış daha acı sonuçlar yaratmamışsa, bunu yalnızca, Türk-İş için bir şans saymak gerekir. Çünkü bu yüzden, toplumculara gelebilecek onanmaz bir kötülük, muhbirinin alnı kadar, Türk İşçi Sınıfı tarihinin sayfalarından da silinmiyecek bir leke olarak kalırdı.

Baskın'ın Arkasındakiler

T.İ.P. ne karşı çıkışıyla, İşçilerin doğrudan doğruya siyasi bir parti içinde demokratik bir güç haline gelmelerinden yana olmadığını açıkça belirten Türk-İş beyni, politik eyleminin biçimini bir süre sonra açıkladı. Bu biçim, 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanununun «hâmilîği» ile, adı efsaneleşmiye yüztutmuş, geçen Hükümetin C.H.P.» li genç Çalışma Bakanı Bülent Ecevitin düşüncesine tıpatıp uygun düşüyordu:

Sorunlar

İşçiler Siyasi Mekanizmayı dıştan etkiliyecek birbaskı grubu olacaklardı (Amerikancası pressoure group.)

Bu eylem biçiminin sayısı ifadesi de şuydu: Biri sınıfsal yapısında hiçbir değişikliğe lüzum görmeden, ilericiliğin patentini, yerli imalata takılmış yabancı markalar gibi, yakasına ilıstırmış, öbürü, «Amerikan Komisyuncusu müteahhitler ve Tüccarlar Klübü» iddialarını yalanlamak için hiç de gönülden bir çaba göstermiyen iki ana parti, Türk-İş Genel Merkezinin göstereceği 10 ar sendikacı adayı merkez kontenjanlarına alacaklardı. Bir de, Meclisin bu döneminde işçi davalarına karşı çıkmış milletvekillerin bir listesi hazırlanacak, bunların en azılılarından bir düzinesinin yeniden seçilmemesi için, Türk-İş örgütü, bütünüyle çaba gösterecekti.

Kara Liste'ye gireceklerin adları üstüne dolaşan rivayetlerin, kuyruk sokumlarına sancı verdiği bazı milletvekilleri hemen harekete geçtiler. Öylesine harekete geçtiler ki, listeyi, en önce, Türk-İş Genel Merkezini basan polisler okudu. Liste 9 kişilikti. Trabzon milletvekili Ali Şakir Ayan-oğlu, Elazığ milletvekili Naci Güray, Balıkesir milletvekili Ahmet Aydın Bolak, İçel milletvekili İhsan Önal, Kırşehir milletvekili Ahmet Bilgin, Kouya milletvekili Sait Sina Yücesoy, Erzincan milletvekili Zeynel Gündoğdu, Tokat milletvekili Zeyyat Kocamemi, Niğde milletvekili Ruhi Soyer... Gerçekten de bunlar, Meclis'te, hakim sınıfların sözcülüğünü, ağızlarından çıkan kulakları duymuyacak kadar saygısızca yapanlardı. Ne varki, bunlar, ikisi dışta, aralarına 10 ar milletvekili sokmakla, Türk İşçisinin haklarının savunulacağı iddia edilen, statükocu iki dev partinin milletvekilleri idi. Ve, «ortanın solunda»ki de dahil, bu iki parti yöneticileri, yedi gerici milletvekiline karşı, yediyüz binlik işçi örgütünü tutar gözükmediler. Sahte bir marka gibi yakaya ilıstırılmış patent, somut olaylara uygulanmıyordu. Türk-İş Başlarının Devlet ve Hükümet yetkililerine yönelttikleri «öfkeli ses»de, kör bir vâdinin boşluğuna düşüp, koyboldu. Adalet Mekanizması kanunlara uygun olarak işliyordu.

Tabanın Düşünce Yöntemi

En önemlisi, bütün bunlar, Türk-İş tabanında geniş bir yankı uyan-dırmamıştı. Türlü kademelerde toplantılar yapan Sendikacılar, olayı protesto etmekle birlikte, Türk-İş Başlarının öngördüğü eylemi yeterli ve tutarlı bulur gözükmediler.

Anlaşılan, taban, ince hesaplardan pek anlamıyordu. Emekçi Halk'tan yana bir partiye karşı çıkarken, Emekçi Halk'a karşı sınıfların partilerinden, o partilerin programları içinde çalışmaya zorunlu, «Kontenjan milletvekili» sendikacıların, Meclis içinde, işçi haklarını nasıl savunabileceklerini anlamıyordu. Kendinden dokuz milletvekili seçmek yolu varken, vargüçle, kendine karşı dokuz milletvekilini seçtirmemek için uğraşma-

nın nedenini anlamıyordu. Bu, kulağını öteden göstermek demek olan yolun, yüzdeyüz başarıya ulaşacağı düşünülse bile, statükocu partiler, giden dokuzu aratmayacak üçyüzdoksandokuzu meclise getirecek malzemeye sahiptirler.

Taban gerçekleri duru düşünüyordu:

«Aslında Sendikacılık; günlük hayatta meydana gelen tek tek veya toplu aksaklıkları, ta temeldeki ekonomik ve sosyal sebepleriyle ele alıp, çalışan insanların, dolayısıyla bütün Toplum'un yararına reformları, hakların kanunla düzenlenip, işletilmesini sağlayarak, çalışan insanları, yaşadıkları sürece garanti altına almaktır.... Hak kavgamızın, Çağdaş Uygarlık içindeki yerini bilmek, bu yere varmaktır.

.....

.....

Geleceğin mutlu yarınları, çağdaş uygarlık içinde, yurt ve dünya görüşü olan insanların çalışmasına bağlıdır.»

İşte, tabandaki bir Sendikanın, İstanbul Yol-İş Sendikasının onbeş günlük başkanı Bekir Yenigün, işçilere böylece sesleniyordu.

Taban duru düşünüyordu ve tabanın tam desteğini kazanmak, bu duruluğa uygun çözümler getirmekle mümkündü.

Taban, ince hesaplardan anlamadığı kadar, toplumcu çevrelerin, bizim gerçeklerimizden uzak alanlardaki kavgalarından da bir şey anlamıyordu. Taban, gözlerini ve yüreğini sonuna kadar açmış, kendinden yana, somut her eyleme, her düşünceye dört elle sarılıyordu.

Emperyalistlerin Yaratmaya Çalıştığı Yeni Kuram...

Teşhis noktasına geldik; Türk-İş Başlarınca yönlenen, biçimlenen politik eylemin kuramı ne?

Kuramın belli bir kuramcısı yok karşımızda. Üstelik, örgüte verilmek istenen politik eylem biçiminin, ayrıntılarına kadar bir bir anlatıldığı, biraz da sert dilli, hoşgörüsüz demeç, bildiri, ve bültenlerde bu kuramın tanımlaması yapılmıyor. Ama Türk-İş Başlarının türlü sorunlardaki tutumu, düşünce yapısı incelendiğinde önemli bir sonuca varmak mümkün: Türk-İş Başları, Türk İşçi Hareketini radikal bir görüşle, daha dar bir sınır içinde yürütmek istiyor. Diğer emekçi yığınların, toplumcu kurum ve düşüncelerin ortak savaşıyla araya bir mesafe koymak... Statüko içinde onlardan farklı bir dokunulmazlık duvarıyla çevrelemek kendini. O zaman politik eylemin biçimi gibi, bu isteğin de kuramsal kaynağını biraz uzaklarda aramak gerekiyor. Nitekim, Türk-İş Başlarının biraz da «fikir hısımları» Yön Dergisi, son olayların yorumunda, üstü kapalı bir biçimde Türk-İş'in tutumunu benimsiyor ve «emsâl» getiriyor:

Sorunlar

«Esasen parlamanter rejimde, sendikalar, kendi partileri iktidarda dahi olsa, işverenler güçlü bir baskı grubu olarak iktidarı etkileyebilecek durumda bulundukları müddetçe, iktidarı çeşitli yollarla baskı altında tutmak zorundadırlar. Ancak işçi baskısı, parlamanter sistemi az çok bir dengeye kavuşturur. İngiltere'de İşçi Partisi iktidardadır, fakat sendikalar güçlü bir baskı grubu olarak, yine de zaman zaman iktidarın karşısına dikilmek durumundadır. Hele bugünkü şartlar içinde Türk İşçi Hareketi...» (Yön Dergisi Sayı 125)

Bu sözlerde bir karmaşıklık kolayca göze çarpıyor ilk bakışta... İşçilerin iktidarda olduğu demokratik bir düzende, Parlamento dışı baskı grupluğunu yapmak Sermaye çevrelerine düşer yalnızca... İşçiler ise, çoğunluğunu ellerinde bulundurdıkları Meclis sandalyelerinde yaparlar mücadelelerini. İktidarı kullananlarla Sendikalar arasındaki bir anlaşmazlığın çözüm yeri de İşçi Partisinin içi olur. Aksi halde, ya İşçi Partisinin yapısında bir bulanıklık var demektir, ya da sendikaların... İngiltere'de İşçi iktidarı ile Sendikaların bağıntıları hakkında, ayrıntılı bir bilgimiz yok ama, asıl bulanıklık, İşçi Partisi iktidarında bile SÖMÜRGELER BAKANLIĞI olan bir devletin toplumsal yapısındadır. Ve, «efsaneleşmeye yüztutmuş C.H.P. li eski Çalışma Bakanı»nın bulgusu, İngiltere örnekçiliği bir şey kazandırmaz bize İngiltere'nin toplumsal yapısından, bizim toplumsal yapımıza aktarılabilir bir geçerli bir kurum olamaz... Çünkü İngiltere emperyalist bir devlettir, Türkiye ise, yıllardır emperyalizmin sömürdüğü bir ülke... Ve iki ülkenin toplumsal yapılarını, birbirine karşıt bu temel nitelikler çizer.

Dillere destan centilmenliğinden olacak, İngiltere örneği gözümüze bir oranda «ehveni şer» gözüküyor. Ayrıca Yön'ün yazdıklarına karşılık olarak; «İngiltere'de işçiler sendikalar yoluyla İşçi İktidarına bile baskıda bulunuyorlar ama, önce İşçi Partisine oy verip, onu iktidara getiriyorlar» deyip, bu sözü burda bağlayabiliriz.

İşçi Hareketini ayrıcalıklı bir biçimde yürütme düşüncesi daha temelli bir kuramdan geliyor: İşçi Sınıfının, toplumsal yapının yelpazesi içinde, bir orta sınıf hâline gelebileceği kuramı...

Kopkoyu emperyalist ülkelerde geçerlidir bu kuram. Siyaset ve ülke yönetimi dışında kalmış bir işçi sınıfının, Sendikalar yoluyla mücadelesini, dolaylı bir baskı biçimiyle daha rahat, daha tehlikesiz bir yoldan yürütmek düşüncesinin gerekçesini, ister istemez, kaçak ithal malı bu kuramda aramak zorunda kalıyoruz. Bilerek ya da bilmiyerek... Öncede dedik; bu konuda somut bir kaynak, kanıt yok elimizde.

Kopkoyu emperyalist ülkelerin malıdır bu kuram ve, çocuk yüzlü, sıksa, çıplak «doğuluları» kurşunlamak pahasına sömürülen ülkelerin, askerî

SEKİZ

baskıyla elde tutulan dış pazarların yarattığı kârlardan, kendi işçi sınıfına da pay vererek, onu, «orta sınıf olma düşünde yaşatma» temeline dayanır. Emperyalist ülkeler bu düşle, Tarihin en devrimci ögesi, işçi kitlelerini, geçici bir süre içinde olsa ,tutucu değilse bile durucu hâle getirebilirler. Ve aslında sermayeci sınıf, emperyalist sömürücülüğün, dış pazarların yarattığı kârdan pay vererek, işçi kitlelerini durucu hâle getirmeye çalışırken, bütün işçi sınıfını düşünmez, onun içinde bir farklılaşmayı sağlar. İşçi sınıfı içinde ayrıcalıklı bir zümreyi, Sendika Bürokrasisini yaratır. Türk İşçi Mücadelesini, bütün Türk Halkının Kurtuluş Savaşı'ndan ayrı bir yerde tutmak isteyen sendika liderlerinin, bilincine eremedikleri, böyle bir «bürokrasi»nin özentisinde olduklarını söylemek yanlış olmaz.

Mücadele Halkın İsteminden Ayrılmaz.

Türkiye'de, İşçi Mücadelesini diğer Halk kitlelerinin mücadelesinden ayırmak mümkün değildir. Geri kalmış ülkelerde, Halkın her kesiminin kurtuluşu, Halkın tümüyle olur. Tersine bir özentî, işçi kitlelerini durucu hâle getirmez, bu özentide olanları eskitir. Baş gövdeden ayırır.

Türk-İş Başları, önderi bulundukları kitlelerin politik eylemine yön verirken yenibaştan düşünmeliler. Ekmeklerini bölüştükleri insanlarla birlikte, en az iki milyon oy sahibi «ilerici» bir kitlenin siyasi etkinliğini, yalnızca «dokuz gericinin» seçilmemesi için harcamak, her halde, yapılacak işlerin en az yararlı olanıdır.

Baskın olayıyla ilgili olarak, Türk-İş Genel Merkezinin yaptığı açıklamadan alacağımız sözleri, gerçeklerin isteristemez getirdiği bir sonuç ve belki de daha olumlu bir düşünme yönteminin başlangıcı sayacağız:

«Sorumluların kanunları iyi bilmesi gerekir. Sendikalar alelade dernekler değildir. Sendikalar üyelerini istedikleri milletvekillerine ve hatta siyasi partilere oy vermiye çağırabilir.» Simdilik bitti diyeceklerimiz.

GÜNÜN SORUNU: YÖNETİCİ SINIF

Demirtaş CEYHUN

Bu günlerde, gazetelerde kısa kısa çıkan habercikler doğrusu bir hayli düşündürücü. Hani bir Bizans mozaikcisi ustalığıyla bir büyük gerçeği örüp duruyorlar. Bizi yönetecek kişileri seçmeğe hazırlandığımız şu günlerde gene en önemli problemimiz bence bu büyük gerçek, yönetmenler sınıfı gerçeği. Örneğin haberlerden biri şu (1);

«Bir süre önce Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden istifa ederek Adalet Partisine giren Bay Hasan Dinçer büyük bir ümitle geldiği Afyon'da beklediğini bulamamıştır.

Bir kaç gün önce beraberinde A.P. ileri gelenlerinden Sadettin Bilgiç, Ferruh Bozbeyli ile Etem Kılıçoğlu olduğu halde Afyon'a gelen Bay Hasan Dinçer ve arkadaşı için Afyon'lular tarafından karşılama töreni yapılmamıştır. Daha sonra kendi seçim bölgesi olan Sandıklı ilçesinde de aynı davranış ile karşılanan Dinçer için (23 yılda 9 defa parti değiştiren adam) denilmektedir. Bildirildiğine göre Bay Dinçer 1942 de siyasi hayata C.H.P. de atılmış, 1946 da D.P. ye, 1947 de Özdemokrat Partiye, 1948 de M.P. ye, 1954 de tekrar D.P. ye, 1956 da C.K.M.P. ye, 1959 da D.P. ye, 1960 da C.K.M.P. ye girmiş, son defa da bu partiden istifa ederek A.P. ye girmiştir.»

Yukarda sözü edilen kişinin yıllarca bu ulusun yönetiminde bakanlık gibi, parti başkanlığı gibi hayati önemde görevler aldığını düşünecek olursak, işin trajik gülünçlüğü sırtıveriyor. Yurdumuz az gelişmiş bir ülkeymiş, halen planlı bir kalkınma çabası içinde imişiz, dünya milli gelirinin % 20 sini bölüşen dünya nüfusunun % 69 una dahilmişiz, bugün kişi başına düşen milli gelirimiz 1500 liraymış bunların hiç birisi önemli değil o saygı değer kişi için. Önemli olan partiler arasında perende atarak bir parsa kapmak.

Bugün partilerimize millet vekili olmak için üç bini aşkın kişi başvurmuştur. Yani her on bin kişiye bir temsilci. Bu kadar büyük bir yönetmen sınıfı olan başka bir ulus var mıdır, sanmam. Durumlarını şöyle bir inceleysek göreceğiz ki, bunların büyük çoğunluğu yıllardır alışageldiğimiz temsileiler, yönetmen kişilerdir. Yani, «memur, asker ve eşraftan kurulu bir profesyonel politikacılar» (2) sınıfı. Yüzyıllardan beri devlet zoruyla topluma kabul ettirilmiş bu yapmacık yönetmenler sınıfının ana yapısını da feodal artığı toprak ağaları ile yabancı sermaye işbirlikçisi tüccarlar teşkil etmektedir. Elbette bu profesyonel politikacılar sınıfı yurdumuzdaki aydınların tamamı değildir. Halen toprak ağaları, tüccarlar ve yüksek dereceli memurlardan meydana gelen bu gedikli yönetmen okumuşların karşısında, bugünlerde çoğunlukla «zinde kuvvetler» deyimiyile tanımlanan bir ilerici, yenilikçi, reformcu aydınlarımızın azda olsa varlığı yadsınamaz. Fakat ne yazık ki, bu ilerici «zinde kuvvetler» bugünde yönetime katılma şansına sahip değildirler. Adaylık kavgası yapan aday adaylarının hikâyelerini gazetelerde hergün hepimiz okuyoruz. Gedikli politikacıların, kurdukları düzende, zinde kuvvetleri iş başına geçirmemek için o eski

ON

köhne silahlarıyla ne iğrenç savaşırlar giriştikleri hepimizin bildiği gerçeklerdir. Örneğin gene bir başka gazetede şöyle bir haber vardı: (3) «300 yıldan beri Manisa'nın politik hayatında rol oynayan Karaosmanoğulları ailesinin Yakup Kadri ve Fevzi Lütfi'nin istifasından sonra politikadan çekildiğini sananlar aldanıyorlar. Çünkü ailenin yeni bir ferdi A.P.den yoklamalara giriyor.»

Ama bütün bu umut kırıcı haberlere karşın gene de biliyoruz ki, toplumumuz artık yavaş yavaş uyanmakta ve bu gedikli tutucu sınıfa güvenmemektedir. Bu gerçeğin, bilimsel partilerimizde farkına varmış olacaklar ki, meclise gönderecekleri temsilciler üzerinde titizlikle durmağa başladılar. Disiplini ellerinden kaçırmamağa çalışıyorlar. Örneğin C.H.P. önderleri, tam seçim arifesinde değişik iç sloganlarla aday adaylarının bilgilerini tartmakta ve onları bir parçacık olsun eğitime çalışmaktadır. Kulağımıza gelenlere göre kontenjan adaylarının daha çok bu zinde kuvvetlerden olmasına uğraşıyorlarmış. A.P. yöneticileri ise ellerinden kaçırdıkları disiplini yeniden sağlayabilmek için, seçim yasalarını ve parti iç tüzüğünü değişik ve sert bir şekilde yeniden yorumlamaktadırlar. Ama, bu sudan tedbirler ne dereceye kadar bir fayda sağlar, önceden söylenmesi güç değil.

Yurdumuz için çok acı bir gerçektir ki, son yirmi yıldır geçirmekte olduğumuz hızlı toplumsal dönüşümlere paralel, bir yönetici sınıf yetişmemiştir. Bugüne dek en çok eksikliğini duyduğumuz konu, kadro sorudur. Planlı kalkınma dönemiyle giriştiğimiz ikinci ekonomik kurtuluş savaşımız bir yönetici ve uygulayıcı kadro bulamadığından başarıya bir türlü ulaşamamıştır. Hem planlama felsefemizin yanlışlığından, hem toplumsal yapımızı gereğince tanıyabilmemizi sağlayacak bilimsel dökümanlarımızın eksikliğinden, hem de toplumsal oluşumlarımızın yetersizliği sebebiyle sınıflaşmamızın henüz kuruluş halinde olmasından ekonomik kurtuluş savaşımız belirli bir temele oturmamıştır. Henüz bilinçli bir işçi sınıfımız yoktur. Genel nüfusumuzun % 39 u, yani 10,980 milyon kişi tarım ve sanayi sektöründe çalıştığı halde, ancak 300 bin işçi sendikalıdır. 650 432 emekçinin sosyal güvenliği sağlanabilmiştir. Gelişmiş bir sendikacılığımız henüz yoktur. Bu 300 bin sendikalı işçi 450 ye yakın sendikaya dağılmıştır. Sendikaların çoğu işçi haklarını korumak şöyle dursun, iş veren haklarını korumaktadır. Yani durum şöyle ki; bugün ekonomik savaşımızı gerçekleştirmede öncülük edecek bir işçi sınıfımız yoktur. Öyleyse, bu sınıfı bilinçlendirecek ileri, zinde kuvvetlerin yurtyönetiminde söz sahibi olmasını sağlamak için ilerici aydın ve emekçilerimizin işbirliği yapmaları tarihsel sorumluluklarıdır.

1 — Cumhuriyet gazetesi, 16 Ağustos 1965

2 — Dç. Dr. Bülent Daver. «Kalkınma ve Yönetici Sınıf» Cumhuriyet gazetesi, 12 Temmuz 1965

3 — Akşam gazetesi, 20 Ağustos 1965

ATATÜRK DİYOR Kİ: MİLLETLERİ KURTARANLAR YALNIZ VE ANCAK ÖĞRETMENLERDİR

Muzaffer KARAN

Çağımızda devletler, bilim ve teknik yolu ile savaşmakta, bilim ve teknik yolu ile barışmakta, uluslar arası tüm dünya problemlerinin çözümünde gene bilim ve teknik baş rolü oynamaktadır.

Bilim ve teknik artık dünya dışına taşmış, feza çağını açmıştır. Bu alanda geri kalmış ulusların ekonomik güçleri çok yetersiz ve orduları da aynı oranda zayıftır. Böyle uluslar, ya tam sömürge, ya yarı sömürge, ya da en azından bağımsızlıklarını yitirme durumuna girmiş bulunmaktadır. Örneğin, Kurtuluş Savaşı ve 27 Mayıs bu amaçla yapılmıştır.

Gerçekten de, dış yardımların ultra modern silâhları, oluk gibi akan paraları, bilim ve teknik yönlerinden geri kalmış ulusları sömürölmekten kurtaramamaktadır Yurdumuzun bugünkü durumu böyledir.

Geri kalmışlığın ve kalkınmanın temel faktörü bilim olduğuna göre, bu alanda akla gelen ilk kişiler muhakkak ki Öğretmenler'dir. İşte bu maksatla büyük Atatürk, Öğretmenleri, Türk Milletinin kurtarıcıları olarak tanımlamış ve Kurtuluş Savaşından sonra geri kalmışlıktan da kurtulmanın tüm yükünü Öğretmenler Ordusu'nun omuzlarına yüklemiştir. O günlerden bu günlere Atatürk Kuşakları birbirlerini kovalamış. Cumhuriyetin başında doğanlar kırkını aşmış en verimli nice altın seneler heba olup gitmiştir. Hâlâ cahil, hâlâ fakir, hâlâ geri kalmış bir ulus olmaktan öteye geçememiş durumda bulunuyoruz.

Bugüne kadar halka dayanan, gücünü Ondan alan halkçı bir Milli Eğitim politika izlemekten kaçınanlar, geri kalmışlığımızı yaratan ve ATATÜRK'e ihanet eden kişiler olarak TÜRK tarihinin en karanlık sayfelerinde mutlaka yerini alacaklardır.

Hele şu günlerde bütün değer yargılarının ve kişi haklarının iflas etmek üzere olduğu karmakarışık bir ortama girmiş bulunmaktayız. Bu tarafta kendi kaderine terk edilmiş ezilen halk yığınları, diğer tarafta Onun sırtından geçinen iç ve dış sömürgeci, halktan kopmuş hükümetler... Boşlukta kalmış öğretmenler ordusu...

Her çeşit zorbalıklara ve yok sulluklara göğüs gererek boşluktan kurtulup halka inmek isteyen çilekeş öğretmenin, kendisini ulusuna adanmışlığının mükâfatı, daima baskı ve sövgüler olmaktadır.

Parlâmentoda yolunu şaşırmış biri yırtılırcasına bağırıyor: «Öğretmenler solcudur.» Peki, ne olsun öğretmenler? Tüm sağcı, ya da gericimi olsunlar? Sağcılık ve gericiliğin de bir çok türleri var. Hilâfetçi, Şeriatçı, Nuru mu olsunlar? Irkçı, Turancı, yada Milliyetçi Şöven mi olsunlar? Toplumcu olmasınlar, ilerici olmasınlar, halkı aydınlatarak uyarmasınlar da ne olursa olsunlar demeye getiriyor bu mâlum kişi.

Çünkü, halk okutulursa neden cahil bırakıldığını anlayacak, sömür-genlerini öğrenecek, bilinçlenecek soracak. İşte bunun için Türkiyede öğretmen kötü kişidir. Fesatçıdır. Bozguncudur. Ve, neticede solcudur. ATA-TÜRK'ten bu yana öğretmene değer verilmemesinin nedenleri bunlardır.

Ama, halk mutlaka bir gün uyanacak ve öğretmen O'nu mutlaka uyandıracaktır. Çünkü, Ulu ATA'dan alınmış olan vazife budur.

Öğretmen kardeşim sen memleketin içinde bulunduğu ortamı herkesten iyi biliyorsun. Zira, halkın içindesin. Onunla beraber, kucak kucağa ve el elesin.

Onu her zamandan daha çok izlemelisin. Çünkü, su günlerde KARA İRTİCA gizlendiği yerden çıkarak etrafa saçmaya başlamış bulunuyor. Güzel yurdumuzu ortaçağ karanlıklarına sürüklemek isteyenleri geri kalmışlıktan ve cehalet bataklığından kurtulmamamızı isteyenler var. Çeşit çeşit sapık örgütler, en yetkili devlet adamlarının gözleri önünde yurt sathında kol gezmeye başladılar. Anayasa dışı saldırılarını gün geçtikçe artırıyorlar. Sayın Cumhur başkanı bile, böyle sapıtmış bir derneğin hangi kara emeller peşinde koştuğunu millete açıkladı. Bu bir işarettir. Bir uyarıdır. Halka ışık tutan sen olduğun için; baş düşman sensin.

100.000 i aşkınsın. Ama, içinde çıkarıcı çevrelere ve onların örgütlerine körü körüne bağlı olanların var. Oysa, kuşlar bile barındıkları yuvayı kirletmezler. Yazık bu aldatılmışlara. Onları uyarmak ta gene sana düşüyor. Bu bakımdan da görevin çok çetin

Devlet sektöründeki oranın % 16 sını alıyorsun. Devlet içinde en çok çalışan, en çetin görevler gören, bunlara karşılık emeğini en ucuza satan sensin. Satmak ne kelime, senin emeğin gaspedilmektedir. Çoğunluğunuz 400 liranın altında maaş alıyor. Bakımsızsın, evsiz, barksızsın, yoksulsun. Halka ışık tutmak istediğin için de kötü kişisin. Ama bilinçli ve inançlısın. geleceğin uygar Türkiyesini yaratmak için, toplum sorunlarına eğilmek ve çözüm yollarını bulmak zorundasın Ancak bu yolla toplumu kalkındıracak olan yol ATA'nın çizdiği kalkınma yoludur: Öğretmenler ancak bu yolda kişiliklerini bulabilirler. Onun için sen 100.000 lere bedelsin. Çünkü sen ATATÜRK'densin.

O diyor ki: «Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir.» bunun için sen çok güçlüsün.

BİLİNÇ

Grev değil, iş bırakımı
Bizim dilimizle, ağzımızla, sesimizle genişliyen,
Lokavt değil, iş bıraktırmı kardeşler.
Bizim yüreğimize işliyen.

İşçi kardeş eyleminin bilincine var,
Kişi bilinci ile yaşar.

Asya'da, Amerika'da, Afrika'da, Avrupa'da
Yeryüzü kendini bildi bileli
Tapınaklar, hanlar, yahılar, konaklar...
Kocaman bir işçinin kocaman eli.

İşçi kardeş eyleminin bilincine var,
Kişi bilinci ile yaşar.

İş bırakımı,
Emek karşılığı için birleşmek düşüncede
İş bıraktırmı kardeşler,
Kara ekmeğin yok oluşu gecede

İşçi kardeş eyleminin bilincine var,
Kişi bilinci ile yaşar.

Fazıl Hüsnü Dağlarca

Değerli şair Fazıl Hüsnü DAĞLARCA'nın bu şiirini
YENİ İNSAN dergisinden aldık.

SIYASAL ORGANİZASYON VE İDEOLOJİ

Prof. Davit APTER

Çev: Dr. Oğuz ARI

Bu yazıda ekonomik gelişme siyasal bilimler açısından ele alınacaktır. Amacımız az gelişmiş ülkelerde ekonomik gelişmeyi başarmak için, batı anlamında özel teşebbüsün gerekli fakat yeter bir şart olmadığını, politik müteşebbislerin bu ülkelerde temel ekonomik teşebbüs olarak iktisadi devlet teşekküllerini ortaya koymaya çalışan, bu arada kendilerine önemli mevkiler sağlayan çok gayeli ve yetkili teşekküllerin kurulmasına çalıştıklarını belirtmektir.

Daha eski bir devirde kapitalizmin gelişmesinde protestanlığın önemli rolü olduğu hakkında Weber'in görüşüne katılıyoruz ve bugün az gelişmiş ülkelerde fonksiyonel olarak sosyalizmle politik müteşebbislik arasında bir yaklaşma aolduğunu belirtmek istiyoruz. Sosyalizm hiç değilse Afrikada birçok anlama gelmekte; ilerleme, gelişme ve emperyalizm aleyhtarlığını içine almaktadır.

Sömürgeciliğin Gerilemesi ve Milliyetçilik

Milliyetçiliğin birinci görevin etkili organizasyon kuvveti kullanarak bağımsızlığa kavuşmaktır. Birinci amaca erişildikten sonra ikinci görevi, sömürgeci rejimden daha fazla ekonomiktatmin yaratmaktır. O bakımdan yeni ülkelerde batının gelişmesinden farklı olarak gelişme, acil bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu duruma rağmen, bu ülkelerin pek azı, gelişmiş ülkeler kadar ve onların geliştiği süre içinde aynı derecede gelişebilir. O bakımdan milliyetçilerin bütün az gelişmiş ülkelerde uzun süreli amacı kendi kendine gelişmedir. Başarıya erişmek zordur. Bazı milliyetçiler yaptıkları işlerin sonucunun her zaman verimli olmadığı kanaatine varırlar. Sömürgeci hegemonya ile mücadele sonucunda ortaya çıkan bazı inanışlardan ötürü milliyetçiler, dış kapitale ve yabancı teknisyenlere güvenemezler. Yabancı şirketler hakkında önceden varılmış yargıları vardır. Buna karşılık, milliyetçilerin desteklenmesi için ekonomik gelişme gerekmektedir.

Milliyetçiler, koloniciliğin ve emperyalizmin endüstri gelişmesini ge-

X Bu yazı önce American Journal of Sociology (Kasım 1958) sonra değiştirilerek Labor Commitment and Social Change in Developing Areas adlı kolektif kitapta (W.Moore, Feldman, N.Y. Social Science Research Council, 1960) basılmıştır. Türkçeye çevirmek ve yayınlamak için izin alınmıştır Yazar, California Üniversitesinde (Berkeley) Siyasal Bilimler profesörüdür — Çeviren

ciktirdigini ileri sürerler. Sömürge idarecilerinin eğitimi sınırladıklarını ve o bölgedeki insanları sosyal, ekonomik hayata tam olarak katılmaktan alıkoyduklarını belirtirler. Sömürge idarecileri ülkeden ayrılınca milliyetçilere önceden bilmedikleri devlet işlerini yürütmedeki güçlüğü miras kalır. Endüstrileşme, onlar için birçok ikinci derecede amacın elde edilmesi başlıca amaç olur. Endüstrileşmiş ülkeler kuvvetli ve bağımsız olduklarından millî birlik kurulur. Memlekete varlık akar, refah gelir. O bakımdan millî çabaların endüstrileşme yönünde olması lâzımdır.

Ekonomik gelişmeyi şiddetle istemeyen milliyetçi azdır. Milliyetçi, yabancı idare altında ve belirli kültür, ırk mensubu olarak imkânsızlıklar içinde mevki sahibi oldukları için, utanma, kendini gösterme, sosyal gelişme temayülleri üzerinde dururlar. O bakımdan gelişme, sadece ekonomik değil fakat aynı zamanda sosyal ve psikolojik bir önem kazanır.

Bununla beraber, ekonomik kalkınmayı başarmak, o konuda söz etmekten zordur. Politik liderler ekonomik gelişme sırasında radikal değişimin bütün çapraşıklığı ile karşı karşıya gelirler. Köy ve tarımsal toplulukların, kabilelerin bünye özellikleri, kültürleri, örf ve âdetleri bir arada ortaya çıkar. Az gelişmiş bölgelerin kültür durumu, 19 cu asırda İngiltere'de, abluka, açlık, fakirlik, kaba iş disiplini ve mecburi göçlerin hem büyük bir endüstri mekanizmasını yarattığı, hem de sosyal tabakalar arasındaki farklar dizisini daralttığı devredekinden değişik değildir. Aslında, endüstri devrimi kavramı, sosyal müesseselerin, teknolojinin gereklerine göre değiştiğini belirtir.

Sovyetler Birliği ile Çin bugün hızlı endüstrileşme örnekleridir. Batıda endüstrileşme üstün bir hayat standardı getirmiş, fakat aynı zamanda da, sömürgecilerin ideolojilerinde ortaya çıkan bir kültür üstünlüğü fikrinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. (Sovyetler Birliği şimdilik sömürgeci sayılmamaktadır.) Bu çeşit ideolojiler hristiyan uygarlık misyonları, ve daha yakın zamanlarda, kültürce geri toplumları daha verimli olarak yeni dünyaya bağlayacak olan sömürgeci liderlerin öğretici rolünde belirir. Fakat hem sömürgecilik hem de sömürülen ülkelerde asgarî sosyal politik gelişme, sömürgeci davranışları çekilmez hale getirir. Batı çok zengin, başarısı ile mağrur, ve yakın zamanlara kadar da, hücum edilmez sayılmaktadır. Burada milliyetçilerle Sovyetler Birliğinin birlikte üzerinde durabilecekleri noktalar ortaya çıkmaktadır. Sovyet sistemi bu hücum edilmezliği meydan okumuş ve milliyetçilerin dilini kullanarak sömürgeciliği karşı, siyasî ve ekonomik bağımsızlık için savaşan liderlere büyük ölçüde tatmin sağlamıştır. O bakımdan, Sovyetler Birliği bir çeşit iktisadî gelişme modeli olarak ortaya çıkmıştır. Sovyet rejiminde bencil olmamak, fedakârlık ve çok çalışma üzerinde durulmaktadır. Özgürlük, fert özgürlüğü olarak ele alınmamaktadır. Kendi toplumu için hür olarak üretim yapan ve yabancı tahakkümünden bağımsız olan kimse özgür bir kişidir. Hukukî bir hak olarak kişi özgürlüğünün konu ile yakından ilgisi yoktur.

Böylece gelişmenin birçok politik tarafı ortaya çıkmaktadır. Bir dereceye kadar Sovyetler Birliği komünist ideoloji yönünden olmasa da, yeni bir gelişme şekli olmak bakımından bir model vazifesi görmektedir. Bu sistemde kültür farklarını azaltmak, belirli hedeflere erişmek için kabiliyetli ve vasıflı kimseleri işe almak ve çabaları mobilize etmek amacı vardır; yapılacak iş bu amaca göre organize olmak ve toplumun bünyesini yenileştirmektir. O bakımdan az gelişmiş ülkelerde politika, temsili olmak probleminden çok, organize olmak problemi üzerinde durmaktadır. Değişen belirli hedefler ne olursa olsun politikacılar mevcut olanı değiştirmek ve sosyal ekonomik tatminler ortaya çıkaracak militan, çok amaçlı organizasyonlar yaratmak üzerinde dururlar.

Organizasyon ve endüstrileşme potansiyelleri ve bunların anlamı hakkındaki verilerimiz, başlıca olarak, Afrika ülkelerine dayanmaktadır. Sömürgecilik uygulaması çok değişmiştir; bununla beraber yakın zamanlara kadar Afrikanın büyük bir kısmı sömürgecilerin idaresi altındaydı. Aslında, harp sonrası sömürgeciliği sosyal refah sömürgeciliğidir ve endüstrileşmeye karşı duyulan ilgi hiç bir bakımdan milliyetçilerin tekeline de değildir. Eski İngiliz ve Fransız sömürgelerinde gelişme esas itibarıyla ülke dışından gelen sömürgeciler ve ithal edilen kapitalin etkisiyle meydana gelmiştir. Daha büyük ölçüde aynı şey Belçika Kongosu için doğrudur. Milliyetçilerde politik duruma hakim olmayı çok istedikleri halde, kapital yatırımı akılları önlemeye pek taraftar olmazlar.

Sömürgecilerin ülkede yaşamadığı ve ülkenin ekonomik ve sosyal hayatına hâkim olmadığı durumlarda, Gana'da olduğu gibi, milliyetçi liderlerin, tam siyasi bağımsızlık kazanıluncaya kadar, üzerlerine daha çok siyasi sorumluluk almaları mümkün olmuştur.

Milliyetçiliğin Amaçları

Milliyetçiliğin çeşitli amaçlarını birbirinden ayırmak önemlidir. Milliyetçilik şikâyetlerden gıda alır, şikâyetlerin ortadan kaldırılması milliyetçiliğin amacı olur. Az gelişmiş ülkelerde kişiler için önemi olan problemlerin çoğu, şu hususlar hakkında talepler şeklinde belirtilebilir:

Politik Eşitlik

Kültürel ve ülke dışından tahakküm imkânsız hale gelmektedir. Politik eşitlik, doğu ve merkez Afrika toplumlarında ve diğer plüralist toplumlarda, kişi seviyesinde siyasi eşitlik (bir adam bir rey) kavramına, ülke seviyesinde ise millî muhtariyet kavramına dayanmaktadır.

Demokratik Hükümet Bünyesi

Milliyetçilerin sömürgecilere hücumları kısmen onların demokratik olmayan idare tarzını hedef tutmaktadır. Aslında, eğer batının tesiri manidar sayılacaksa, bu ekonomik alandan çok, kendi kendini idare şekli olarak ileri sürülen parlamenter rejimin gelişmesi ile ilgili olacaktır.

Sosyal Seyyaliyetin Hızlanması

Sosyal refah sömürgeciliği seçkinleri ortaya çıkarıp eğittikçe

onlar da kendi hesaplarına o sistemin saflarında daha çok kuvvet ve prestij sahibi olmayı istemişlerdir. Bazı sömürgelerde Avrupalılarla eşit vatandaşlık haklarına sahip aynı zamanda toplumun çeşitli kolaylıklarından eşit derecede faydalanabilen bir konformistler sınıfı meydana getirilmek istenmiştir. Başka bazı ülkelerde ise, bu yol böyle haklara sahip olmayanların sosyal seyyaliyet kazanmak için mücadeleyi arttırmasına yaramıştır. Bunun meselâ eski Fransız Afrikasında neticesi, Afrikalılara eşit vatandaşlık ve öteki hakların tanınması olmuştur. Başka ülkelerde ise, Afrikalılara, Avrupalılara ve Asyalılara ayrı sosyal kademeler yaratmağa çalışan (ayrı fakat eşit) doktrini benimsenme yoluna gidilmiştir. Bu çabalar hucuma uğramış ve nadiren kabul edilmiştir. Milliyetçiler sosyal şikâyetler üzerinde durmuşlar fakat sosyal seyyaliyet imkânı tanımamışlardır. Milliyetçiler iktidara geldiklerinde yaratılmasında rol oynadıkları bir durumla karşı karşıya gelirler. Seyyaliyet imkânı yaratacak her çabayı sınırlamak zorundadırlar. Ülkeyi sömürgeci memurlardan kurtarmak ve himayeleri altında bazı işler yaratmak taraftarlarını sadece kısmen tatmin edebilir. Sosyal seyyaliyet çabaları aslında milliyetçilerin omuzuna büyük bir ekonomik kalkınma yükü yükler.

Eşit İmkânlar

Bir çok ülkede işe alınmak için aranan an'anevi şartlar az çok doğuştan sahip olunan haklar esasına dayanmakta idi. Gerek sosyal refah sömürgecileri gerek milliyetçiler, gelişen eğitim imkânları ve kabiliyet ve vasıflılığa göre işe alma gibi şartlar ortaya koymak zorundaydılar. Eşit imkân fikri milliyetçiliğin en önemli unsurlarından biri olmuştur. Sosyal eşitsizlik, hem gelişen Afrikalı sınıflar arasında, hem de sömürgecilerle Afrikalılar arasında köklü bir düşmanlık kaynağı olmuştur. Mahumiyet duygusu ve imkânsızlık, herkes için fırsat eşitliği görüşüne yol açtığı halde fırsat eşitliğinin kapsadığı hususlar birinci olarak politik ikinci olarak da eğitim bakımından ele alınmıştır ve gitgide de ekonomik konular üzerinde durulmaktadır. Aslında, hem sömürgeci hem milliyetçi hükümetler gitgide hem Afrika işletmelerine hem de gelişen Afrika ticaretine borç para bulmakla uğraşmaktadırlar.

Haklara Hoşgörü

Afrikalılar, misyonerlerle, tacirlerle ve idarecilerle ilişkilerinde aşağılık duygusuna kapılmışlardır. Misyonerler, ahlâk zayıflığı ve kifayetsizliği üzerinde durmuşlar, tacirler küçük san'atların ve uygarlığın yetersizliğini belirtmişler; az sayıda personelle büyük nüfusları ve bölgeleri idare eden beyaz idareciler beyazların batılı liderliği hakkında bir çeşit efsane yaratmışlardır. Bazen ayırıcı klise hareketleri, birbirleriyle rekabet eden an'anevi organizasyonlar; bazan san'at tiyatro ve gündelik milliyetçilik cereyanları vasıtasıyla belirtilen ırk müsamahasızlığının neticeleri geniş akisler yaratmıştır. Aslında, hiristiyanlığın başlıca Batı Avrupa ge-

lişmesi, islam dininin Afrikada gelişmesine büyük ölçüde yardım etmiştir. Milliyetçi liderler, çoğu zaman sürdürülmesi güç olan grup dayanışmasına büyük önem vermişlerdir. An'aneci grupların yeniden organizasyonu ve yenilerinin gelişmesinden ötürü, milli toplumların kaynaşmış gücü ortaya çıkmaya başlamıştır.

Teknolojik Gelişme

Batıdaki hayat standartları bilhassa ekonomik gelişmenin çok istendiği Afrika ülkeleri için önderlik etmiştir.

Siyasi Püritanizm

Menfaatçilik yerine sosyal bakımdan değeri olan davranışlar ve eski kabile disiplini değıştikçe, yerine yenisini ikâme eden tutum üzerinde durulmaktadır.

Afrika ülkelerinde bu amaçlar birçok bakımdan etkili ve önemlidir. Bu amaçlara erişmek için politikacılar çok şümullü ve kuvetli müesseseler kurmağa çalışmışlardır. Sosyal değışmenin, çeşitli taraflarını kontrol etmek istemişlerdir. Amaçlar çeşitli şekillerde belirtilmekle beraber çok kişi için arzu edilirlğini mufafaza etmektedir.

Milliyetçilik ve Ekonomik Durum

Eğer Afrikadaki başlıca ekonomik faaliyet şekillerini asgâri geçim (subsistence), ticaret, ve endüstri olarak belirtir ve endüstrileşmenin özlenen hedef olduğunu söylersek, milliyetçi amaçların ticaretle uğraşan toplumlarda daha yaygın olduğunu görürüz. Bu toplumlarda sosyal tatminsizlik ve şikâyetler çoktur. Bu durumda ortaya çıkan problemlerin git-tikçe daha çok üstünde durulan çözüm yolu, endüstrileşmedir. Başka bir deyişle, milliyetçi liderlerin tutumu itibarile tesirli bir araç olduğu için, yukarıda belirtilen hedeflere erişmekte endüstrileşme, en şümullü bir hedef olmuştur. Diğer bütün ikinci derecede fakat önemli amaçlara erişmek için bir çözüm yolu olması itibarile endüstrileşme başlıca hedeftir. Endüstrileşme git gide gelişme olmaktadır. Aynı zamanda modern hayatta başarı ölçüsüdür. O bakımdan gelişmemiş ülkelerde bugünkü politikanın ideolojisi, gelişme ideolojisi-dir. Afrikada, beş, on yıllık kalkınma plânı olmayan ülke pek azdır. Rolünü endüstri zenginliğinin imkânlarını ortaya çıkarmak olarak benimsemeyen lider pek azdır. Endüstrileşmekteki engeller, daha çok sömürgeci hükümetlerin yavaş ve durdurucu tedbirleri açısından yorumlanmaktadır. Politik liderler belli bir teşebbüsün kârlı olup olmadığı üzerinde dururlar; başlıca endüstrileri korumak için himayeci gümrük vergileri koymayı tercih ederler. Çoğu zaman efektif talep arttıkça, o anda kârda olmayan işletmelerin sonradan kâra geçecekleri inancı vardır ve ithalatın sınırlandırılması ve büyüme yolu ile gelir seviyesinin yükseltileceği, gelişmenin sağlanacağı gözönünde tutulur. Problem şudur: Buna hangi vasıtalarla erişilir?

Politik Müteşebbislik

Şimdiye kadar üzerinde durduğumuz konular şunu ortaya çıkarmaktadır: Ekonomik gelişme büyük ölçüde hükümet teşebbüsüne dayanır. Siyasi liderler değişme vetiresini mümkün olduğu kadar kontrol etmek ve ellerinden geldiği kadar tesirini arttırmak amacındadırlar. Tesirli milliyetçi bir ünite bir defa teşkilatlanınca diğer bütün organizasyonları görmezden bırakmaktadır. Milliyetçilik hükümet şekli temsili olduğu zaman bile siyasi liderlere kendi kendini geliştiren bir oligarşi yaratmak fırsatını vermekte ve diğer her hangi bir organizasyonun başaracağından daha fazla nüfusun büyük bir kısmını tesir altına almak imkânını ortaya çıkarmaktadır. Meselâ, başarılı bir siyasi muhalefet nisbeten az görülür. Bu arada milliyetçilerin hükümet mekanizmasını ele geçirdikleri eski sömürge ülkelerinde, tesirli liderleri olan bir siyasi parti bir zaman için az çok hucumdan masundur. Milliyetçiler ayrıca hükümeti ele geçirmek için her vasıta ve kuvvete başvururlar.

Milliyetçi amaçların çoğu çeşitli sosyal amaçlarla bezenmiştir; çünkü misyoner'ler, tacirler, idareciler ve son yıllarda yeni yerleşen'ler gibi batı temsilcilerinin ortaya koydukları standartlara, başlangıçta aynı ölçüde erişilemez. Batılı özel teşebbüs modeli ekonomik gelişmeyi yavaşlatır. Yeni milletler için özel teşebbüs yolu ile gelişme çok nazik, zedelenmesi kolay bir problemdir.

Güçlük, Afrikalıların teşebbüse girişmemesinden veya müteşebbis olmamalarından ileri gelmemektedir. Bazıları, modern standartlara göre endüstrileşmeyi başlatacak kadar büyük ölçüde kapital, vasıf ve teknolojiyi bir araya getirebilir. Fakat herhangi bir sömürge ülkede rekabet, ekonomik müteşebbislere endüstride imkân yaratmaz. Çünkü geniş çapta, bazı istisnalarıyla, endüstri yoluyla üretilcek malların çoğu daha ucuza ithal edilebilir.

Durum böyle olunca, politik müteşebbislik, alternatif bir gelişme yoludur. Bu durumda çok fonksiyonlu ve çok hedefli organizasyonlar üzerinde durulur. Bir hedef bağımsızlık, başka bir hedef ekonomik gelişme olabilir. Aynı organizasyon kuvvet aldığı bir destekleyici zümre yaratmak yoluyla, her ikisine de erişmeğe çalışır. Böylece politik müteşebbis, ekonomik gelişmeyi sağlamak için kamu kaynaklarından, ekonomik müteşebbis ise özel kaynaklardan faydalanır.

Ekonomik Sistemler ve Politik Müteşebbislik

Biz bu yazıda, Afrikada politik müteşebbislik üzerinde duruyoruz Çok ırkın yaşadığı ülkelerde, kompartmanlara ayrılmış ticaret sisteminin özel bir şekli olarak politik müteşebbisliğe de tabiatıyla kısaca dokunacağız. Bundan ayrı olarak, başlıca iki ticaret ekonomisi sistemi ile ilgilimiz: pazar

ekonomisi ve iştirakçi ticaret ekonomisi (participant commercial system). Her ikisi de Afrika ülkelerinde vardır; birincisinde yatay iştirak göze çarpar. Bu durumda geniş ölçüde iştirak vardır. Büyük ticarî teşebbüste bu imkân yoktur. İkinci ticaret çeşitine iştirakçi ticaret ekonomisi sistemine Afrikalılar her kademedede katılır. Pazar sisteminde ve kompartmanlara ayrılmış sistemde, katılanlar arasında farklar, katılma esasına göre belirtilir. Kapital ve vasıflılık gibi gerekli bütün şartlar potansiyel katılıcı için erişilebilir olmakla beraber, belirli bir ırka mensup olmak, meselâ Avrupalı olmak katılmak için şartsa, o takdirde sistem kompartmanlara ayrılmıştır. Bazı ticaret şekillerinde uygulama bakımından bu tekelciliği normal olarak ayıncı bir çok faktör destekler; genellikle bu durum çok ırklı toplumlarda göze çarpar. Merkez ve güney Afrika ülkeleri bu arada sayılabilir.

Asgari Geçim Ekonomileri

Az oldukları için saf asgari geçim ekonomileri üzerinde durmak biraz zordur. İnsanların yarı çıplak gezdiği ve zaman zaman kabileler arasında savaşların olduğu Uganda'da Karamoja da bile, hayvancılıkla geçinen kişiler, hayvanlarını pazarda satar ve parayla satın alınacak şeyler hakkında belirli bir kanaatleri vardır. Asgari geçim ekonomilerinin bir özelliği vardır. Toplumdaki kişilerin ihtiyaçlarının çoğu karşılanır; çok sınırlı bir iş bölümü vardır. Asgari geçim ekonomileri politik müteşebbis yaratmaz, onlar için bir prob'em teşkil eder. Fakirlik refahın bir fonksiyonu ise, asgari geçim ekonomileri de fakirlik ekonomileridir. Bununla beraber, asgari geçim ekonomilerine fakirliği ne de refah içinde olmayı ifade eder sadece gelirler nakid olarak belirtilmez.

Kültür, bu ekonomilerde önemli bir faktördür; sosyal hayatlarında an'aneci unsurlar hassasiyetle muhafaza edilir. Sosyal ilişkiler kökünden değiştirilmez. Bu rejimde hem hristiyanlığa hem müslümanlığa kuvvetle karşı konur. Politik ve ekonomik hayata katılma asgari derece olduğu için, politik müteşebbis'ler asgari geçim ekonomilerini pek gözönünde bulundurmazlar. Bu rejimde toplumdaki kişiler rey verebildikleri zaman, kendi toplum liderlerinin amaçlarını destekledikleri zamanlar dışında, siyasî müteşebbisleri pek az desteklerler. Bu amaçlar nadiren ekonomik rejimin amaçları ile ahenk halindedir. Politik müteşebbisler genellikle bu grupları «ilkel» veya «rasyonel olmayan» davranışları bakımından ele alırlar. Rasyonel olmamayı, gerek endüstrileşmeyi gerek siyasî özgürlüğü meydana getirecek olan davranışlarda değişmeyi benimsemekten kaçınma olarak tanımlarlar. Bu tutum siyasî müteşebbislerin kendi sıkı destekleyicileri olmayan kişilere tahammülsüzlüğü şeklinde belirtilebilir. Bu grupların çoğu zaman kendilerini milliyetçilere karşı «koruyan» sömürge idarecileriyle sıkı münasebetleri olmuştur.

Asgari geçim ekonomilerinde politik müteşebbislerin bu rejimde yaşayanları muhalefete geçmekten alıkoymağa ve kendileriyle birleşmeye teşvike ihtiyaçları vardır. Bu grupların desteğini kazanmanın başlıca yolu, onların ihtiyacı olan projeleri ele almaktır. Asgari geçim sistemlerinde eğitim, sağlık ve refah projeleri bakımından mahdut problemler ele alındığı için, bazı işler başarmak mümkündür.

Ticaret Ekonomileri

Her üç şeklini ayrı ayrı ele alacağımız ticaret ekonomilerinde ekonomik müteşebbislik en fazla gelişmiş ve ekonomik rasyonellik politik alana da tesir etmiştir.

İştirakei Ticaret Sistemleri

Afrika ekonomilerinin çok azı asgari geçim ekonomisi olduğu halde, çoğu geniş bir asgari geçim sektörü olan ticaret ekonomisidir. Ticaret ekonomileri, dış kültürle ilişki sonunda ortaya çıkmış. Afrikada her zaman ticaret ve mubadele geniş ölçüde mevcut olmuştur. Değişim salyongoz kabuğu, altın tozu, demir çubuk v.s. ile yapılmıştır. Ticaret sistemleri, Arap ve Avrupa ticaretinin müdahalesinden sonra daha çok gelişmiştir. Bu değişimde önce tuz, altın, esir, yiyecek maddeleri, daha sonra ham maddeler, kahve, kakao, pamuk, baharat gibi ihracat maddeleri kullanılmıştır.

Kabilece ticarete başlandığı zaman, birbirine daha muhtaç duruma düşen kabileler arasında ticaret ilişkilerinin bünyesinde ve sayısında bir artış meydana getirilerek, karşılıklı etki arttırılır, kabilenin kapalılığı giderilir. Yeni sosyal yığınlar, en önemli birim olarak kabileye karşı saygı beslemezler. Köy, şehir farkları önem kazanır, zenginlik ve meslek esasına göre sosyal farklılaşma ortaya çıkar.

Eski aileler fenomeni eski merkantilist aileler ile başlamış olup bazı bölgelerde bugün de sık görülür. Meselâ Accra'da, Logos'ta eski ailelerin çoğu, İngiliz, Hollandalı, Alman, Danimarkalı tacirlerin o yerdeki kadınlarla evlenmesiyle kurulmuştur. Başka şehirli gruplara nisbetle bu ailelerin çocuklarının çoğu, devlet hizmeti gibi, tacirlik gibi, prestiji olan işlerde çalışmıştır. Bu ailelerin çocukları kendi aralarında evlenmekte, böylece bir seçkinler tabakası ortaya çıkmaktadır. Bu ailelerin sosyal avantajları olup siyasî yetki onlardan sakınıldığında, çoğu zaman, milliyetçilik ortaya çıkmıştır. Afrika milliyetçiliği çoğu zaman bu temele dayanır. Siyera Leone, Nijerya ve Gana'daki eski milliyetçilerin adları aynı zamanda bu başarılı ailelerin adlarıdır.

Bu çeşit orta sınıf milliyetçiliğinde kuvvetli bir kilise etkisi vardır. Bu milliyetçilik kökleri itibarıyla ticarete dayanır, belirtisi itibarıyla kilise ile ilgilidir, teşkilâtı da dışarıya kapalıdır. Bir hristiyan centilmeni gibi

davranmak ideal, öyle karşılanmak ihtiyaçtır. Bu çeşit milliyetçilik Politik olmasa da, ekonomik müteşebbisliğe hizmet etmiştir. Orta sınıf milliyetçilerinin pek azı karyer politikacısı olmuş, daha azı da bütün zamanlarını kitle partilerini teşkilâtlandırmaya ayırmışlardır. Buna karşı sömürgeci makamlar üzerinde baskı yapmak istemişler ve farklı derecelerde bunda başarılı olmuşlardır. Başlıca faydaları, Afrikalıların ticaretin her kademesine girmesini sağlamak olmuştur. Giriş şartı olarak renk yerine kabiliyeti ikame etmeyi başarmışlardır. Sonuç, orta sınıftan milliyetçilerin başarılı oldukları yerlerde nüfus akımının, şehirleşmenin, ticaret zenginliğinin, eğitimin gelişmesi olmuştur.

Krizler ortaya çıkıncaya kadar, ticaret sektöründe umutlar ekonomik müteşebbisliğe yönelmiştir. Bununla beraber, ekonomik durgunluk devresinde dünya pazarlarına bağlı olarak, asgari geçim sektörünün bağımsızlığının, ticaret sektöründe bağımlılığa yol açtığı ortaya çıkmıştır. Başka organizasyonlarla iştirak güçlüğünden ötürü, bundan başka bir memurlar, san'atkârlar, kamyon şöförleri v.s. zümresi bu durumun etkisi ile karşılaşmışlardır. Meselâ, memurlar işsizliği ve statü düşüklüğü ile karşılaşmışlardır. Öylece, hem siyasi teşekküllere, hem sendikalara katılmışlardır. Akrabalıktan, aileden, sosyal organizasyondan ve haberleşme yollarından faydalanmış ve bunları politika, eğitim ve diğer fonksiyonları olan çok hedefli organizasyonlara uydurmuşlardır.

Belirttiğimiz, batı Afrikada karakteristik bir uygulamadır. Bugün birçok durumlarda çok fonksiyonlu milliyetçi teşekküller hükümeti ele geçirmiştir. Sömürgeci makamların gerekli işler için yetiştirdiği devlet hizmetinde çalışanlar dışında, hiçbir muhalefet teşekkülünün idarede etkisi yoktur. Aslında nisbeten bağımsız bir sistemde, devlet hizmetide, tek parti politikasının kaynağıdır.

Pazar Sistemi

Pazar ekonomisi, tasarruf ve yatırımları müesseseseleştirmeden, değişimi müesseseseleştirmek diye tanımlanabilir. Ticarî teşebbüs, pazar ekonomisinde gelişmeye başlar fakat optimum gelişme, ekonomik faktörlerden çok, şahsi kontrol isteği ile sınırlandırılmıştır. Aslında, değişim ilişkilerinin sosyal temeli, ekonomik sonuçlarından daha çok önem kazanır. Değişim ilişkisi, ticaret hayatının tatmin edici bir tarafıdır. Pazar ekonomisi, iştirakçi ticaret ekonomisi ile asgari geçim ekonomisi arasında geçici bir devredir.

Ticaret, üretimden çok değişim olarak, üretimden farklı olan distribütif sosyal bünyeleri ortaya çıkarır. Pazar ekonomisi, mukaveleye, hukukî güvene dayanmayan, buna karşılık aile bağlarına dayanan ticaret rejiminin özel bir şeklidir. Ailenin başlıca dayanışma ünitesi olduğu top-

lumlarda, ailelerin ihtiyaçları ile kapital kaynakları, müteşebbislerin gelişmesini sınırlar. Ekonomik anlamda riziko alma asgaride kalır. Aile organizasyonu aslında, rizikonun paylaşılmasına elverişlidir. Pazar ekonomisinde kişinin sorumlu olmadan başarısız olması mümkündür. Birçok pazar müteşebbisleri, defalarca işte başarısızlığa uğramış sonra tekrar kolaylıkla ticaret hayatına atılmışlardır. Başarısızlığa uğradıkları zaman ya ailelerinden borç alır ya da çalışmak üzere onların yanın girerler. Bu sistemin çabuk iyileşme kabiliyeti ve para ekonomisi için oldukça emniyeti vardır. Tasarruflar ya saklanır, ya ailenin geçimi için harcanır, ya da yaşlılık için ayrılır veya cenaze derneklerine hibe edilir. Vergiden kaçılır. Pazar ekonomileri ailenin çevresinde merkezleşerek temelli bir ekonomik muhafazakârlık şeklinde belirir.

Pazar ekonomisi, siyasî müteşebbisliği hızlandırır. Aslında, ikisinin de birbirine benzer vasıfları vardır. Başlangıçta örgütlenirken aile ilişkilerine çok dayanırlar, ikisinde de başarısızlıkla karşılaşılınca kişinin sorumluluğu yoktur. İkisine de girip çıkmak kolaydır. Aslında, ikisi de dağıtımcıdır., biri mal ve hizmet, öteki ise otoriteli mevkiler dağıtır. İkisi de çokça siyasî tatmin sağlar, biri değışim ilişkileri, öteki siyasî güç yolu ile bunu başarır.

Pazar ekonomisinde, müteşebbislik ekonomik alandan çok siyasî alanda işbirlikçidir. Başarının aileye ekonomik imkânlar sağladığı politika alanında, aile desteğı politikaya atılırken gerekli emniyeti sağlar. Pazar ekonomisinde kendi kendine gelişen birçok faaliyetler müesseseseleştirilir, ve bu durum gelişmeyi güçleştirir, böylece işin büyütölmesi aileye dayanan bu rejimin iktidarını aşar, ekonomi daha başka desteklere dayanır. Çoğu zaman, pazar ekonomisi yabancı kontrolündeki yabancı kapitalli büyük şirketlerin artıklarıyla geçinir, perakende fiyatıyla onlardan mal alır, adı piyasa seviyesinde satar. Pazar ekonomisinde karakteristik olarak kişiler arasında büyük sömürgeci şirketlere karşı şikâyetler yapılır.

Bilhassa politikaya atılmak isteyen politik müteşebbisler çoğu zaman bu şikâyetleri duyarlar. Sömürge topraklarında siyasî sorumluluğu olan ve görünüşte o alanda politika hayatının şartlarını tesbit edebilecek durumda bulunan sömürgecilere karşı hucuma geçerler. Siyasî müteşebbisler, faaliyetlerinin alanını genişletmeyi, aynı zamanda da statü, prestij ve kişisel şerefe erişmeyi isterler. Az gelişmiş ölkeler, duyulan bir küçük­lük kompleksinin gölgesi altındadır. Sömürgeci, endüstrici ve tüccar sömürücü oligarşinin kültür üstünlüğü yumruğuna karşı pek az kendine güven ve gurur hissi galeyana gelmekten alıkonabilir.

Başarı engelleri dış gücün bir vasıtası olarak belirir de, rejimin içindeki kusurların belirtisi olarak ortaya çıkmaz. Kişileri yatırıma teşvik veya onlara muhasebe metodları öğretmek çok az zaman başarıya ulaşır. Kişileri memur, küçük san'atkâr ve öğretmen olarak yetiştirmek, böyle ölkelerde yaşayanların o kadar karakteristiğı olan şahsî tatminsizlik

duygusu ile pek ilgili görülemez. Pazar ekonomisinde, siyasî müteşebbisliğin kusurlarını belirtmeden düşmanlarını belirtmek o derece başarılıdır. Pazar ekonomisi uygulama sırasında ne plânlama ne de verimli teşebbüsle ilgilidir. Bazı safhalarda kişisel sorumluluğu teşvik etmez ve çoğu zaman vasıflılık, plânlama ve çok çalışma ile ilgili değerleri çürütür. Bununla beraber, büyük teşebbüs yoluyla ekonomik gelişme fikri bir defa modern toplumun temeli olarak kabul edildikten sonra, pazar ekonomileri değişmede önemli rol oynar. Küçük gruplar arası temaslar bakımından çok gelişmiş bir bilgi ağı; daha geniş politik birimleri üstüne kurmanın mümkün olduğu küçük çapta organizasyon çekirdeklerini sürdürmek için dayanıklı bir ekonomik temelle akrabalık temeli sağlar.

Bununla beraber, gelişmeyi amaç edinen siyasî müteşebbisleri pazar ekonomisi güç problemlerle karşılaştırır. Ekonomi, adi politikacıların manipülasyonuna elverişlidir. Çoğu zaman bunlar mevki sahipleriyle işbirliği, eden, pazar ekonomisindeki daha zengin kişilerden menfaat uman dalaverecilerdir. Dürüst ticaret uygulamasını politik uygulamaya çevirirler.

Çoğu zaman ticaret teşebbüsü pazar ekonomisinde geliştiği halde optimum gelişme, ekonomik faktörlerden çok işi kişinin kontrol isteği ile tahdit edilir. Bu rejimlerde politika o bölgenin karakteristiklerini muhafaza eder.

Pazar ekonomisinin en başarılı olduğu alan, şikâyetlerin belirli duruma sokulmasıdır. Bu rejimde milliyetçi amacın yaygınlığından ötürü eğitim görmüş politik müteşebbisler o bölgedeki işini bilir kişilerle birleşebilir ve gereken şartlar ortaya çıkınca ortak bir program ortaya koyarlar.

Ticaret Sistemleri; Sistem Karışımları.

Kompartımanlara ayrılmış ticaret sisteminde çoğu zaman politik müteşebbisler tehlikeli durumlarla karşılaşır, çünkü ırk ayırımı, kültür bakımından dışta tutma ve siyasî kuvvetin karışımı olan kompartımanları yıkmakla meşguldürler. Politik müteşebbis bu durumda maksimum rizikolarla karşılaşır; fakat mevcut oligarşiler üzerinde etkili baskı yapabilirse Afrika politik müteşebbisliği bakımından gelişen şartlar ortaya çıkabilir. Sömürgeci hükümetler, Afrikalı politik müteşebbislerin politik faaliyetlerini sınırlamalarına karşılık, bilhassa ekonomik imkânları genişletmeyi adet edinirler. Mau Mau'dan sonra Kenyada durum budur.

Afrika'da ekonomik müteşebbisliği geliştirmek yoluyla ırklar arası bazı kompartmanlar ortadan kalkmaya yüz tutar. Peşinden, hızla Afrikalılar için yeni imkânlar gelir. Afrikalıların gittikçe artan ekonomik ve sosyal faaliyetleri, ırk dışı faktörler etrafında yeni sosyal kümeleşmelerin yaratılmasına yol açtıkça, sonunda bu katı kompartımanlar ortadan

kalkacaktır. Aslında, bazı kompartıman sistemlerinde plânlanmış amaç budur.

Bu kompartımanlara ayrılma durumunun ilgi çekici bir sonucu, politik müteşebbisler ekonomik müteşebbislere imkânlar hazırladıkları fakat kendilerine hazırlayamadıkları zaman ortaya çıkar. Bu gibi durumlarda hiç değilse bir zaman için, Afrika toplumlarında bozuşukluk olağandır. Bozuşukluklar sırasında politik müteşebbisler, şikâyetleri sümürgecilere olduğu kadar Afrikadaki ekonomik müteşebbislere karşı da yöneltmek suretiyle, toplumda talihin yüzlerine gülmeye başladıkları kişileri teşkilâtlandırmaya çalışırlar.

En çapraşık durum, bir politik ünite, asgari geçim, kompartıman ve pazar ticaret sistemlerini içinde topladığı zaman ortaya çıkar. Bu durum, pazar ve asgari geçim sistemleri o bölgedeki halka açık, fakat büyük çapta ticaret teşebbüsleri sömürgecilerin elinde olduğu zaman kritik bir hal alır. Sosyal bünyede önemli bölünmeler, politik müteşebbislerin etkili örgüt kurmasına imkân verir. Gittikçe daha çok zorlamayı gerektiren hal tarzları aşırıdır; bu kısmen olayların ve kuvvetin birçok birleşimi mümkün olduğu için böyledir. Böyle toplumlarda değişik azalık gruplarına devamlı tatmin sağlamak mümkün olmadığından onları kontrol için politik müteşebbislere çok etkili organizasyonlar gereklidir. Bu arada, rejimin bünyesinin gevşek olması, organizasyon üyeliğini istikrarlı olarak sürdürmeyi güçleştirir.

Bütün Afrika ülkelerinde karakteristik olarak, farklı oranlarda her üç ticaret sisteminin vasıfları görülebilir. Sistemin kompartmanlara ayrılmış olduğu ülkelerde milliyetçi güç; siyasi eşitlik, demokrasi ve ırk farklarına tahammül amaçları etrafından toplanır. Bağımsızlık en büyük amaç, endüstrileşme ikinci derecede ilgi çeken bir alandır. Pazar sisteminde milliyetçi politik müteşebbislerin başlıca hedefleri, siyasi eşitlik ve hızlı kalkınmadır.

Politik müteşebbisler hemen tüketimden kaçınmanın temeli olarak siyasî püritanizmi telkin etmeye çalışır, ve sosyal müesseseleri bir arada ekonomik gelişme ve siyasî bağımsızlık için mücadeleye sokmak amacıyla, topluma sadakat üzerinde dururlar.

Sosyal değişmeyi gerçekleştirmek için gerekli zorlama ve önderliğin derecesi, kompartımanlara ayrılmada etkili faktörlere ve pazar ve ticarete katılmanın manidarlığına göre değişecektir. Bütün etkili faktörler önemli oranlarda mevcut olduğu zaman, bilhassa kitle siyasî partileri mevcut olup kişiler evrensel imtiyazlara göre politikaya katılabildikleri zaman, politik müteşebbisler, zorlama ve himaye arası güç bir durumda kalırlar. Suistimali istismar; kabilecilğe hücum ederler; destekleneceklerini umarak asgari geçim sektöründe olanlara alternatifler sunarlar; eski aileleri devlet hizmetinde kullanırlar, üretim ve değişim ilişkilerini rasyonalize ederek pazar sistemini değiştirmeye çalışırlar; kredi genişlemesinde kolay-

lık sağlayarak, gerek devlet teşebbüsünde gerek devlet ve özel teşekküllerinin ortak teşebbüslerinde iş imkânları sağlar ve geliştirirler. Rejimlerin karışımı çapraşık olduğu oranda, endüstrileşme beklemeye tahammülü olmayan bir görev olarak anlaşılacaktır. Kişilerin teşkilatlanmasını ve ideolojik gayeler etrafında birleşmesini sağlamak, için, şikayetler kalıplaşmış, (stereotip) düşmanlara yöneltilecektir.

Politik Önemlilik

Politik ya da idarî hizmetleri süresince oligarşik kontrol altında yaşamış politik müteşebbisler, imtiyazın genişlemesini ve siyasî eşitliği isterler. Demokratik hükümet bünyesi uğruna savaşırlar. Batının sömürgeci kuvvetleri o bakımdan en çok hücumu maruzdur. Kendi bünyeleri itibarıyla en önemli vasıfını, demokrasiyi, başkalarından sakınmak kabil midir? Bölgedeki önderler hızlı sosyal seyyaliyet ister. Bu önderler kompartmanlara ayrılmış toplumlarda ırka dayanan engelleri ortadan kaldırmaya çalışırlar; asgari geçim sisteminde sosyal akıma engel olan aile, akrabalık v.s. ile mücadele ederler. Pazar sisteminde, krediyi genişletmeye, iktisadî müteşebbislere daha fazla imkân sağlamaya çabalarlar. Eğitimde, işe alınmada eşitlik, ırk müsamahası isterler. Kompartımanlara ayrılmış sistemde, sömürgecilere, onların orada bulunmasının kuvvete dayandığını, o bakımdan hücumu maruz olduklarını hatırlatırlar.

Politik müteşebbisler içinde bulundukları teşkilâta karşı sadakat gösterilmesini isterler. Kompartımanlara ayrılmış sistemde ortak tehlike ve mes'uliyet ortaklığı esasına dayanırlar. Pazar sisteminde sadakat daha çok, sembolik önderlik ve himaye yoluyla telkin edilir. İştirakçi sistemde sadakat daha önce belirtilen hususlara dayanır. Ayrıca şu özelliği vardır:

Parti, ödül bekleyen herkesten hizmet ve sadakat isteyen bir teşekkül haline gelir. Parti liderleri millî sembol ve toplumun sembolü olur. Malî yetkileri olan hükümetin faaliyetleri sayesinde, politik müteşebbislerin elindeki vasıtalar artar. Hükümetten faydalanarak ekonomik gelişmeye ve başarılı teşkilâtlanmaya karşı engellenmelerin, emperyalizmden ötürü ortaya çıktığı belirtilir. Politik müteşebbisler son olarak taraftarlarına daha üstün bir etik, bencil olmama ve fedekârlık telkin ederler.

Şimdi çeşitli ekonomik sistemlerde politik müteşebbislerin seçimi ile onların sosyalizme istidatları arasındaki ilişkiler üzerinde duracağız. Belirttiğimiz gibi, asgari geçim ekonomisi, ülkede politik müteşebbis yetiştirmez. Öte yandan pazar ekonomisi, kitle siyasi partilerinin ikinci derecede önderlik saflarını dolduran ufak çaptaki politik müteşebbislerin yetiştirilme alanı olmuştur. Onlar daha kıdemli ve eğitim görmüş milliyetçilerin, teşkilâtlanma destek ve bilgi alma bakımından kendilerine muhtaç olduğu milliyetçi partilerin simsarları ve iş bilirleridir. Bu, ufak çaptaki müteşebbisler; hayır cemiyetleri, spor dernekleri sendikalar, kültür dernekleri ve

lonca teşkilâtı gibi kamu ve yarı an'anevi teşekküllerle her gün temasta oldukları için, böyledir. Pazar sistemindeki politik müteşebbisler, de sosyalizm temayülü, onlarda gittikçe gelişen ve siyasi otorite ve mevkilerinin kısmen karşıladığı, statü mahrumiyeti duygusuna dayanmaktadır. Sosyalizmin eşitlikte direnmesi, hem politik müteşebbisin halkla ilişki kurmadan gelen gururunu sürdürmesini mümkün kılar, hem de onları insancıl gayelere hizmet eden bir ideoloji ile karşılaştırır. Genelleşen düşmanlık, piyasadaki sömürgeci şirketlere ve parti içindeki kıdemli milliyetçilere karşıdır.

Oldukça geniş bir seçkinler zümresi çıkaran iştirakci ticaret sisteminde çeşitli seçkin tabakaları arasında çatışma, kısa zamanda patlak verir. Daha yaşlı, eğitim görmüş milliyetçiler çeşitli mesleklere girmeye teşebbüs ettiklerinden ve zamanlarının ancak bir kısmını politikaya ayırdıklarından, yerleri daha genç, eğitim görmüş politikacılar tarafından kolaylıkla alınmıştır. Bu olay Afrikanın bazı yeni ülkelerinde henüz başlamaktadır. Fakat eski Fransız batı Afrikasının parçalanmasında bu çeşit çatışmanın rolü olmuştur. Altın sahili konvansiyonu ile, Gana'da da ortaya çıkmıştır ve kısmen Nijerya'da da vardır. Hükümet sayesinde mesleki ve öteki mevkilere erişme imkânı artarken, bu arada siyasi aksiyon kuvvet ve prestij kazanmak için alternatif bir çare olmaktadır. Ticaret küçük görülmektedir. Bu, aristokratik bir eğilimin sonucu olan ticareti alt tabakaların işi olarak görme değildir. Antisosyal olduğu için, yani ekonomik anlamda irrasyonel ve politik anlamda kandırıcı olduğu için, böyledir. Sonuç olarak dış yatırımın faydalarına rağmen devlet teşebbüslerine ön plânda yer verilmektedir.

Kompartmanlara ayrılmış ekonomilerde karşılıklı etnik kapalılık, başlıca gruplar arasında en sınırlı sosyal, ekonomik ilişkilerin dışındaki bütün ilişkilerin kalkmasına yarar. Aslında etnik gruplar arasındaki ilişkiler, efendiyle uşak, tacirle tüketici, meslek sahibi ile iş sahibi olan arasındaki ilişkiler gibi, birçok merasime bağlıdır. Merasime bağlı kalınan, farklı ırklar arasında ancak temas şeklinde olan bu ilişkilerin ihlâli, ilgi kesmeğe ve diğer cezalara yol açar. Bu gibi durumlarda politik müteşebbisler için, etnik kompartmanlara ayrılmanın etrafında toplanan statü, ırk v.s. ekonomik farkların karışımı, kabul edilmesi en güç en tehlikeli olan unsurlardır. Böyle aşırı bir eğilim vardır. Sosyalizm aşırı tutumlar için liberal bir etik sağlar.

Böylece siyasi müteşebbislerin bir ideoloji olarak sosyalizme her rejimde nasıl itildiğini görmüş bulunuyoruz. Bu eğilimin bazı sonuçları nedir?

Sosyalizm ve Kriz Devleti

Özetlemek gerekirse, milliyetçi teşekküllerin amacı, hükümeti ele geçirmek ve toplumda değişiklikler yapmaktır. Mevcut şartlar altında, politik müteşebbislere kıyasla ekonomik müteşebbislerin hızlı gelişmeyi ger-

çekleştirme şansları daha azdır. Politik müteşebbisin en önemli bağı teşkilâtına karşı olandır. Pazar sistemi teşkilâtlanmak için milliyetçilere bir dereceye kadar imkân tanır, fakat asıl ekonomik müteşebbisliğin yaygın olduğu yerde, yani iştirakçi ticaret sisteminde, gerek siyasi organizasyona gerek milliyetçiliğe, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için gerçek imkânlar tanınır.

Bozulmamış bir organizasyon kurmak için bütün çabalar yapılır. Muhalefet bu şartlar altında, sadece hareketi parçalayan bir nevi hiyanettir. Bu sistemde şüphesiz paraya ihtiyaç vardır. İştirakin yüksek olduğu ticaret sisteminde, milliyetçi amaçlar için gelir kaynakları bulunur. Sömürgeci şirketler, politik liderlere para bulmak yoluyla kendi emniyetlerini sağlamak endişesi içindedirler. Organizasyon kurmakta başarı gösteren müteşebbisler, bu organizasyonları başlıca seyyaliyet vasıtası yapmaya, yani toplumdaki tabakalaşmaya karşı bir tabakalaşma ortaya çıkarmaya çalışırlar. Böylece, kendi partilerine dayanan hükümetlerini bürokratize etmeye başlarlar.

Bu çeşit organizasyonların kuruluşu ancak iştirakçi ticaret sisteminde ya da kompartmanlara ayrılmış sisteminde önem kazanır. Kitle siyasi partilerinin batı Afrikada ve Kenyada kurulması sadece bir tesadüf eseri değildir; bu durumda bir parti bir defa teşkilâtlandıktan sonra zor kullanmaktan başka bir çıkış yolu yoktur. Siyasi organizasyonlar teşkilâtlanmaları sırasında ilk güçlüklerle karşılaşır; teşkilâtlanma krizi atlatıldıktan sonra başka krizler baş gösterir. Verimli parti çalışması için gerekli olan bürokrasi, içindeki problemleri ortaya çıkarmaya başlar. Onun için milliyetçi organizasyonlar, kuvvetlenmeleri sırasında, bir bakıma zayıftırlar. Onları sürdürmek için çok dikkatli olmak lâzımdır. Bu arada politik müteşebbislerden çok şey beklenir; başarılı oldukları zaman bileencil olmamaları, istekli olarak işlerini yapmaları lâzımdır. Şimdi bu gibi durumların milliyetçileri nasıl sosyalist ideolojiye götürdüğünü göreceğiz.

Siyasi müteşebbisler tarafından başarılı milliyetçilik öyle yönetilir ki, sosyal refah sömürgeciliği sosyalizme çevrilir. Çok inandırıcı milliyetçi amaçların bir ideoloji tarafından desteklenmesi lâzımdır; ödevler daha belirli oldukça partiyi parçalama imkânları artacağından organizasyonlar daha ideolojik bir anlam kazanır. Programdan çok sembolik olarak propaganda yapıldığı zaman, parti kuvvetlendikçe ve sorumluluğu arttıkça, bu amaçlar daha belirli olur. Bu amaçlar program yapılmadan daha önce ortaya çıkar.

Siyasî müteşebbisler, organizasyonları ve içinde yaşadıkları toplumları kontrol ve disiplin altına almadıkça, organizasyonda başarı oranı düşük olur. Kaosa veya başkasının hükmü altına girmeye benzer bir durum ortaya çıkar. Bu bizi, politik müteşebbislikle ilgili bir teoriye götürür. Bu teori kısaca, pratestanlık iktisadi müteşebbislik için ne ise, sosyalizm politik müteşebbislik için odur, şeklinde açıklanabilir. Bu durumda, milliyet-

çiliğin gayeleri git gide sosyalizmin gayelerine yaklaşmaktadır. Sosyalizm siyasi müteşebbisler için faydalı bir etik olmuştur. Ekonomik gelişme üzerinde durur ve ekonomik gelişmede devletten faydalanmayı meşru kılar. Batı hümanizmasındaki kuruluşlar, kilise ilişkisi olmadan, orada da vardır.

Bir anlamda sosyalizm zarar görenlerin amentüsü olur ve batıda ve başka yerlerde istismar edilen kişilerle, kendilerini bir tutmak yoluyla beslenir. Evrim bakımından sosyalizm kapitalizmden ileri bir safha olarak kabul edildiği nisbette, modernleşmenin bir sembolü haline gelir. Kapitalizm yabancılarla ve istismarla bir tutulur.

Sosyalizmin, endüstrileşmenin ve organize olmanın ortak tarafları olması, siyasi müteşebbisler için çok önemlidir. Desteklenmekte devam etmek için, milliyetçiliğin bazı amaçlarına erişmeleri gerekmektedir. Bu amaçların çoğu toplumu, sömürgeci makamların mümkün gördüğünden daha fazla, organize etmeyi gerektirmektedir. Politik müteşebbis, ikinci derecede amaçlara erişilmesini sağlamak için faydalı her amaca uygun bir esas amaç sağlamalıdır; bu arada uygulama safhasında kendi desteklenmesinin azalmasına razı olamaz. Endüstrileşme temel amaç olur. Organize bir şekilde endüstrileşmek yoluyla, bütün ikinci derecede amaçlar erişilebilir hale gelir.

Bununla beraber, milliyetçiler endüstrileşmenin bir anda meydana gelmediğini çabuk anlarlar. Organizasyondan, devlet teşebbüsünü refah ve gelişme amaçlarına aynı anda yöneltmede faydalanırlar. Cebri tasarrufa gidilir. Bu siyasi müteşebbisler için pahalı bir yoldur, çünkü taraftarlarının azalmasına sebep olur. Onun için disiplin daha sıkı olur. Menfaat dağıtımı başlayıncaya kadar organizasyonu yerinde tutabilmek için politik müteşebbisin zor kullanması gerekmektedir. Devlet teşebbüsüne dayanarak politik müteşebbisliği iktisadi müteşebbisliğe çevirir ve o sayede çabalarını başarıya ulaştırır.

İktisadi devlet teşekküllerinin bir çok amacı vardır. En azından sadık parti mensuplarına ödül verir. En fazlası, mevcut sosyal organizasyona hücum eder. Temel hedef olarak endüstrileşme bir bakıma yapılması imkânsız görevler ortaya çıkardığı için parti ve hükümet faaliyetlerinin kendi yönlerinden meşruiyeti vardır. Ortaya çıkardığı güçlüklerden ötürü endüstrileşmenin hedef ve olguları, krize yol açar. Bununla beraber, bir defa endüstrileşme hareketi başladıktan sonra, hiç değilse net ekonomik gelişmenin belireceği ve teşebbüsün gelişeceği noktaya kadar, sistemdeki bütün sosyal gruplar büyük ölçüde hükümete ve hükümetin ekonomik faaliyetlerine bağılıdır. Herkese büyük ölçüde hükümete bağılı olur ve değişen toplumda siyasi liderler organizasyoncu lider durumuna geçerler.

Endüstrileşme daha sonra organizasyonu gerektirir ve ikinci derecede amaçlara erişmek için organizasyon endüstrileşmeye yönelir.

Bu noktada sosyalizm bir etik olarak önem kazanır. Politik müteşeb-

bislerin hedefi olan organizasyon sömürge makamlarınca düşmanlıkla karşılanır. Kompartmanlara ayrılmış sistemde tehlikeli sayılır. İştirakçi ticaret sisteminde organizasyon, sosyal, politik, ekonomik anlamda başarılı olmayan kişileri kitle hareketine katar. Pazar sisteminde organizasyon mahiyeti itibarile sorumsuzdur, şikâyetleri arttırır. Sonuç olarak, politik müteşebbisler için riziko kaynağı olan bir sorumsuzluğa yol açar. İktidara gelenler toplum adına ve yetkiyle söz ederler. Başka bir deyişle, kabul edilebilecek bir etik kod'a ihtiyaçları vardır.

Az gelişmiş ülkelerde hiristiyanlık emperyalizmle bir tutulur; organizasyon endüstrileşmenin ihtiyaçlarını karşılamaya elverişli değildir. Buna karşılık, sosyalizm refah devletinin bir ifadesidir. İktidarın kişi menfaatine kullanılmasını gerektiren bir tevazu içindedir, fakat refah ve endüstrileşme ile ilgili amaçlar bakımından iktidar sınırsız olarak kullanılabilir. Bundan başka, batı ülkelerinden başka ülkelerde bugün sosyalizm kişinin gururuna karşı büyük bir saygıyı belirtir. Hiristiyanlığa mal edilen bazı değerler şimdi sosyalizme de mal edilmiştir.

Sosyalizmden birinci olarak, iktisadi devlet teşekkülünde kapital terakümünü haklı çıkarmakta faydalanılır; o bakımdan vergiler, cebri tasarruf, hattâ mecburî askerlik hem etik hem organizasyon bakımından istenen hedefler olur. Kapital ve emek refah kaynağı sayılır. Sosyalizm disiplinli çalışma, ve hükümet kontrolü yolu ile o andaki tüketimden kaçınmayı belirtir. Sosyalizm, ikinci olarak gelişmeyi gerçekleştirme yolu olarak endüstriye çok yatırım yapılmasını sağlar, sosyalizmde gelişme nosyonu ağır basar. Üçüncü olarak toplum, parti gibi birleşik grupların sorumluluğunu belirtmek suretiyle bir etik sağlar ve bu arada ferdiyetçilik potansiyel olarak anti - sosyal telâkki edilir. Böylece, parti liderine, organizasyona ve devlete bağlılık, sosyal bakımdan gerekli ve sosyal gelişmeyi gerçekleştirecek, bencil olmayan davranışın bir parçası olarak haklı görülür.

Sosyalizmde hem uygulanmada hem ideoloji olarak rasyonelliğe büyük saygı vardır. Kapitalizmin rasyonelliği piyasada, sosyalizmin rasyonelliği plânlamada ölçülür. Başarı endeksi politik müteşebbisin destekleyicilerinin sayısıdır, çünkü onlar sistemde endüstrileşme olgusunu kolaylaştıran değişikliklerin etkili olmasını sağlarlar.

Son olarak bugün sosyalizm bir püritanizm şeklidir. Sosyal tutumluluğu, emeğin şerefini, bencil olmamayı belirtir. Hükümeti başlıca sanayileşme kaynağı, ve siyasî partiyi araç olarak kullanacak politik müteşebbisler için bütün bunlar gereklidir. Sosyalizm, politik müteşebbisleri toplumun saygı değer liderleri yapar. Sömürgecilerin ve büyük iş adamlarının gözünde ise, onları itibardan düşürür.

«KAYPAK ZEMİN»

YA DA

BATILILAŞMA ÜSTÜNE AYKIRI DÜŞÜNCELER

Fotoğraf

Bu satırları okuyan okuyucu, benim bu kaypak zemin üstünde gezinmeğe kalkmamı belki de şaşmaktadır.

Niyazi Berkes

Batılılaşmak, Batı'ya açılmak, Kendi Değerlerimizi Koruyup Batı'nın Yalnız Tekniğini Almak, Doğu-Batı Bireşimi... kısacası, bir tek sözcükle, BATTI: iste son iki yüzyıldır düşünce dünyamızı uğraştıran, ana sorunlarımızdan başlıcası, hiç şüphe yok ülkemizin ölüm-kalım sorunu.

Bugüne değin, bu konularda yurdumuzda yazılanlar, bu sorunu bütünüyle kapsayacak köklü bilgiden ve yöntemden yoksun oldukları için, bu sorunun tartışmalarından gereken yarar sağlanamamış, büyük düşünür'ler yetiştirmeyen ülkemizde bocalamalar süre gelmiştir.

Bugün içinde yaşadığımız koşullar, yer yüzünün durumu ve teknik alanda olduğu kadar politik alandaki hızlı değişmeler, devrimlerle, batılılaşmak sorununa, yeniden aydınlarımızı düşündüren en önemli sorun olmak niteliğini kazandırmaktadır. Ancak son yıllarda, bocalamalarımızın nedenleri üstünde düşünmeye, ilk kez çağdaş bilim ışığı altında ve olumlu yöntemlerle, bu soruna bakmak alışkanlığına doğru ilerlemeye başlanılmıştır. Bu kıvanç verici bir durumdur.

Bilindiği gibi, bu konuda Prof. Niyazi Berkes, uzun süren bir susuştan sonra, türkçede yayınladığı ilk kitabını, «İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?» sorusuyla adlandırmıştı. Bu kitabını izleyen yazılarını, bugün, «Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler» başlığa altında Türk okuruna sunmaktadır.

Hemen söylemek gerek ki, Peykçilik Modeli Batıcılık/Uygarlık Olarak Batı Anlayışı Nasıl Başladı?/Batıcılığa Karşı Tepkiler: Osmanlılık Tepkisi/Aydınlar Toplumsal Devrim Dâvasıyla Karşılaşıyorlar/Halkçılık Tepkisi/Türkçülük Tepkisi/Devrimcilik Tepkisi/Devrimcilik ve Batıcılık/Türk Burjuvazisi Neden Devrimci Olamıyor? bölümlerini kapsayan kitapta, bir çözüm yolu sunulmaktan çok, bugünkü durumu yaratan nedenlerin köklerinin incelenip ortaya konulmasıyla yetiniliyor. Bu yönden, Berkes'in batıcılık konusunda son sözü, «Batıcılık hiç bir yerde gerçekleşmemiş, sade-

ce gericiliğe yarayan, bir bireyci aydınlar ütopyasıdır.» cümlesiyle sona eren kitabını, Batı üstüne aykırı düşünceler olarak nitelendirebiliriz.

Söz konusu Batı gibi «kaypak» bir kavram olunca, ilk işimiz, o kavramdan anladığımızı açıklamak olmalıdır. Bunu yapmayan Berkes, kitabı boyunca, Batı'yı sömürgecilik ve emperyalizm sözcükleriyle eş-anlamli olarak kullanmaktadır. Açıkcası, Batı, Berkes için emperyalisttir, sömürgecidir. Yalnız budur. Batı kavramını bir bütün olarak görmek istemediği için de, gerçekten bu ölümkalım savaşımıza kesin bir çözüm yolu göstere-memektedir. Berkes'in Batı üstünde söyledikleri, bu sözcüğe verdiği sö-mürücü anlamını kaldırdığımız zaman, bütün geçerliliklerini (gerçeklikle-rini de diyebilirdim) yitiriyorlar. Durum bu olunca, Berkes kitabına «Batı Emperyalizmi Karşısında Tutumumuz» gibi bir ad verebilirdi ve bu ad kitabının özüne daha uygun olurdu. Ama Berkes bunu yapmıyor ve batı-nın sömürücü yanını yadsırken tüm batıyı yadsıyor. Böylece de Batı kapı-sı bizim için kapanmış oluyor. Ama biz bu kapıyı aralayıp, yazara batının yalnız bu sömürücü batı olmadığını, bizim batılılaşma'dan anladığımızın batı uygarlığı olduğunu ileri sürebilir ve Türkiye'nin bu uygarlığın bir par-çası olmadan, kurtuluşunu gerçekleştiremeyeceğine inandığımızı söyle-yebiliriz.

Bütün toplumların, bütün uygarlıkların, politik-ekonomik alanda ka-bul edilmeyecek davranışlarını, zorbalıklarını tarih boyunca görmekteyiz. Doğu toplumlarını, özellikle Türkleri yaban, kıyıcı, zalim bulan Batı'nın daha XX. yüzyılın ortasında gösterdiği görünümün, kendi kültürüyle tam bir çelişiklik içinde bulunduğu da bir gerçektir. Sırası gelmişken şunu da belirtmeli ki, Kültür-Politika, Kültür-Toplumsal Düşünce, davranış ara-sındaki ilişkiler her zaman eş-değerlilik göstermemektedir. (Kültür po-litika arasındaki diyalektik bugüne değin pek açık, inandırıcı bir biçim-de açıklanmış olmaktan uzaktır.) Batı'yı örnek almak isteyenlerin, batı-lılaşma ülkeleri ile, batının sömürücü yanı arasında kurulacak ilişkilerin bizi nereye götüreceğini kestirmek güçtür. Batılılaşmak isteyen bir ülke için söz konusu olan, Batı'nın kültürüdür. Çağdaş yeryüzü uygarlığını ya-ratan, canlılığını devam ettiren tek kültür, bugün Batı kültürüdür. Bizim Batı kavramına sarılmamızın tek nedeni de budur. Bu kültür, bilindiği gibi, Yunan-Latin-Hristiyanlık aşamalarından geçerek, bugünkü durum-u almıştır. Eğer tartışmamızı yararlı bir alana sokmak istiyorsak, bu kültürün Türkiye gibi bir ülkede yerleşme şansının ne olduğunu, giderek, bunun mümkün olup olmadığını kendimize sormak, bunun üstünde dü-şünmemiz gerekir. Bunun için de, Tanzimattan bu yana, bu alandaki ge-lişmelere bakmak, bu gelişmeleri değerlendirmek, bu soruna her zaman için geçerli olabilecek cevabı bulmak için yeterli değildir. Berkes'in yanıt-ması, son iki yüz yıllık gelişmelerin, gerçekten inandırıcı bir cevabı kap-sayacaklarını düşünmüş olmasıdır. Daha bugün bile, ülkemizin etnolojik yapısı bilinmeden, nasıl bir ulusun tüm bir varlık sorunu üstünde, köksel

çözümlemeler ileri sürebilir? İşin bu tembellik yanını bir yana koyarak, biz de Berkes ile beraber basmakalıp olmayı göze alıp şunları söyleyelim:

«Yalnız bir ekonomik ve siyasî buhran içinde değiliz; değerler ve gerçeklerle ilgili bir düşün buhranı içindeyiz. Bu düşün buhranının en önemli yanı batıcılık ve ulusçuluk kavramları etrafındadır; bu iki kavramın alışılmış şekilleri etrafında yerleşmiş olan düşün ve akımlar her gün olaylar tarafından yalanlanmaktadır. Bugün batıcılık ulusal varlığı satılığa çıkarmak, ulusçuluk, gelenekçiliğe yapışmak anlamlarına sokulmuştur.»

Batıcılığın günlük bir politika sorunu olmadığını belirterek devam edelim: Batıcılık bu andan itibaren Berkes'in sözlüğünden silinecektir. Örneğin biz «Menderes tipi batıcılık» gibi bir sözü kullanamayız. Çünkü, böylesi bir batıcılık yoktur. Böylesi yorumlar, yalnız bakış açısının uygun-suzluğunu değil, ama aynı zamanda toplumsal orgulara, düşünce ve akımlarla dakendini doğrulamaktan uzaktır. Politika alanındaki bazı kaymalar, tarih, toplumbilim alanına getirmek ve bunları gerçek adlarıyla adlandırmamak, bizi soruna bir çözüm yolu bulmaktan uzaklaştıracağı gibi, kafaları da büsbütün karıştıracaktır.

Berkes, kitabı boyunca iki ülkeyi batılılaşmaya örnek olarak almaktadır: Rusya ve Japonya. Bu ülkeleri Batıya karşı batılılaşmış ülkeler olarak gören yazar, bu ülkelerin tarihsel, toplumsal gelişmeleri üstünde yüzeyde olsun durmadığından, verdiği örnekler önemlerini yitirmektedir. Bana kalırsa, bu iki toplum da, bize örnek olabilecekleri için değil (Tarih içindeki toplum yapılarının gösterdiği ayrılıklar dolayısıyla böyle bir şey zaten söz konusu olamaz.) batılılaşma sorununu, bir ölçüde somutlaştırarak ele almamıza yardımcı olabilecekleri için üstünde durmayı gerektirmektedir.

Bilindiği gibi Rusya, hristiyanlığı Doğu klisesi kanalıyla almıştır. Böylece, geleneksel batı kültüründen yoksun bir ülkedir. Japonya ise köklü bir uygarlığın ülkesidir. Ama bu kültür batı kültürünün bir sonucu değil, Doğu kültürünün bir sonucudur. Her iki toplumda da sınıflar arası farklılaşma, batı toplumlarındaki farklılaşmayla benzerlikler göstermektedir. Bu sınıflar arası farklılaşmanın bir ulus için kültür yaratma konusunda büyük bir önemi olduğu gerçektir. Bu ilkelgerçeği burda tekrarlamış olmaktan utanıyorum. Ama bu ilkel, çok ilkel toplumsal gerçek gözönünde tutulmadıkça, bu ülkelerdeki yalnız uygarlık sorunu değil, gene anlamda geçirdikleri bütün toplumsal değişiklikler pek kolay açıklanamayacaktır. Ancak sınıfların gelişmesi, aralarındaki farklılaşma, bu sınıflar arasında «sürtünme» bir kültürün doğma ve gelişme ortamını hazırlamaktadır. (1) Osmanlı toplumunun bu farklılaşmayı önleyen yapısı, kendinde daha önce derin bir uygarlığın izlerinin bulunmayışıyla birleşince ulusal bir kültür ortaya koyamamış ve askerî gücü sarsılınca kendini devam ettirecek temellerden yoksun olduğu için çok kısa bir zamanda yıkılmıştır.

Rusya'da batı kültürü, yankısını soylu sınıf arasında, hem de pek de-

rin olarak buluyordu. Bu yansıma, yalnız belirli kişilerin, ya da sınıfın ayrıcalığı olmaktan çıkmıştı. Çar... (Nedense ülkemizde hemen her büyük reformatör «Deli» diye adlandırılıyor) ... «Deli» Petro'nun, bu ilk teknokratın, reformları, 1864 anayasasının Fransız ve İngiliz anayasalarından örnek alınıp hazırlanması, bu yapılırken de Montesqueiu'nun, Beccaria'nın düşüncelerinden esinilmesi (ilham alınması), XIX. yüzyılın Rus kültür iklimi üstünde yeterince bir bilgi vermeye yeter. Buna bir de, 1767'lerde 559 kişilik sayılabılır meclisinin kurulmuş olmasını, Katherina'nın oğlunun eğitimini d'Alembert'in eline verilmek istendiğini de katın.

Japonya'da ise durum büsbütün başkadır. Her ne kadar bu ülkenin Batı'nın teknik uygarlığını, batı kültürünü benimsemeksizin alması, bir çelişiklik olarak görünüyorsa da, bu Japon kültür geleneğinin ne denli köklü, büyük ve yaşayan bir kültür olduğunu ortaya koymaktan başka bir şey değildir. Doğu kültürü dıştan batı kültürüyle çatışık ayrı bir kutup olarak görülüyorsa da, yaşayan bir kültür olduğu ölçüde, bu kültürün (Batı kültürünün) öğelerini, ister istemez içeriyor demektir. Bu yüzden de bir Japon için teknik uygarlığı almak batı kültürünü almaktan daha kolay olmuştur. Bu kültürü alınca da, Berkes'in deyişiyle, ona kendi damgasını vurması ise bu düşüncemizin en belirgin kanıtıdır.

Biz batı kültürünü anlayacak düşünce yöntemine sahip olmadığımız için, Tanzimat'tan bu yana, yalnız kopyacılık plânında kalmışız. Bu durumdan bugün yavaş yavaş kurtuluyoruz. Fethi Naci'nin deyişiyle, aydınlarımız Türkçe konuşmayı yeni yeni öğreniyorlar. Bunun için de dilimize yeni giren kavramların anlamlarını kavramakta ve kavratmakta büyük güçlükler'e karşılaşıyoruz. Ama bu «çocukluk hastalığı» yenilmez bir hastalık değildir.

Buraya değin söylediklerimizden çıkan anlam şudur: Tarih boyunca bir Türk intelligensia'sı oluşmamıştır. Osmanlı toplumunun yapısı bir kültür geleneği yaratılmasında en büyük engel olmuştur. Osmanlılar'ın Tanzimat'tan bu yana batı kültürü konusunda tüketimci olduklarını söyledik. Türkler'in İslâm kültürü karşısındaki davranışları da aynı olmuştur: ve bu kültüre büyük bir katkıda bulunmadıkları gibi, yarattıkları dil çıkmazıyla, yayılabilecek bir kültür olanağını da ortadan silmişler, islâmın duruk (statique) kültürü, Osmanlıların elinde daha da duruklaşmış, doğurganlığını yitirmiştir. (3) Batı uygarlığı ile karşılaşan ilk Türkler'in bu kültürü anlama yeteneklerine sahip olmadıkları görülüyor. Bunun tersi tarihe aykırılık olurdu.

Türkler İslâm dünyasıyla karşılaştıkları zaman daha bir devlet değillerdi. Batılılaşmak istediklerinde işe, büyük bir imparatorluğun mirasçılarıydılar. Batılılaşmak isteyen Türk aydınlarının «beyzadeler» olması hiç bir şeyi değiştirmez, Berkes'in düşündüğünün tersine. Berkes, bunların yerine halktan çocukların Batı'nın o devirdeki endüstri merkezlerine yollansaydı, durumda büyük bir değişiklik olacağına inandığını söylemekte-

dir. Bu varsayımın bugünkünden çok değişik bir durumu yaratacağını sanmıyorum. (Yurtdışındaki yüzbinlerce işçimizin, toplumumuz içinde oynayacakları rolü, bir kaç yıl içinde değerlendirmemiz mümkün olacak. Bu konuda o zaman daha yararlı bir karşılaştırma yapılabilir.)

Eğer bizim 'beyzadeler', yukarda değindiğimiz nedenlerden ötürü, Batı'yı kavramak yetisine sahip olmaktan yoksun olmasalardı, işte durum asıl o zaman, bu günkünden çok daha değişik olacaktı. Başka bir yerde değindiğim gibi, ilk Rus intelligensia'sını oluşturan ögeler hep soylu sınıftan çıkmıştır. Herzen'ler, Pestel'ler, Bakunin'ler, Plehanov'lar, Zazulic'ler, Dobroliubov'lar, soylu zengin katın kişileriydiler. Batı kültürü, içerdiği özgürlük, eşitlik ilkeleriyle devrimci bir bilincin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türkiye'miz için de bu böyledir. Doğruluk, eşitlik, özgürlük istemi gökten zembille inmez. Belirli bir kültürün sonucudur. Bu kültür ne denirse densin batı kültürünün bir verisidir. Doğu kültürü, bütün değerine, geçerliğine karşın, bireyi toplumdan, giderek içinde yaşadığı dünyadan koparmış, «ultra-terrestre» değerler üstünde yükselmiştir. Doğuda reform fikirlerinin doğması da Batı uygarlığı ile ilişkinin başladığı andan itibaren gelişmeye başlamıştır. İçinde yaşadığı koşullar ne denli insandışı olursa olsun, bir köylünün, bir işçinin tek başına durumunun bilincine varması mümkün değildir. Ona kendi koşullarının, dolayısıyla gücünün bilincine varmasında yol gösterecek olan 'intelligensia'dır. İşte ülkemizde, toplum kökünden sarsıldığı zaman bile, düşünürlerimiz bunu başarabilmekten (değil başarabilmekten, bunun bilincine varmaktan bile) uzak bulunuyorlardı. Tanzimat'tan, I., II. Meşrutiyet'e değin, «devrimcilerimiz»in eylemlerinde halkı hiç hesaba katmamış olmaları, hesaba kattıklarında da onu iki üç kentin ahalisi olarak gördükleri, duruk, hiç bir diyalektik öge kapsamayan bir düşüncenin (artık buna düşünce denebilirse) sonucudur. Halkın gücünün bilincine varılması için Ulusal Kurtuluş Savaşımızın gelip çatması gerekti. Ancak o zaman Anadolu halkının varlığı (o da pek gölgede olarak) ortaya çıkmıştır. «Japon toplumunun, kolayca medeniyet almaya yol açan» yanlarının olması; «bu yanlarının, Japon toplumunda Batı medeniyeti ile tanıştan önce ve tanış zamanında gerçekleştirilmiş devrimsel değişmelerin» sağlamış olduğuna değinen Berkes'in, özellikle bu konuyu değerlendirmesi, bizim gibi bu değişikliklerden yoksun bir toplumun, bu değişiklikleri ne yoldan gerçekleştirebileceğine bir cevap araması gerekirdi.

Berkes'in, kitabının son bölümünde, Batı kavramını eleştirirken söyledikleri, bu ana sorunun bir yanına nasıl baktığını gösteriyor:

«..... batılılaşma kapitalist ekonomiyi almak mıdır? Kapitalist ekonomiyi almanın batılılaşma ile mümkün olmadığını (?), 1838'den bugüne kadarki olaylarla gördük. Peki toplumcu ekonomiyi almak mıdır? Eğer bu ise, bunun adı neden batılılaşmak olsun? Batı toplumcu mudur? Belki, «Kim demiş Batı, kapitalizm veya sosyalizmdir diye??» denecek. Peki ne-

dir? Hristiyanlık mı? Biliyorum, 'Hayır' denecek. Bilim ve teknik, kapitalizm veya sosyalizmden soyut, Peygamberin, 'Çin'de de olsa alın' dediği cinsten bir şey mi?»

Bu altını çizdiğim sorusunda, Berkes, şaşırtıcı çelişmelerinin en büyüğünü yapıyor. Soruş biçiminden de anlaşıldığı gibi, bilim ve teknik, kapitalizm veya sosyalizmden soyut bir şey değildir. Oysa durum bunun tem tersidir. Bunu anlamak için marxçı düşüncedeki son gelişmeleri bilmek gerekmez; klâsik anlamda gerekircilikle (déterminisme) bile, bilimin (özellikle bilimin) ve tekniğin kapitalizmden ya da sosyalizmden «soyut» şeyler olduğu anlaşılabilir. Bilim ve bunun bazı alanlardaki uygulanmasının sonucu olarak doğan teknik, kapitalizm ve sosyalist öğretilerin uygulanışıyla bakışıklı göstermemektedir. Toplumun yapısı, kapitalist veya sosyalist oluşu, bu alanlardaki gelişmeleri 'koşulluyabilir' ama bu gelişmelere engel olamaz. Tekniğin endüstri olarak kendini ortaya koyuşu, değişik toplum ideolojisine sahip ülkelerde, değişik kılıklar altında değil, yalnızca değişik gelişme hızı ve koşulları içinde gelişmektedir. Bilim ve teknik hiç şüphesiz, Peygamberin Çin'de de olsa alın dediği cinsten şeylerdir. Bunun tersini savunur görünen Berkes'in, devrimci görünen düşünüşüyle bu görüşü nasıl bağdaştırdığını kavramak güçtür. Tıpkı, kitabının bir başka yerinde, «...sağcılık-solculuk gibi, anlamsız, âmiyane ayırımlar.....» demesini kavramanın güç olduğu gibi. İdeolojiler arasındaki çatışmayı anlamsız, âmiyane bulan Berkes'in, bunu tarihsel diyalektiği yadsımadan savunması bana mümkün değilmiş gibi geliyor.

Aynı bölümün bir başka yerinde, yazar, «Batı'da kıyamet kadar fikir var» diyor. Ve bunların çoğunun, bizim batı kafası dediğimiz şeye aykırı olduğunu ekliyor. (4) Batı'da da, her yerde olduğu gibi, birbirleriyle çelişik düşünceler vardır. Ama bunların çokluğu, çeşitliliğidir, Batı. Bizim özlediğimiz de budur. Batı hem Hegel, hem Robespierre, hem Saint-Juste, hem de Nietzsche ve Kierkegaard'dır. Bizim benimsemek istediğimiz, Batı'nın emperyalist politikasıyla çelişiklik gösteren kültürüdür.

Niyazi Berkes, batılılaşma konusunda, İslâmcı akıma bir bölüm ayırdıktan sonra, kitabının X. bölümünün bir paragrafında, çağdaş uygarlıkla aramızdaki kesintinin nerde başladığı sorusuna cevap ararken şunları söylüyor:

«Batı neden ilerledi? Biz neden geri kaldık?» sorusuna o zaman (Tanzimat'ta) verilmeyen cevap, Abdülhamit döneminde 'din' nedeni gösterilerek verilmişti. Bu cevabın sakatlıklarının etkileri, zamanımıza kadar, düşünümüzü bir türlü doğrultamayan bir eğrilik içine sokmuştur. Bu başlangıç batı uygarlığı ile aramızdaki farkı din plânına sokmakla, meseleyi olumsuz bir açı içine soktu.»

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi, Abdülhamit devrine değin, batılılaşma sorunu çevresindeki tartışmalar, bizi Batı'dan ayıran elle tutulur yanlar üstünde olagelmıştır. Bu, Niyazi Berkes'in kitabında bile görüldüğü

gibi, bugün de devam etmektedir. Batı'yı bir bütün olarak ele alamadığımız için, Batı uygarlığının bilincine varmaktaki imkânsızlığımıza, bu sorunun kapsadığı diğer nedenlerle birlikte yukarda değinmiştik. Ama yarınki *intelligensia*'nın çekirdeği olan bugünkü Türk aydınının yönteminde bir değişikliğin olması gerekir. Çünkü, artık o Tanzimat devrinin düşünürü değildir. Batı'yı anlamakta, kafasını çalıştırmakta elinde sayısız olanaklar vardır. Peki, bu durumda, niçin daha aynı kısırdöngünün içinde dolanıp duruyoruz? Niçin, sorunu bir bütün olarak görüp, değerlendiremiyoruz Yoksa bu 3.000 yıllık geçmiş olan uygarlığı, o uygarlıktan olmayan bir ulusun anlaması için hiçbir umut yok mudur? Eğer bu gerçekse, Türkiye'miz kendini nasıl kurtaracaktır? (5) Bize, kendi kendimize dönmekle, deniliyor. Bu ne demektir? Hangi kendimize? Elimide, içinde bulunduğumuz sorunları çözümleyecek bir kültürümüz olmadığına, geçmişin kalıntıları arasından da yeniden uyandırılabilir bir uygarlığa sahip olmadığımıza göre, geleneklerimizi, göreneklerimizi, Batılı bir kafayla değerlendirmeden, Batı'nın yöntemlerini edinmeden, nasıl mümkün olacaktır? İşte cevaplandırılması gereken sorular bunlardır. Ne var ki, Berkes bu sorulara aydınlık cevaplar verememektedir. Batı'ya karşı batılılaşmak ilkesi ise, Batı'nın emperyalizmine karşı olup, bu uygarlığın değerlerini benimsemek anlamına geldiğinde, bir kurtarıcılık kazandırıyor da, bunun da yolunun ne olduğu üstünde hiçbir şey söylemiş değildir.

Bilindiği gibi, doğada canlı varlıkların, doğup, yaşayıp ölmeleri yasası, toplumlar, bu toplumların yarattığı uygarlıklar için de geçerlidir. Bir toplum da bir insan gibi, doğup, yaşayıp, ölmektedir. Eski Mısır, Yunan uygarlıkları devrini kapamış, bu uygarlıkların topraklarında, bugün çağdaş uygarlıktan uzak uzak, sorunları, Türkiye'nin sorunlarına benzerlikler gösteren halklar yaşamaktadır. Demek ki, bir kültür geleneği, bu anlamda yalnızca Batı'da yaşamaya devam edebilmiştir. Yukarda belirttiğimiz nedenlerden geçerli bir kültüre, ne geçmişte ne de bugün sahip olmayan bizlerin, yeni bir düşünüş biçimi benimsememiz (Japonya'nın, Çin'in, Hindistan'ın, ya da Arapların tersine) büyük bir tepkiyle karşılanmayacaktır. Doğu kültürünün derin bir iz bırakmadığı ülkemizde, bir birleşim de söz konusu olmayacaktır. Ama bu, Türkiye'nin bir Fransa, bir Almanya, bir İngiltere olacağı anlamında anlaşılmalıdır. Batı kültürünü, kendi diyalektigi içinde kavradıkça, bu kültüre kendi yaratıcılığımızın ürünlerini katacağız, ve yaptığımız bu katkı oranında batılı bir ulus olmayı başarabileceğiz. Bunu istemek, bunu gerçekleştirmeye çalışmaksa, Berkes'in ileri sürdüğü gibi gericilik değildir. Bireyci bir aydın ütopyası ise hiç değildir. (6)

NOTLAR:

(I). — Kültür, yazımın bütünü içinde kullanılışından da anlaşılacağı gibi «uygarlık» sözcüğüyle eş anlamlı olabildiği ölçüde gerçekten kültür-

dür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, «Batı Kültürü», «Batı Uygarlığı» gibi ikilemelere gitmek bizim için yanıltıcı olabilir.

Ziya Gökalp örneğinde görüldüğü gibi, sorunu «Kültür» «Uygarlık», «Hars» sözcükleri arasındaki ayrıma indirmek, bu ayrımlar üstünde oynamak, hiçbir şey kazandırmadığı gibi, varolmayan bir kavramı yaratmak gibi boş bir çabayla sonnuçlanmaktadır. Kanımca tarihsel diyalektik açısından, kültürün (genel) anlamı Gramsci'nin şu sözlerinde, pek açık olarak görülebilir: «Kültür nedir? Bu kavram, hiç şüphesiz bütün ulusun içine yayılmış, birleştirici, bağlantılı bir yaşam ve insan görüşüdür... kültüre «dönmüş» bir felsefe, ahlâkî toplumsal ve bireysel bir yaşam biçimi, bir yaşam yolu, bir ahlâk yaratmış olan bir felsefe... Bugün yeni bir kültür için açılacak savaştan söz etmek gerekmektedir yeni bir yaşamın önseziğine bağlı yeni bir yaşam ahlâkından.» (Cahiers Ecrits en Prison, Paris 1952, ss. 6-9)

(2). — Darwin, Ateş Adası yerlileri arasındaki eşitliğin «uygarlıklarının ilerlemesine uzun bir süre engel olduğu» söylemişti. Yenilerde, bir başka bilgin, Landtman, «Papularda, Hotantolularda, Napalarda ve diğer bazı halklarda, eşitliğin kültürel alandaki gerilikle doğru orantılı olduğunu göstermiştir. «Sınıf kavramının oluşumu, gelişmenin yüksek bir noktaya ulaşmasıyla» yakından ilgilidir. (In.C.N.PARKINSON, L'Evolution de la Pensée Politique.)

(3). — Bu konuda, tüketimciliğimizin bile sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Genel olarak Cumhuriyet kuşağının, islâm kültürü konusundaki bilgisizliğine karşın, gene de Türk-İslâm kültürünün «gizli kalmış hazineler»inde büyük islâm düşünürü Averroes'in, büyük bilgin İbn Haldun'un düşüncelerinin izlerinin bulunacağını pek sanmadığımı belirtmek isterim.

(4). — İki bin yıllık, kurumlaşmış bir dinin dogmalarını yıkmak sanıldığı kadar kolay olmamalıdır.

(5). — Bu konuda, Berkes'in dışındaki bazı aydınlar bir «Anadolu Kültürü» yaratmakla çözüm yolu bulduklarını sanmaktadırlar. Bu, kültür kavramının evrensel niteliğini yadsımaktan başka bir şey olmayan düşüncenin tutarsızlığını göstermek başka bir yazının konusu olacaktır.

(6). — «Bireycilik» sözcüğünü kullanmışken şuna da değinmek istiyorum: Berkes, kitabının bir yerinde, bireyciliğin, «Türk toplumunun zehiri» olduğunu söylüyor. Oysa, felsefe anlamında bireycilik, ülkemizde yeni yeni kendini göstermeye başlamıştır. Osmanlı toplumunun yapısı, kültürel iklimi, ülkemiz kişilerinin birer «Birey» olmalarını sağlayacak ortama sahip olmaktan uzaktır.

AMERİKA'NIN DÜNYAYA VERDİĞİ ÖTEKİ ÖRNEK

(Kurtuluş 'savaşındaki güzel amerikalı)

Derleyen:
Emin Türk Eliçin

Satın alınmış alman köylüleri gemilere yüklenmiş, Rhein nehrine aşağı Hollanda limanlarına doğru götürülmektedir. Amsterdam ile Lahey satılık alman askerlerinin başlıca ihraç limanlarıdır. Dünya dört ucundan yanmakta, biteviye yeni alevler parlamaktadır. Bu durum kanlarını ve canlarını kumpanyaların, anonim ortaklıkların, Londra ve Lahey'deki borsa tacirlerinin çıkarları uğruna vermiye hazır «canlı malın» değerini çok arttırmıştır. Hollanda Uzakdoğu İmparatorluğu, Cava, Sumatra, Borneo gibi paha biçilmez sömürge adaları için savaşmaktadır. KAP ülkesinde yerleşmiş olan Hollanda köylüleri (Bur'lar) ZULU zencilerine karşı amansız bir savaş yürüttükleri gibi Doğu Hindistan da şimdi, uçsuz bucaksız coğrafya bölgeleri, Şahlıkları, Mihracelikleri ve masallık büyük kentleriyle adım adım Avrupa egemenliğine sokulmaktadır. Bütün bu işler askersiz olmaz ve askersiz elde tutulmaz.

Alman askerlerinin en istekli alıcıları arasına son zamanlarda İNGİLİZ'ler karışmış bulunuyor. Württemberg ve Hessen prensleriyle yaptıkları çetin pazarlıklardan sonra Hollanda için hazırlanmış olan alayları kendi üstlerine çevirtmişlerdir. Şimdi Amsterdam rıhtımında İngiliz gemilerine yüklenmeyi bir koyun sürüsü gibi bekleyen kıtalar işte bu satılmış alman köylüleridir. Aralarında ip kazık kaçkınları, ağır ceza mahkûmları da bulunan bu zavallı insan sürüsü birbirine zincirlenmiş olarak beklemekte ve kırmızı çeketli, ayı-postundan kalpaklı İngiliz anayurt gözetlemektedir. «Canlı mal» bir eksiksiz gemilere teslim edilmelidir.

İngilizlerin yabancı tutma askerlere ihtiyacının büyük ölçüde artmış olması boşuna değildir: Kuzey Amerika kolonilerinde ayaklanma vardır, ciddi bir savaş beklenmektedir. Dikbaşlı kolonistler İngiliz mallarına boykot ilan etmişler ve bunu tüm İngiliz egemenliğinden kurtulma çabasında bahane olarak kullanmaya başlamışlardır.

Torie partisinin iktidardaki başbakanı Lord North Amerika kolonilerinde başgösteren ayaklanmayı bastırmak için Avam Kamarasına çok sert birtkım tedbirleri önermiştir. Branunschweig kontu ile 5 700 baş, Hessen-Kassel kontu ile 17 000 baş, Württemberg kontu ile de 2 000 baş asker için

anlaşmalar yapılması bu tedbirler arasındadır. Hükümet programının bu kısmı az bir tartışmadan sonra meclisten kolayca geçer. Lord North ondan sonra cüretli ve çatışmalı noktaya ayak basar: Yerlilerden (İndian'lardan) da bir kıt'a kurulması ve kelle başına pirim vadederek dikbaşlı kolonizatörlere karşı kullanılmalıdır.

Başbakan Lord North gökmavisi kadife çeketinin göğsünde Bath nişanının atlas şeridi parlıyarak ayakta durmakta ve kopan gürültüyü kılı kıpırdamadan izlemektedir. Graf Guilford oymalı parlamento kürsüsünün gerisinde hükümet başkanının sözleriyle kopan gürültünün yatışmasını aynı soğuk ilgisizlikle beklemektedir.

Eski gotik oymacılığı ile bezekli uzun salon ortadan bir yolla ikiye bölünmüş ve koltuklar tiyatro anfilerinde olduğu gibi sıralanmıştır. Sağda Torie'ler (Muhafazakarlar), solda ise Whig'ler (Liberaller) oturmaktadır. Büyük bir Gobelin halısı ile süslü cephe duvarının dibinde kabine üyeleri yer almıştır. Bunun tam karşısına düşen galeride yabancı elçiler, saraylılar, yüksek aristokrasiden kişiler oturmaktadır.

Whig'ler kızılderilileri para karşılığında avrupalı beyazlara saldırtma teklifini öfke ile karşılamışlardır. Hele Lord North'un bu vesiyle ile dinsiz barbarları hiristiyanlıkla temasa getirme fırsatı bulunacağı yollu sözleri muhalefeti teklifte zaten bulunan barbara düşünceden daha çok sinirlendirmiştir. Ayağa fırlayan bir partili hitabet kürsüsüne doğru yürür ve kendisini küçümsiyerek süzen başbakana Marki von Bonvivant'ın Kanada'da on yıl önce başından geçenlerle ilgili olarak söylediği şu sözleri tekrarlar.

«Vaftiz suyunu kızılderililerin başlarına döküp içmek için de ellerine rakı sunacağımıza rakıyı başlarına döküp içmek için de kendilerine temiz su versek daha hiristiyanca davranmış olurduk!»

Lord North bu çıkışa boşvererek sözüne devam eder:

«Benim sözlerim uzun sürecek değil, Centilmenler! Hiçbiriniz son on yılın tehlikeli tarihsel gelişmelerini görmezlikten gelemez sanırım. Kolonistlerin meydan okuyucu tutumları ortada. Unutmayınız kidevrimin ilk adımı MASSAÇÜSET Devleti 13 koloninin bütün temsilcilerini NivYork'da kongre halinde toplanmaya çağırdığı anda ve şu parolanın ortaya atılmasıyla başlamıştır. «No taxation without Representation! — Bir parlamento ile temsil edilme hakkımız tanınmadıkça İngiltere'ye vergi ödemek yok!» Yine unutmayınız ki sayın saylavlar, Amerika'lı uyruklarımız mallarımıza karşı boykot tedbiri almak tehdidinde bulunmuşlar ve İngiliz malı yerine Fransızların gemilerini boşaltıp satın almışlardır.

Sanılmasın ki Majestelerinin hükümeti anlayış göstermemiş, herşeyin eskisi gibi kalmasında ayakdirmişti; Hayır, biz büyük bir imparatorluğun onuruna yedirebildiğimiz sınırlara kadar vardık. Hazne Bakanı Townsend zamanında Amerika'ya yollanan mallar yüksek gümrük resmi konulmuştu. Kolonistlerin bunu şiddetle protesto etmeleri üzerine gümrük po-

litikamızı değiştirdik, yalnız prestijimizi düşünerek çap üzerindeki fund başına 3 penilik vergiyi alıkoyduk. Ama bunu da temel fiyatta indirim yapmak suretiyle gerçekte sifıra düşürdük. Bu sayede çayın NivYork'da Londra'dakinden daha ucuza satıldığını bilmiyen yoktur. Eğer kötü-niyetli olmasalardı kolonistlerimiz bundan memnun olmak gerekirdi. Ama Massaçüset isyancıları için çaydan çok başka şeyler söz konusu idi. Gösterdikleri dikbaşlılık gerçekte anayurttan cânice kopuşma isteğinin, ege-men ve bağımsız devlet olma tutkusunun, yani politik amaçların sadece bir önbelirtisi, bir bahanesiydi. 13 devletin hepsinde hayalet gibi dolaşan ruh bu idi. Bunun böyle olduğunu biz pratik olarak denemiş bulunuyoruz. Nizahlı gümrük resimleri ortadan kalktıktan sonra yine çay gemilerimizi boşaltmadılar ve 179 gemilik koskoca filoyu geri çevirdiler. Gümrük memurlarımızı hırpaladılar ve anayurt ile eşit olmak istediklerini söylediler. Boston'da ise gemilerimizi düpedüz düşmanca karşıladılar ve bu genel ayaklanışın sinyali oldu...»

Başbakan doğruldu ve salonu süzerek şöyle dedi:

«16 - 17 Aralık 1773 gecesi idi, bu tarihi akıldan tutun Centimenler; Yıldızsız kapkara bir geceydi ve çay gemilerimiz rıhtımda bağlı bulunuyordu. Ansızın çanlar çalınmaya başladı ve halk toplantıları yapıldı. John ADAMS (1) gibi kışkırtmacılar gemilerin limandan çıkarılmasını öğütlediler. Halktan 200 kadar adam Mohikan (2) kılığına girip karanlıkta gemilere sokuldular ve çay sandıklarını denize attılar, karşigelen personelimizi de döğdüler. John Adams çay sandıkları kadar adam cesedi suda yüzmeliydi ki keyfimiz yerine gelsin! diye bağırasıymış!»

Parlamentoda şimdi tam bir sessizlik hüküm sürüyordu. Başbakanın bu etkili sözlerinden sonra Torie'lerin oylamayı büyük bir çoğunlukla kazanacakları muhakkak gibidir.

«Görüyorsunuz ki, Centimenler, Majestelerinin hükümeti bu durumda elini kavuşturup bekliyemezdi. Boston limanının kapatılmasını emrettik ve denize dökülen çayın bedeli ödenmedikçe ve suçlular bulunup teslim edilmedikçe, bir de Massaçüset hükümeti çekilmedikçe ablukanın kaldırılmıyacağını söyledik. İmparatorluk sınırları içinde ve bütün yeryüzünde Büyük Britanya'nın onuru ve prestiji söz konusu idi. 13 şımarık koloni hükümetlerinin cevabı ne oldu bilir misiniz? Hemen savaş hazırlığı yapmaya başladılar. Kongreler toplayıp Fransızlardan yardım istediler. Bu artık meydan okumadan da fazla birşeydi — Bu düpedüz vatan hainliği idi! Krala isyan etmektir. Şimdi söyleyin bakalım, hanginiz hükümete asker gücümüzü artırmak ve haklı davamız uğruna gerekli bütün tedbirleri almak yetkisini vermiyebilir?»

1) 1797 - 1801 dönemi Cumhurbaşkanı,

2) Nesli tükenmiş yerli halklardan biri

Sözlerini böylece bitirip inen Lord North yüce meclisin sağkanadınca şiddetle alkışlanarak hükümet yerine doğru yürüdü.

Eski dışişleri bakanı ve şimdiki muhalefet lideri William Pitt'in (Lord of Chatham) koltuk değneğine dayanarak uzun taları içinde kürsüye yürüdüğü görüldü ve meclise saygılı bir suskunluk çöktü.

Alçak ama heyecanlı ve sık sık öksürüklerle kesilen bir sesle konuşuyordu. İngiltere ile Amerika arasındaki bağın koparılmamasını istiyordu. Kardeş kavgası ayıptı, bu kavganın boğazlaşmaya varması ise rezaletti, suçtu. Avrupalı beyazları yerli vahşilere öldürtmek ise cinayetlerin en korkuncu olurdu. Kolonilere para ile tutma askerler yoluyla hükümet zaten ağır bir sorum yükleniyor, orada kanların daha çok kızışmasına sebep oluyordu, ayaklananların direnme azmini daha çok körüklüyordu. İhtiyar devlet adamı daha dün güçbela dize getirilen Fransa ile yani bir kışmanın tehlikelerine işaret ediyor, İngiliz hükümetinin bugünkü savaş usullerini de İspanyol Konquistadorlarıninkine (1) benzetiyordu. İngiliz hükümeti amerikan kolonistlerinin kelleleri üstüne prim koyacak olursa orada İspanyolların yerini alma hakkını yitirmiş olurdu. Onlar vaktiyle yerlileri kan-köpeklerine parçalatırlardı, İngiltere ise şimdi cehennem köpeklerini beyaz insanların, hristiyanların, uygar avrupalıların üstüne salmak istiyordu. Bunun hangisi daha barbarca idi?

«Amerikalılar özgürlük içinde aç yaşamayı, İngilizlerin boyunduruğaltında tok yaşamaya yeğ tutuyorlar... Hukuksuz ve hürriyetsiz yaşamak onlara ölümden beter geliyor... Amerikalıların yerinde olsam ben de tıpkı onlar gibi davranır, yurdumu sonunadek elde silah savunurdum... Eğer hükümet tasarladığı şeyleri uyguluyacak olursa donanmamız İspanyol armadasını boşuna batırmış, protestanlığı boşuna savunmuş olacaktır... Lordlarım, ben kocamış, dermanı tükenmiş bir adamım, daha çok konuşamam. Ama duyduğum tiksinti daha az konuşmama da elvermedi...»

Whig'lerin alkışları arasında koltuk değneğine dayana dayana kürsiden inen William Pitt yorgunluktan bitkin bir halde ve soluk soluğa yerine çöktü. Kürsüye bukez Torie partisinden lord Sandwich çıktı ve şu iki cümleyi buz gibi soğuk bir tonla söyleyip indi:

«Sayın lordun sözleri İngiltere'nin çıkarlarına öylesine aykırı ki ve öylesine beceriksiz ki, daha iyisi bir Amerikalının bile ağzından duyulamazdı!»

Lord Sandwich kürsüden aşağı yürümeden önce başıyla galeriye, Amerika kolonilerinin temsilcisi Mr. Benyamin Franklin'in oturduğu yere açıkça işaret etmişti. Franklin ise orada sanki bir gazete raportörü imiş

(1) 16. yüzyılda orta ve güney Amerikayı ele geçirir. yerli uygarlıklar barbarca yokeden İspanyol yağmacıları.

Tarih

gibi kayıtsız bir şekilde notlar yazmaktadır. Bütün gözlerin üstüne dikildiğini farketmez görünür.

Benyamin Franklin vaktiyle Penslovanya'da kitapçılık etmiş, gazete çıkarmış, bilgili ve uyanık bir amerikalıdır. 13 devletin ortak posta işleri bakanı iken Londra'ya temsilci olmuştur ve 10 yıldır memleketini burada başarı ile temsil etmektedir. İnsanlar karşısında eğilmeyi yasaklayan mezhebin kilisesinde düasını yaptıktan sonra buraya gelmiş ve şu görkemli topluluğun karşısında bile geniş kenarlı şapkasını çıkarmadan, pudrasız saçlarının üstünde bırakarak, oturmuştur. William Pitt'e karşı koparılan gürültü onun yüzünde en küçük bir değişiklik yapmamıştır. Oysa Torie sayıtları heyecanla ayağa fırlamışlar, bağırıp çağırmakta ve ihtiyar Pitt'e vatan haini diye söğmektedirler.

Torie'ler üstünlüğü sağlamış ve hükümete uygun bulduğu her türlü araçlarla savaş yürütme hakkı veren kanun tasarısı büyük bir çoğunlukta onaylanmıştır.

William Pitt, Lord Chatham, Amerika âsi devletlerinin kongresine seçilen Mr. B. Franklin'in ayrılması şerefine kendi konağında bir tören yemeği vermektedir. Yemeğe çağrılanların çoğu Franklin'in de onursal üyesi bulunduğu «Royal Society»nin - yani İngiltere'nin dünyaca ünlü Bilimler Akademisinin - üyeleridir. Bu bilgin kişiler politika üstüne hiç söz etmezler, çünkü bu konuda tartışmayı gerektiren hiçbir nokta kalmamış, cepheler açık saçık ayrılmıştır. Artık iki dünya karşı karşıyadır: Biryanda Merkantilizmin düşünce sisteminden birtürlü kurtulamayan Torie hükümeti her kolonide yalnız bir sömürge, anayurdun yararına işletilen bir servet kaynağı görmekte ve ayaklanan kolonistlerin aklını başına getirecek her çareyi haklı görmektedir. Öbüryanda Amerika ile anlaşmak ve barışmaktan yana olan ama sözgeçirmek için yetesiye güçlü olmıyan liberal düşünceliler vardır. Sonucu artık silahlar belli edecektir.

Chatham konağında toplanmış olanlar arasında birkaç fransız göze çarpmaktadır, ki bunların en sivrilmiş Parisli yazar ve diplomat Monsieur de Beaumarchais'dir. Londraya sözde «Sevil Berberi» piyesinin gala temsilinde bulunmak için gelmiştir, ama işin içyüzünü bilenler bu pek becerikli diplomatın çok daha önemli amaçlar peşinde olduğunu, fransız bakanı Kont Maurepas'nın ajanı olarak dolaştığını söylemektedirler. Onun herşeyden önce Benyamin Franklin ile Amerika isyancılarına Fransa'dan yapılacak yardım üstüne konuşmak istediği sanılmaktadır.

Beaumarchais çok zengin bir adamdır üstelik. Son yıllarda prenseslere müzik öğretmenliği ederek, Madam Pompadour'un gözdesi olarak, yazar ve kitapçı, spekülâtör ve entrikacı olarak milyonlar kazanmıştır. Öyleki şimdi devrimci Amerikalılara kredi ile birlikte) tedarik edebilecek durumdadır.

William Pitt kadehini kaldırıp sevgili vatani İngiltere'nin şerefine iç-

mek isterken şöyle der: «Işıkları güneş gibidünyanın dörtbucağını aydınlatan Büyük Britanya'nın şerefine!»

Beaumarchais'nin karşılığı hazırdır: «Ben de Fransa'nın, daha gece karanlığında yaşıyan halklara ay gibi yol gösteren ülkenin şerefine kadehimi kaldırıyorum!»

Kadehini kaldıran Franklin'in artık yüzünde alaycı bir gülümseme belirir: «Ben de Georg Washington'un şerefine, güneşe de aya da dur: diyen amerikalı JOSUA'nın şerefine içiyorum!»

Benjamin Franklin Amerika'ya döndüğünde ilk çarpışmalar — Lexington ve Bunkershill'de geçenler — olup bitmiştir. Eğitimli ingiliz birlikleri gerçi başıbozuk milisleri yenmiştir, ama ağır kayıplar pahasına yenmiştir. Sorumlu general Boston ile Massçüset'i boşaltıp Neu-Schottland'da gelecek alman kıtalarını beklemeyi daha uygun bulmuştur.

Devletler de elbet boş durmamakta, bu aralıktan yararlanarak bütün dünyaya, özellikle komşu Kanada'ya ve ingiliz halkına çağrılar, insan hakları ve özgürlük üstüne mesajlar çıkarmaktadır. Bütün iyiniyetli insanlar bu kutsal kavramlar uğruna Amerika'nın yardımına koşmalıdır. Filadelfia'da toplantı halinde bulunan «Kontinental-Kongresse»in liderleri 33 yaşındaki Thomas Jefferson'un çevresinde toplanmışlar, bir bağımsızlık bildirisi üstünde çalışmaktadırlar. Bu bildiri Avrupa'dan kesin olarak kopmayı dile getirecektir.

«Amerika Birleşik Devletleri» adına kongrenin 4 Temmuz 1776 tarihinde çıkardığı bildiri eski dünyada şimşek ve yıldırım etkisi yapar:

«Resmen bildiririz ki, Birleşik Devletler hukukça bağımsız ve özgürdürler. İngiliz tacına karşı hiçbir u y r u k l u k ödevi tanımamakta, Büyük Britanya ile her türlü politik ilişkiyi kesilmiş saymaktadırlar. Tamamıyla bağımsız bir devlet olarak savaş açmak, barış antlaşmaları yapmak, ticaret ilişkileri kurmak... gibi her egemen devlete düşen yetkileri kendilerine tanımaktadırlar. Bu b i l d i r i'yi tanrısal öngörüye inanarak ve canımızı, malımızı ve kutsal namusumuzu birbirimize inanca vererek pekitiyor ve imzalıyoruz.»

Kongre, üyelerinden Virginia sayılavı Georg Waschington'u derme çatma bir kurtuluş ordusunun başına geçirmiştir. Sorumluluğu omuzunda hisseder etmez ateş kesilen Washington avcılardan, çiftilerden ve silah yüzü görmemiş burjuvalardan bir ordu yaratmaya ve düzgün bir ordu gibi eğitmiye girişir. Bu adamda yalnız sonsuz bir enerji değil, özgürlük, insan hakları ve toplumsal ilerleme gibi kavramlara karşı da ateşli bir inanç vardır. Öyle sarsılmaz bir azimle işe koyulması, dünya çapındaki İngiliz İmparatorluğunun yenilmez sanılan dev gücünden hiç ürkmeksizin ileri atılması bu yüzdendir.

Amerika, liderinin arkasında, kendi parlak geleceğine doğru metin adımlarla yola çıkmıştır!...

Gelenek zincirleriyle kösteklenmemiş gerçekten özgür bir dünyanın giriştiği bu görülmedik kurtuluş savaşı eski dünyanın boğucu havasında bunalan insanlar için herşeyi altüst edecek bir fırtına gibi hissedilir. Bütün Avrupa kulak kesilmiştir: Zaten kaynamakta, homurdanmakta olan Fransa iyice kımıldamıya, silkinmiye başlar, deniz aşırı yerden kendi ide ve ideallerini duyar gibidir, oradan sanki J.J.Rus o konuşmaktadır. İngiliz zorbalığına ve yağmacılık hırsına ötedenberi içerliyen Fransızların nefret duyguları daha da kabarır. Son yüz yıllık sürede gerek İspanya'yı, gerek Fransa'yı bütün kolonilerinden eden açgözlü İngiltere şimdi kendi kanından ve kültüründen üremiş bir koloni halkınca sarsılmakta ve gururu kırılmaktadır. Vaktiyle kendilerinden çaldığı lokmaları sindiremeyip kusmıya başlamıştır obur haydut. Buna sevinilmez mi?

Böyle çıkar hesabı, kuyruk acısı olmıyan Avrupa ülkelerindeki sevinç ve mutluluk dalgası da daha aşağı değildir. Parçalanıp yutulmuş zavallı Polonya'dan koşup gelen şair Th. Kosciuszko Washington'a yaverlik etmektedir. Sayısız tiranların ayakları altında çiğenip postu çıkan Almanya yeni düşünceler ve ideallerle tutuşan bir gönüllüler birliğini deniz aşırı özgürlük savaşına katılmıya yollamıştır. Ama bu gönüllü yazılış hiçbir yerde Fransa'daki kadar tüm bir seferberlik görünüşünde değildir. Volter ve Ruso'nun hayranı olan Marquis de Lafeyette bir gemi kiralamış ve kendi komutasındaki bir gönüllü alayını gerekli bütün silahlarla donatmış olarak karşıya geçirmiştir. Alman baronu von Kalb de onun emirindedir, Yedi-Yıl savaşlarında erlikten başlayıp fransız alay komutanlığınadek yükselmiş olan alman baronu!...

Benjamin Franklin Kongre'ce 1776 sonunda Fransaya yollanmıştır, bir yardım anlaşması imzalamak için. Yalnız dışgörünüşi ile bile insanların eşitliğini belirten bu yeni-dünya elçisi Fransa'da bir özgürlük kahramanı gibi karşılamakta, büyük bir coşkunluk yaratmaktadır. Paris'liler kendisi zafer alaylarıyla karşılamışlar, onun için Rue St. Honoré'de bir TAK kurmuşlardır. TAK'ın üstünde şöyle yazılıdır:

«Eripuit coclo fulmen, sceptarum que tyrannis! — O gökten yıldırımını yere indirdi ve tiranların esasını ellerinden aldı!»

Deniz aşırı yerden gelen bu özgürlük apostolunu karşılayıp ağırlamakta soylu kişilerle din uluları burjuva zenginleriyle yarış etmektedir.

Franklin bu sevgi dolu karşılamadan gereği gibi yararlanacak ve çetin koşullar altında kurtuluş savaşı yürüten yurduna büyük ölçüde yardım sağlamayı bilecektir. Basınla ilişki kurup gazetelere Amerika ve İngiltere üstüne kendi amacına uygun yazılar yazdırır. Paris'in saray ve konaklarında verilen taşkın şöenlere ve eğlencelere katılıp nüfuslu dostlar ve işbirlikçiler edinmeyi ihmal etmez.

Koloni imparatorluğunu savunmak için son iki kuşak süresinde iki kez dünya savaşı vermiş olan Fransayı çok sevmekte ve bütün çöküş belirtilerine rağmen soysuzlaşan yönetici sınıflarınca büsbütün uçuruma sürükleneneğine inanmak istememektedir.

Kardinal Prens Rohan'ın sarayında, Amerikan elçisinin başyeri tuttuğu beş gün sürecek şenlikler düzenlenmiştir. Franklin daha dışkapıdan masallık törenlerle karşılaşır: Soylu dört atın koşulu bulunduğu yaldızlı saltanat arabaları şapkaları renkli tüyle ve sorguçlarla süslü atlıların gerisinde onun teşrifini beklemektedir. Avluya dışkapıdan başlıyarak geniş mermer merdivenlere ve ardına kadar açık aynalı kapılardan içsalonlara kadar hep iki yanlı livreli uşaklar dizilmiştir. Maitres d'Hotel'ler pırıl pırıl üniformaları içinde koşarak gelip yüce konuğa yol gösterirler.

Franklin terastan birkez daha sokağa bakar ve orada dilsiz gibi suskun bir kalabalığın şu mutlu azınlığın dünya cennetini açık ağızla seyrettiğini görür. Sefil kılıklı ve omuzları şallı kadınlar soluk yüzlü çocuklarını omuzları üstünde yukarı kaldırarak olanı biteni seyrettirmeye çalışmaktadırlar.

Sırmalar içindeki uşaklar Franklin üstüne dedikodu yapmaktadırlar. Onun sadeliği Yenidünyaya özgü bir acayıplık, bir ayıksılık sayılmaktadır.

Sarayın aynalı salonlarından geçen Franklin hayretler içindedir. Herşey mermerden ve en pahalı taşlardan yapılmıştır. Değer biçilmez tablolar ve kocaman Gobelin halıları yüksek duvarlar boyunca renkli alçı kabartmaların bezediği bir tavana doğru dizilidir. Cilalı sütunların önünde Girardon'ın (1) elinden çıkmış plastikler zarif davranışları sırasında donakalmış gibidirler.

Kıralın saray personelinden bir Marquis Franklin'e Paris sosyetesinin yaşayışı ile ilgili bilgi vermektedir:

«Eğlence süresince durmadan dansedilir ve tiyatro temsilleri seyredilir. Yemek masalarının üstü hiçbir an boş kalmaz. Bayanlara özgü kabineler tuvalet için gerekli herşeyle donatılmıştır, eksik hiçbirşey yoktur. Kötü dillere inanmak isterseniz hiçbir kadın kocası yada kavalyesiyle birlikte gelmek zorunda da değildir.»

Marki çevresine bir gözattıktan sonra ekler:

«Ben kendi hesabıma ayrıcalığı olan üst kattanım Monsieur Frank'in, ama arasına düşünüyorum da bizim bu başıboş ve asalak yaşamımızın çok sürmiyeceğini, birgün ansızın ve korkunç bir biçimde sona ereceğini anlıyorum. Şimdi burada gördüğümüz aşırı şatafat ve dizginsiz sefahet düzinelerce, hatta yüzlerce saraylarda ve konaklarda tekrarlanmaktadır. Yalnız Versaya'daki kiral sarayında 2 000 saraylı beslenir ve milyonlar oluk oluk metreşlerle kavalyelerin ceplerine akar. Son 40 yılda Tiërs état'ın (Üçüncü Sınıfın) vergi yükü 1000 kat artmıştır deniliyor; Buna karşılık bizim ayrıcalıklı, kayırm'lı sınıfın yükümleri yüzde 80 azalmıştır. ORLEAN

Kontunu alalım örneğin; Koskoca çiftlikleri için bir sou bile ödemez, ama zavallı bir gündelikçi gündeliğinin tümünü ile ancak bir kilo tuz alabilmektedir. Halktan para sızdırmak için 200 000 vergi memuru bir çekirge gibi salınmıştır Fransa'ya. Yalnız benim bölgemde, yani Arras'da geçen yıl 4000 ev vergi borcu için rehine kondu ve 3400 kişi tutuklandı. 60 kişi de sözde vergi vermekten kaçındığı için kırbaçtan geçirildi» (1)

Kontların, yazarların, yüksek rütbeli kişilerin ve resmi aristokratların herçesit temsilcilerinin toplandığı bu mecliste Franklin daha birçok eğretici konuşmalar yapmıştır. O genç ve daha hiç aşınmamış bir ükeden gelmektedir, onun için de bu havanın boğucu ağırlığını ömürlerini burada geçiren insanlardan çok daha iyi durmaktadır. Burada bütün ruhuna, hızla geçip giden varlıktan yetesiye pay koparamamak korkusu sinmiş gibidir, aristokratlar, din-adamları ve zengin burjuvalar hep aynı tedirginlik içindedir. Yakın bir tehlikenin kokusu burunlarındaymışçasına eğlenmiye, sevişmiye ve delice yeyip içmiye bakmaktadırlar. Franklin bu çevrede Marquise de Pompadour'a maledilen şu sözün hikmetini daha iyi kavramaktadır: «Bizden sonra tufan!»

Eğlence çılgınlık derecesini bulmaya başlamıştır, yarı çıplak dansözler ortaya çıkıyor, esprili ve cinaslı sözler, taşatmalar hokkabaz topları gibi mavi salonun havasında uçuşuyor.

«Alabildiğine başıboşluk, utanmazçasına bir kadın ko-ketliği, her an ince«bir aşk yaşantısına tutulmak işten bile değil. Aşk oyunlarında bile kıskançlık bilinmiyor, herkes beğendiğini alıyor, beğenmediğini bırakıyor. Bırakışanların yeniden tutuştuğu da sık sık görülüyor. Sevmeden kucaklaşıyor, üzülmeden ayrılıyorlar.» (1)

Eğlenceler, sabahleyin danslar ve sosyete oyunları ile son ererken ortalık allak bullak olmuştur: Sandalya ve masalar devrilmiş, pahalı porselen kaplar parçalanmıştır. Kadınların üstü başı perişandır, tuvaletleri bozulmuştur, utanmazça elşakaları yapılmaktadır ve binlerce mumun aydınlattığı salonun aynalı duvarlarının önünde uşaklar mum figürler gibi kimildamadan durmaktadırlar.

Benyamin Franklin kimse ile vedalaşmadan çekilip gitmiştir.

Ertesi gün gelen bir saltanat arabası elçiyi Fontainebleau'deki korulukta bir av partisine götürür. Amerikalı konuk kapalı, fildişi renkli, cilalı ve resimlerle süslü bir arabada dostu ve iş ortağı Beaumarchais ile karşı karşıya oturmakta ve susmaktadır. Onlar çok sıkı dost olmuşlardır.

«Ben burada bay Beaumarchais'nin yorulmaz, karşılık gözetmez ve çok becerikli yardımları olmadan asla amaca ere-

1) Mirabo'nun mektuplarından,

1) Heinrid Heine

mezdin. Amerika Birleşik Devletleri okyanusun bu geçesinde hiç kimseye bu adam kadar borçlu değildir.»

Gerçekten de öyle olmuş, Beaumarchais'nin gizli diplomatik ustalığı fransız hükümetini Amerika isyancılarını desteklemeye kandırmıştır. Kredilerden ve Beaumarchais'nin özel bandırasını taşıyacak savaş gemilerinden sözedilmektedir.

Av ve kır partisine giden arabaların uzun katarı tozlu yollarda hızla ilerlemekte, livreli atlılar önden giderek arabaları yolu açıkbulundurmaktadır. Karşıdan gelen köyüler ezilmemek için can hevliyle yana kaçmakta, yetesiye çevik davranamıyanlar kırbacın acısını başlarında duymaktadırlar. Şapkalarını ellerine almış köylüler yol kenarlarına dizilmiş, yaldızlı arabaların pırıltılı pencerelerine ürkek bir saygı ile bakmakta ve bel kırarak selam vermektedirler.

— **MonSieur Beaumarchais** ben Parise geleli daha bir hafta oldu, ama bu kısa süre bana gelecekte pek sağlam bir bağdaşık ve antlaşığımız bulunmayacağı korkusunu vermiye yetti, diyebilirim. Bu ülke hasta, iliklerine kadar hasta. Birçok tehlikeli düşüncelerin, gerginlik ve dirençlerin damarlarında bir zehir gibi dolıştığını seziyorum.

— Herşeyi öyle ciddiye almayınız Monsieur! Fransa'da çok şey olur, ama gökkubbe de yine yerinde durur. Ben kendim de arasıra tedirgin oldum ve kontlara, sayınlara karşı davalar açtım, vergiler ve tiyatro oyunları yayımladım, bunlar yüksek sosyetenin suratına birer tokat gibi insin istiyordum. Ama hiç de beklediğim gibi olmadı, suratlarına tükürsen umursamıyorlardı. Beni suçlayıp sorguya da çektiler, ama Paris Parlamantosunun büyük konseyi beni beraet ettirdi. Bizde böyle şeyler olur ve biz bunlara kahkaha ile güleriz. Siz de öyle yapın!

Amerikalı bu zihniyeti anlamaz ve bir süre düşündükten sonra:

— Fransa bizim biricik umudumuz olmasaydı onun sağlam yada çürük olması şu anda beni üzmiyebilirdi... Ama zamanın koşulları beni Fransa ile siz fransızlardan daha çok ilgilenmiye zorluyor.

— Hiç merak etmeyin Monsieur Franklin, biz ne halde bulunsak yine size yardım edeceğiz, çünkü kendi çıkarlarımız bizi sizden yana itiyor. Birbuçuk yıl önce Londra'da elçi bulunurken fransız kabinesine şöyle yazmıştım:

«İngilizler karşı - çabalarında hiç başarı gösteremeyeceklerdir, çünkü kavga kendi aralarında Amerika'dakinden daha kızgın gidiyor. Bunun sonu sakınılmaz bir şekilde Fransa ile bir savaş olacaktır... Bizden yardım görürlerse Amerikalılar kurtuluş savaşını kazanacak ve bizim içten dostumuz olacaklardır; Ama savaştan yenik çıkarlarsa ingilizlerle bir olup bize saldıracaklarına şüpheniz olmasın!»

Bu düşüncemde bugün de duruyorum: Fransa 13 amerikan devletiyle işbirliği yapmak, onların dâvasını benimsemek zorundadır. Saray antlaş-

mayı İngilterenin dünya durumunu sarsmak için imzalıyacaktır; ulus ise özgürlüğü, yurttaşlar arası eşitliği, insan haklarını ve genel dostluğu savunduğunuz için sizi destekliyecektir. Başka konularda nice dağınık olsa da Fransa sizin özgürlük ve bağımsızlık savaşınızdan yana olmakta sınıksız birleşir.»

Franklin Fransız dostunun elini heyecanla sıkar:

— Siz bizim dâvamızı kiral ve hükümeti katında pek güzel temsil ediyorsunuz Monsieur, size minnet borçluyuz! Ama bana öyle geliyor ki, Kral Fransa'da artık herşey değildir, ulusun bütün güçlerine durumdan uzaklaşmıştır. Yüksek aristokrasi ile ruhaniler (din-adamları) çok üstün bir nüfuz kazanmışa benziyorlar. Majestenin isteği bizim dâvayı çözebilecek, çöze bile bu uzun süreli olabilecek midir? Düşünün ki Versay'daki beslemelerin sayısı Fransa'yı Rosbach'da Prusya kralı Büyük Frederik'e karşı savunmak üzere yollanan ordunun mevcudundan dahı çoktur. Pompadour gibi, Dubarry gibi metreslerin devlet hazinesine maliyeti tüm Yediyıl savaşlarının Büyük Frederik'e maliyetinden daha fazladır. Parlamento toplantılarında Sarayın finans politikasına karşı protesto sesleri duyuluyor. Artan bu muhalefet karşısında Amerika'ya etkili yardım yapılamamasından korkuyorum.»

Beaumarchais gülümser.

— Görüyorum ki M.Franklin, bizim parlamentoları İngiliz Avam kamarası yada amerikan eyalet meclisleriyle karıştırıyorsunuz. Bu yanlış, müsadenezle düzelteyim. Bizimkiler yüksek mahkeme niteliğinde olup görevi yalnızca kralın yada kabinesinin yaptığı, çıkardığı kanunları kaydetmekten, yani kabul etmekten ibarettir. Bu toplantılarda, özellikle Paris parlamentosunda tartışmalar olduğuna bakmayın siz, bu koltuklar satılıktır. Birçok burjuvalar, avukatlar o koltuklara para gücüyle oturmuşlardır. Bunlar Sarayın israflarını protesto ederler ama halkın yaşayışını kolaylaştırmak için değil, kendi vergi yüklerini artırmamak için!...»

— Ama unutmayınız ki İngiltere ve Amerikada kavgalar, ayaklanmalar hep vergi tartışmaları şeklinde başlamıştır, haksız gümrük resimleri ve vergiler yüzünden çıkan anlaşmazlıklar devrime kadar işi azıtmışlardır. Charl I. yüzyıl önce kellesini vergiler yüzünden kaybettiği gibi, bizimkiler de İngiliz tacına karşı yine vergiler yüzünden ayaklanmışlardır. Versay bu yönden gelecek tehlikeyi küçümsüyorsa aldanıyor.

Parfümlü ve dantelli bir mendille alnını kuruluyan Fransız gülümser:

— Sarayın dikkati daha başka yönere çevriktir, sosyetenin ise daha hoş kaygıları var.

«Bütün dünya tiyatro oynuyor! En yüksek sosyeteden on bayanımız tiyatro sahnesinin en iyi artistlerinden daha iyi rol yapmakta ve şarkı söylemektedir.»

Fransız cebinden maroken kaplı bir küçük not defteri çıkararak yapraklarını karıştırır ve şöyle der:

— «Belki haklısınız dostum, bizde bataklık korkunç ölçüler almıştır. Yüzyıldır süregelen bu kepezelikler sonunadek böyle süregidemez elbet. Ama haznemiz hâla doludur nasılsa, Versay ne yapıp yapıyor, masraflarını karşılayacak parayı buluyor. Size birkaç rakam okuyacağım:

Majesteleri Comte de Polignac'a ödenmesini emretmiştir:	1 200 000	livre
Yine aynı zata Fenstrange çiftliğini alması için	120 000	”
Polis generali Sartines'e yıllık pansiyon	200 000	”
Mdm. Maurepas'ya borçlarını ödemesi için	180 000	”
Comtes d'Artois'ya Duc de Berry'yi doğurması şerefine	24 000	”

Tabii bunlar devede kulaktır. Bütün vergisiz emlaklerine, çiftliklerine, saray ve köşklerine rağmen kiral kanından prenslere ayrıca pansiyon olarak 2 550 000 livre para dağıtılır. Mons. de la Tour üç türlü pansiyon alır: Birincisi başkan ve müdür olduğu için, ikincisi müdür ve başkan olduğu için...»

Araba katarı bir köyün önünde durmuştur. Ağaç ve kerpiçten yapılmış alçak ve sapsaman ile örtülmüş kulübeler yolüstünde kümesler gibi dizilmişlerdir. Köylüler ve ırgatlar 25 milyonluk bir ulusun bütün yüklerini zayıf omuzlarında taşıyan mutsuz temsilcileri olarak mutlu azınlığı seyre çıkmışlardır.

Benizleri soluk, gövdeleri ufacık, çoğu bücür ve sakat...
Devletin öteki sınıflarının gövdesinden koparılıp atılmışa benzeyen canlı döküntüler.»

Saltanat arabası bir yanyola sapar, biraz ilerde bir düzine araba daire şeklinde park etmişlerdir. Grup grup toplanmış kavalyeler yapılacak a la nature piknik üstüne konuşmaktadırlar ve sahanda yumurtayı yine Comtes de Lanzun'un kendi soylu eliyle yapacağı söylenmektedir.

Tutma alman askerlerinin gelmesiyle yeni güç kazanan İngilizler saldırıya geçmişler ve disiplini gevşek amerikan milislerini püskürtmüşlerdir. Bazı tehlikeli durumlardan amerikalıları ancak Washinton'un azmi ve ustalığı kurtarmıştır. Kış ortasında Delaware ırmağın geçen Wachington İngilizleri çok fena sıkıştırır ve yardımcısı Saratoga yanın 700 ingiliz - Alman askerini çenber içine almayı becerir. Ya teslim olmaktan yada ölmekten başka çare yoktur. Hiçbir amaçla çarpışmayan ve zaten homurdanmakta olan almanlar subaylarını dinlemiyerek karşı cepheye kaçarlar. Bu toprakların özgürlük havasından etkilenmiş olmaktan başka çarpışmadan teslim olanların amerikan vatandaşlığına kabul edildiğini de bilmektedirler. Yıldızlı mavi bayrak onlara da yeni bir hayat adamaktadır. İyi subayların komutasında çarpışan başka alaylarda yiğitçe döğüşüp ölenler de çoktur. Aşağıda verdiğimiz mektup bu konuda iyi bir vermektedir. Landgraf von Hessen'in İngiliz hükümeti yanında görevli adamına yazdığı bu mektup şöyledir:

Tarih

«Sayın Baron Hohendorf,

27 Aralık tarihli mektubunuzdan büyük bir sevinçle öğrenmiş buluyorum ki, benim asker kıtaların Trenton yakınında yığıtçe çarpışmış ve ölmüşler. 1950 kişiden yalnız 300 tanesi kaçmıştır. Buna göre ölü sayısı 1650 demektir. Bunun tam bir listesini çıkarıp Londra'daki yetkili memuruma yollayınız. Bu tedbir şunun için gerekli ki, İngiliz bakanına oradan gelen listede yalnız 1450 ölü gösterilmiştir. Bu yüzden ben 160 050 gulden ziyana giriyorum.

İngiliz sarayı yüz kişinin yalnız yaralanmış olduğunu söyleyip itiraz ediyor ve bunlara ölü fiyatı veremeyeceğini bildiriyor. Termopil'i savunan Lakedemonya'lılardan bir tanesinin bile sağ kalmadığı gibi ben de Hassen'lilerim için aynı şeyi söyleyebilirim pek memnun olacağım...»

Amerika'nın kurtuluş savaşının o bunalgın Georg Wachington'un kararına başvuran Alman generali Wilhelm von Steuben Amerikan milislerini düzgün bir ordu haline getirip eğitmek istediğini söyler ve kabul edilir. Avrupa usulü eğitim görmüş İngiliz birliklerine başarı ile karşı koymak için gerçekten başka çare yoktur.

Bir hafta sonra elçi Benyamin Franklin'den gelen bir haber cesaretleri artırıp kurtuluş azmini biler: Fransa ile İspanya genç Amerika devletine birer antlaşma ile bağlanmışlardır! İlk savaşı XVI. Luie özgürlük ve insan hakları kavramlarıyla kolayca alevlenen Fransız kamu oyunun baskısına dayanamamış ve istemiyerek de olsa imzayı basmıştır. İngilizlerin isyancı kolonistlere karşı bir tenkil hareketi gibi göstermek istediği hareket büyük devletler arasında bir savaş çapı kazanmıştır.

O zaman İngiltere'de politik hava değişir ve iktidar partisiyle muhalefet arasında tam bir birlik görülür. Ölümecül hasta koca William Pitt parlamentoda birkez daha kürsüye çıkıp ateşli sözlerle Amerikaya karşı savaşı sürdürmeye ve ona yardım edecek yabancı devletler kim olursa olsun cezasını vermiye çağırır. İngiliz İmparatorluğuna karşı uzanan kollar kökünden kırılmalıdır!

Ama artık geç olmuştur, zamanın çarkını geri döndürmek kimsenin elinde değildir. Georg Wachington Amerika Birleşik Devletlerinin bağımsızlık bayrağını Avrupadan esen tehdit yellerine karşı daha büyük bir azimle yukarı kaldırır.

1780 yılında Amerikan Birlikleri güneyin en önemli limanı olan Charleston'u alırlar. Fransız savaş gemilerinden yuvarlanan Georg Wachington aynı yılın yazında kıtaların Chesapeake koyundan geçirip Lord Cornevallis komutasındaki çarpışmaya yeterli son orduyu çenber içine alır. Cornevallis 19 Ekim 1781 tarihinde teslim olmaktan başka çare bulamaz.

İngiliz kralı Lord North'u başbakanlıktan atıp yeni bir kabine kurdu-

rur ve bu yeni hükümet Amerika ile hemen anlaşma görüşmelerine başlar. Kasım 1782 de imzalanan barış antlaşması 13 devlete bağımsızlık tanır ve Missisipi'ye kadar toprakları ona bırakır.

Tiranların ve saltık güçlü kırılların yönettiği dünyada bir özgürlük adası peyda olmuştur. Benyamin Franklin eski Avrupa'da bunalan ve serbest bir hava özliyen insanlardan Amerika'ya doğru bir akın olacağını sezmış ve söylemiştir.

«Dünyada öyle amansız bir zulüm hüküm sürüyor ki, şimdi Amerika'ya göçme şansının bulunması bütün özgürlüksever insanları derin bir umut ve mutluluk duygusuyla doldurmaktadır...»

Amerika'nın bağımsızlık savaşının böylece zaferle bitmesi gelecek için parlak umutlar doğurmuş, gönülleri sevinçle coşturmuştur, Avrupa'da bir bayram ve şenlik havası esmektedir. Amerika Birleşik Devletleri uzun ve kâbuslu bir geceden sonra bir penbe sabah gibi doğmuştur - Yeni bir çağın tanağartısı!..

Elli Ünlü Şair el ele TOPLUM İÇİN ŞİİRLER

Hazırlayan :

Şükran Kurdakul. Ömer Candaş

Gelir T. İ. P. e verilecek olan bu kitabın satışını destekleyiniz.

RIFAT ILGAZ'IN KİŞİLİĞİ SANATI

Fahir ONGER

2.

Şair bir defasında Sanatoryumda çabuk yer bulmaktan sevinçli olduğu halde bunun nedenini araştırırken de:

«Nasıl oldu da girdik Heybeli'ye
Demek bu yıl da kendini gösterdi
Yaprak dökümü»

diyerek ölümü romantik bir motif olmaktan çıkarıyor. Ölümün de alış ve-riş gibi günlük alelade olaylardan sayıldığını, ancak hayatla ilişkileri yönünden konu yapılabileceğini «Böyle mi olacak ölümün» adlı şiirde açık olarak gösteriyor:

«El etek çekildi mi ortalıktan
Başımı alıp gideceğim»
«Ertesi akşam köftecinin üstünde
Yerim boş kalacak»

Gene Sanatoryumda tanıdığı bir arkadaşının ölümü üzerine yazdığı mısralarda yaşama koşullarının, hem de bakım isteyen bir veremli için çok çetin olduğunu her zamanki alaylı, iğneleyici anlatımıyla şöyle belirtiyor:

«Hani vaktinde gitmedin değil
Kötüleşti dünyanın hali»

«Yaşamak zor azizim
Sağ olsaydın eğer
Nasıl bulacaktın her gün
Sütü, taze yumurtayı, pirzolayı»

Sade bunlar mı? Dahası var: «Kuş Misali»ndeki erken doğumun bir de normal olması halinde beliren insanca ve toplumsal sorunlar. «Doğum Koğuşunda Çıkış» adlı şiir, toplumsal gerçeklerin mizah, hiciv yoluyla anlatılmasının çok ilerisinde insan sorununun keskin çizgilerle göz önüne, gün ışığına çıkarılmasıdır. Rıfat Ilgaz'ın en güçlü şiirlerinden biridir bu. Tümünün okunmasını gerekli bulduğumdan buraya örnek parçalar almıyorum.

Anlatmaya çalıştığım «Ölüm - Hayat» tema'sının nüanslarını «Tosya Zelzelesi III» de:

ELLİDÖRT

«Yarın Çeltik fabrikası
İş başı çalamaz
Artık uyandıramaz çalsa da
Yediyüz Tosyalıyı uykudan» (18)

Diye yeni bir anlatım biçimini deneyerek daha nesnel bir gözlemle yazdığı şiirde ve Toplum içinde yaşamının sorumluluğunu açıklayan «Bilsem ki» adlı şiirde, daha dinamik ve daha tam bir mimariye varan «Derece Zamanı», yoğunlu bir şiir yapısı içinde yazdığı tek Ağıt «Kara Taş Üstüne» de hiciv ve mizahtan ayrılarak duygusal niteliği çoğalmış olan son şiirlerinde «Kendimizi Anlatıyorum, Gidenleri Anlatıyorum, İsteklerimi Anlatıyorum, Yalnızlığımı Anlatıyorum, Utancımı Anlatıyorum» görüyoruz.

Rıfat Ilgaz'ın pek çok şiirine konu olan Ölüm-Hayat çatışmasının periyodik gelişimini şöylece özetleyebiliriz: Bilindiği gibi şair 1938 den bu yana Tüberkülozla savaşılmaktadır. Zaman zaman Sanatoryumlara girmesinin nedeni budur. Sanatoryumlarda doktordan, asistana, hemşireye, hastabakıcıya kadar bütün sağlık personelinin hasta karşısındaki tutumlarını, hemen hepsi de yoksul kişiler olan hastaların koğuşt ve taburcu edildikten sonra evinde ya da köyünde gene ekonomik yetersizlikten ötürü ağırlaşarak yeniden sanatoryumlara başvurdıkları ve yer bulamamak yüzünden hastalıklarıyla başbaşa bırakıldıkları bu sebeple de ölüp gittiklerini yakından izlemiştir. Kendisi de ağır kanama hallerini geçirdiği için ölüm sorunu onda hiç bir zaman bir özenti olmamıştır. Daha çok beslenmenin, geçimkoşullarının savaş yıllarında ezici bir duruma girmesi, milli korunmaya rağmen (belki de milli korunma yüzünden) karaborsanın yaygınlaşması, ekmek gaz ve kömürün vesikaya bağlanması, dar gelirliilerin ve az kazançlı halkın daha da yoksullaşmasını sağlamıştır. Öte yandan karaborsacılar, vergi kaçakçıları - ki hububat fiatları 10 kuruştan 115 kuruşa çıkarıldığı halde tarım kazançları vergiden muaf idi rüşvet şampiyonları, nüfuz tacirleri gibi gayrimeşru kazanç sağlayanlar türemiştir. Bunların en yaygını «Hacı ağa» tipi olmuştur. İkinci dünya savaşının Türkiye'de yarattığı bunalımdan yararlananlar bu toplumda ahlaksızlığın başlıca âmilidirler. Sosyal çevrenin tezatları keskin çizgilerle belirdikçe Sanatoryumlara düşenlerin sayısı kabarıyor ama ne yazık ki bunların bir çoğu taburecu bile olamadan arka kapıdan çıkarılıyordu. «Bir Doktor Konferans Verdi» ve «Sarıyı Anlatıyorum» şiirleri Rıfat Ilgaz'ın o kendine özgü anlatımı ile Tüberküloz ve Sanatoryum sorunlarını edebiyatımıza mallettiği özlü ve köklü şiirlerdir. Rıfat Ilgaz açısından dikkate değer nokta şudur ki, sanatoryuma girdiği dönemlerde Ölüm-Hayat tema'larıyla ilgilenmiş, sağlığı biraz düzelip de sanatoryuma ihtiyacı olmadığı sıralarda bu tema ile ilgilenmemiştir. «Sınıf» ve «Üsküdar'da Sabah Oldu» kitaplarında, ötekilerin aksine bu konuya eğilmeyişi tesadüfe bağlanamaz.

Rıfat Ilgaz'ın «Yârenlik», «Sınıf» ve «Yaşadıkça» adlı kitaplarındaki

şairlerin öz, düzen ve biçim olarak yapıları birbirine yakındır. «Devam» ve daha sonraki şiirleri bu ilk üç kitabınkilerden yapı bakımından ayrışım gösterir. Dili ve sesi biraz değişiktir. Artık halkın konuşma diline ve deyimlerine pek önem vermediği kendi dilini, yani aydın kişi deyimlerini, kitap sözlerini kullandığı farkedilir.

Bu değişimin de nedenleri vardır. Serbest Nazım'a bağlı şiirdeki gelişmeler yeni bir aşamaya varmış bulunuyor, bu bir. İkinci olarak da Rıfat'ın şiir yayınlama imkanları daralmıştır. Polisi şairleri kovalamıya (20) yöneltenlerin yarattığı hava, dergilerin de Rıfat Ilgaz ve başka şairlere kapılarını kapamalarına sebep olmuştur. «Yayınlanmadıktan sonra yazmak neye yarar» diye düşünerek kahvelerden, halkın yanından biraz uzakta kalmıştır. Ama, halkla beraber olduğu zamanki espri de hafiflemiştir. Buna karşı son şiirlerinde yoğunlaşma açıkça görülür. İmgeler ve tasvir elemanları azalmış. Anlatımı daha yalın daha bir güçlü olmuştur.

Rıfat'ın hastalığı Yalnız Tüberkülozdan ibaret olsa gene iyiymi, çünkü ufak bir kısımda yapışma kalmış - Tedavi hatası - diğer bölgelerde kireçlenme tamamlanmıştır. Ne var ki havayı tam teneffüs edememek yüzünden kalbi zorlanmaktadır:

«Bir düşün ne demiş Haşim Amcan
Vermiş te tatarböregini gövdeye
Ağır ağır çıkacaksın demiş
Bu merdivenlerden
Böyle soluk soluğa değil»

«Soluk Soluğa» adlı, kısmen eski şiirlerinden seçmeleri, kısmen de yeni şiirlerini toplayan kitabının üzerindeki portresine bakarak Hilmi Özgen Rıfat'ı tarif etmiştir 21: «Masamın üzerinde Rıfat'ın son şiir kitabı (Soluk Soluğa). Üstünde Rıfat'ın yüz çizgileri soluk ve yorgun. Bir yanı sarı, bir yanı ak. Göz kapakları aralıklı ama Mavisî belli değil. Ölümlerin yüzünden çıkarılan balmumu kalıpları gibi geldi bana.» «Çocukluğumun o canlı, şakacı, iğneci Rıfat'ından kala kala solgun bir yüzle bir kaç kitap dolusu şiir kalmış ortalıkta.»

Ve «Bilsem ki» şiirini aktarmış yazısının altına. Çok güç şartlar altında geçen hayatın bir muhasebesi olarak değerlendiriyor bu şiiri. «Bilsem ki» Rıfat Ilgaz'ın gerçekten en önemli şiirlerinden biridir:

«Bilsem ki kimsenin parmağı yok
Bu sürüp giden işkencede
Kılım bile kıpırdamadan bir sabah
Çekerdim daragacına kendimi
Bilsem ki suç bende»

Rıfat Ilgaz'ın «Hayat»a bakışında yarın umudu egemendir. İyi günlerin geleceğine inancını hiç yitirmemiştir. Karaborsacının, vurguncunun, sömürgecinin hayattan tad almak için yaptıklarını bir çok şiirlerinde yermiştir. Onların yaşamak zevki, pek çok yoksul insanın bu yoksulluklarıyla beslenmektedir kanısına varmıştır. Ancak çalışkan fakat yoksul insanların yoksulluktan kurtularak acılarını dindirdikleri zaman mutlu olabilecektir. Notlarında «İdeal bir cemiyetin meselesizliği içinde sevgilimin siyah saçlarını ihmal edemiyeceğimi şimdiden cesaretle söyleyebilirim» diyor. Ve bu anlayışını «Geç Azizim Geç» şiirinde dile getiriyor:

«Biz de yaşarız azizim
Yaşamağa gelince biz de yaşarız ama
Olmuyor cebimizden kattığımızla eğlenme
Gönlümüzden katalım

— — —
Anlarız biz de bu işlerden
Elimiz değdi de okşamadık mı
Şu «pür hayal» saçları
Kim istemez yarı uyutmasını «sine» de
Batan güneşe karşı
«Bade içme» sini «yar eli»nden
Gözü kör olsun feleğin
Umudu kesmedik gelecekten»

Ama gene de:

«Günüümüzü gün etmek için
Şöyle bir demlenelim deriz
Dert olur meyhanecinin kazanç vergisi
Garson Nuri'nin nufustaki işi»

Hep yaşamamanın dertli, sıkıntılı baskılarını yüreğinde duyarak hayata bakar. Bir kez Sanatoryuma girişini anlatırken:

«Şöyle sırt üstü kür yataklarında
Biraz da biz yaşayalım
Ekmek elden su gölden.»

Demişti. Buna da arkadaşları kızmışlar. Yeni doğan kızı için de bir şiirinde:

«Bahçeye kurdum desem salıncak

İnanır mısın
Ne bahçe var ne beşik
Bir arabacık da mı istemezdi şu asfalt»

Yazdığını, buradaki arabayı bazılarının fazla gördüğünü ben hatırlıyorum. Oysa bu şiir şöyle biter:

«Uyu benim maviş kızım
Dem geçecek devran geçecek
Keloğlan murada erecek
Sökülecek Hasbahçe'nin çitleri
Ağlayan nar gülecek»

Şair bir başka yerde küçük oğluna sesleniyor:

«Yaşamak için iştahını arttıracak
Şiirler vereceğim sana»

Bu tema ile ilgili bütün şiirlerinde güçlü umudu, ileriye inanlı ve güvenli bakışı apaçık bellidir. Yalnız bir kızgınlığı var aydınlara, Yayın sahiplerine. Bunları kolay kolay bağışlamıyacak. Bana öyle geliyor. Rıfat Ilgaz hayatla kaynaşmış onu duymuş, bu kaynaşmanın bilincine varmış bir şair. Doga-Toplum ilişkisinin insan elile, insanın yaratıcı çabasıyla insanları mutlu kılacak yapıtlara ulaştığını gören ve bilen bir sanatçı. Ama bir çarpık taraf var bu işin içinde:

«Bizim gayretimiz getirir de yazı
Tadını başkaları çıkarır»

diyiverince o aydın kişiler, o yayın sahipleri, o antoloji derleyicileri sözlerini boğazına tıkıyorlar.

«Kapandı yüzümüze dergi kapakları
Bir varmış bir yokmuş olduk sağlığımızda»

Böylece küsmesinde Rıfat Ilgaz haklı mıdır, yoksa haksız mıdır bunun tartışmasını o dergi kapaklarını kapayanlar yapsınlar.

Şair Rıfat Ilgaz'ın hayatına sadece Sanatoryumlar girmede, bu arada Ceza ve Tevkif evleri de onun deneylerini genişletmiştir. Bir çok Aflara rağmen daha bir yıl önce genel nüfusumuzun yüzde birbuçluğu orantısında tutuklu bulunduğunu gazeteler yazıyordu. Dışarda olanların ölüm kalem savaşlarını ve bunların nedenlerini açıklayan temeldeki sorunları yukarıda örnekler vererek belirttik. İnsanların temel hak ve özgürlüklerinden

yaşamak kadar önemli olanlarından biri de fikir ve söz özgürlüğüdür. Yazımın baş tarafında Anayasanın bu ilkelerine değindiğim için onları bir kez daha anlatmıyacağım. Yalnız Rıfat Ilgaz'ın 1944 yılında «Sınıf» adlı şiir kitabından ötürü I sayılı Örfi İdare Mahkemesi tarafından yargılanarak hüküm giydiğini ve ondan sonra da mizah dergilerindeki fıkra ve yazıları münasebetiyle bir kaç defa tevkif olunduğunu ve basın suçlarından dolayı cezalarının affa uğradığını hatırlatmakla yetineceğim. (22) Öylesine yıllar ardımızda kalmıştır ki, Realist şiir aleyhtarı Salah Bırsel'i «Gençlik» gazetesinde yayınlanan «Bulut Geçti» adlı şiirinden dolayı savcı mahkemeye vermiştir. Sait Faik gibi bütün Türk edebiyatında az bulunur bir yazarın «Medarı Maişet Motoru» adlı eseri toplattırılmış, bir başka seferinde de hafta iznine çıkmış bir eri Gülhane parkını gezerken tasvir ettiği için örfi idarece bu yazısından hesap sorulmuştur. Öyle bir bunalım dönemi ki bu Üniversitelerimiz en değerli bilginlerinden dört beş tanesinin çıkarılmasına göz yumulmuştur. Ve resim sergilerinden tabloların indirildiği görülmüştür. Ve ben özgür bir şairin:

«Ne mümkün zulm ile bidad ile imha-yı hürriyet
Çalış idraki kaldır muktedirsен ademiyetten»

beyitinde yükselen sesini dinliyerek, bu beyitin yazıldığı günden seksen yıl sonra da özgürlüğün suç sayıldığını, özgürlükten yana şiir yazarların kitaplarının toplattırılarak hapse atıldıklarını gördüm. Hangi uygarlık aşamasında bulunduğumuzu bilen yoktu. Bir süre birinci sayfalarının yarısı yazısız çıkmış gazeteler okuduk. Sonra da fikir ve söz hürriyetinden ve basının dördüncü kuvvet olduğundan uzun boylu söz edildi. Ve şimdi, ancak şimdi insanın temel hak ve hürriyetlerinin özüne kanunla dahi dokunulamıyacağı ilkesi yerleştiği içindir ki özgürlük sorununu ele alabiliyoruz.

Rıfat Ilgaz'ın tema'ları işlerken bunları zıt kavramlarıyla ele aldığını söylemiştim. Özgürlük sorunu da onun şiirlerine Özgür-Tutsak biçimiyle giriyor. «Bu da bir özgürlük şiiri»nden bir kaç parçayı okuyalım:

«Bir liseli talebeyle vurulu bileklerin
Kırk mahkûmun sürüklediği zincire
Tek suçunuz hür insanlar gibi konuşmak
Kitaplar suç ortağınız

— — —
Çeyrek saat uzaktasın çok değil
O meşhur Babîâli'den
Tek satır yok sayfalarda

Bu zincirleme tutsaklık üzerine»

Bir başka şiirinden:

«Kurtuluştan ses getiren
Özgürlüğe giden yolda
Sevgilerimiz mi sade
Sürgün de var
Hapis de»

Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinde aşk tutkusu, şehvet tutkusu yoktur. O, Bedri Rahmi gibi hayatı iştahla kucaklamaz. Ama özgürlüğü de «Sarhoşum» şiirindeki:

«Sarhoşum
Caddenin göbeğine oturmuşum
Akhma eserse sırt üstü yatabilirim
Nara atabilirim»

gibi anlamaz. Hatta buna karşısındır da «Hürsün» şiirinde bu başıboşluğun sosyal bir hıvını vermiştir. Ayrıca Cahit Külebi'nin düşsel ve imgesel özgürlük anlayışıyla da bir yakınlığı yoktur. Külebi «Hürriyet» şiirinde:

«Eğer kuvvetim yetse benim
Rıhtıma koşarım yalınayak
Halatlarını bütün gemilerin
Bıçağımla keserim.
Gemiler açılır sallanarak
...»

Diyerek yaşanmamış bir özgürlük duygusunu anlatmaya çalışıyor. Bizde Eluard'ın ünlü «Hürriyet» şiiri bir ara - belki gene de öyledir - pek sevilmişti. Gerçekten o şiir Fransız direnme edebiyatının da en güçlü yazılarından biridir. O uzun şiirinden Eluard'ın «Hürriyet» demek için her şeyin üzerine bu sözü yazdığını, eşyayı ve hayatı adeta «Hürriyet» kelimesiyle markalamak istediğini görürüz. Oysa işgal baskısının daralttığı ya da da ortadan kaldırdığı «Hürriyet» daha aktif daha eylemli nitelikte olmalıydı. Biz kendi koşullarımıza göre böyle düşünürüz. Ama Eluard'ın anlatım biçimi çoğu şairimizi etkilemiştir. Savaşın bitiminde İlhami Bekir ble coşarak bir «Hürriyet Kasidesi» yazmıştır:

«Bir altın devre sok ki bizi
Korku bilmeyelim

Bir altın devre sok ki bizi
İhtiyaç bilmeyelim
Bir altın devre sok ki bizi
hür düşünüp-söyliyelim»

Orhan Veli de değinmiş bu konuya. «Hürriyete Doğru» adlı şiirinden:

«Ne duruyorsun be, at kendini denize;
Geride bekliyenin varmış, aldırma;
Görmüyor musun, her yanda hürriyet;
Yelken ol, kürek ol, dümen ol, balık ol, su ol;
Git gidebildiğin yere.»

Bir de «Bedava» şiirinden:

«Peynir ekmek değil ama
Acı su bedava;
Kelle fiyatına hürriyet,
Esirlik bedava;
Bedava yaşıyoruz, bedava.»

Görüyoruz ki özgürlük sorunu şairlerimizi oldukça ilgilendirmiş. Elbette bu ilgi yalnız batı şiirinden esinlenmekle olmamıştır. Yukarda açıkladığımız nedenlerin etkisi öyle sanırım ki daha üstün olmuştur.

Bununla beraber özgürlük sözünü kullanmak, ya da özgürlüğü sevmek onu yaymakla özgür olmak, toplumun özgür olması için savaşmak ayrı şeylerdir. Çoğu okuduklarımız özgürlük motifleridir. Değişik bir konu olduğu için bazı şairler özgürlüğe değinen şiirler de yazmışlardır. Aslolan bunun özlemini duymaktır. Tutsaklığı yaşamış, özgür olamayışın acısını insanlığına sindirmiş bu haysiyetsizliğin nedenlerini inceliyerek özgürlüğün bilincine varmış bir sanatçı özgür olabilir ve özgürlüğü savunabilir. Özgürsüzlüğün insanlık haysiyetiyle ilgisini çözümleyememiş bir kimse için Özgürlük bir sorun olamaz kanısındayım. Bu açıdan bakınca Rıfat Ilgaz'ın şiirlerini daha olumlu bir şekilde değerlendirmek mümkündür. Bir kez sormak lazım toplumun özgürleşmesine karşı koyanlar kimlerdir? Bilim düşmanları, çıkarıcılar, sömürgeci'lerdir. Çünkü bu tipler özgür bir uygarlık düzeyinde tutunamayacaklardır. İkinci dünya savaşının, savaş dışı Türkiyesinde bunalımlardan bu tipler yararlandı, dar gelirli ve az kazançlı halk zor durumda kaldı. Bu tipler bunalımların daha da artmasını hatırla belki savaşa katılmamızı bile isterdi; çünkü o zaman kendileriyle kimse ilgilenemeyecek vurgunlar daha büyük ve çıkarları daha çok olacaktı. Ama şair bu tipleri gözden kaçırmadı. Onları kafalarındaki ince hesaplarınadək çizmesini bildi. Rıfat Ilgaz'ın bu başarılı gözlemliği onun şiirleri-

nin gerçekçi yönünü güçlendirdi. Ve bir tarihsel dönemin acıklı manzarası, o unutulmaz tipleriyle edebiyatımıza girdi: «Mıstabey», «Uyuyamazsın», «Akşam Üstü» «Ayrılık var bir yandan» Rıfat Ilgaz yalnız bu gerici tipleri çizmekle de yetinmedi. Bu sömürgeciğin sömürdüğü, yoksul bıraktığı halkı da tasvir etti. Okul çocukları, iş kazalarından sakatlanıp yoksul kalanlar, kenar mahalle insanları, kapıcılar, çöpçüler, küçük satıcılar, ufak memurlar, tütün işçisi kızlar, diğer emekçiler «Edirnekapı Tramvayında», «Kapalıçarşı» da, «Beyazıt Kahveleri»nde, «Mahallemiz» de, «Biz Taşra Memurları», «Boğazlıyan», «Karadayı'ya Mektup»ta, «Sayfiye» de, «Çocuklarım» da, «Remzi» de, «Alışım», «Altın Bilezik» te, «Halil Dayı» da, «Kahveler, Gazeteler» de, «Sınıf» ta, «Sarı Çizmeli» de panorama halinde ama nedenleri de belirtilerek göz önüne çıkarılmıştır.

Rıfat Ilgaz'ın gerçeklere toplumsal açıdan baktığını biliyoruz. Tut-saklık günlerinin yalnızlığında bile yılmadan, umudunu yitirmeden olup bitenlerin nedenlerini çözümlemeye çalışmıştır :

«İnsanları alabildiğine sevmeyi
Bırakmazlar yanına
Böyle çekersin cezasını
Üç duvar bir kapı arasında
Onlardan ayrı
Böyle onlardan uzak»

Parmaklığın ötesinden «Şu sefer bayrağını çekmiş vapur - Bizim Kara-denize gider» diye düşünür ve memleketini hatırlar:

«Kimbilir ne haldedir
Benim frengisiyle ünlü memleketim
Şimdi ne halde»

Memurlar gelir ufak tefek
Büyüyünce giderler
Balıklardan bile hamsiler vurur
Vursa vursa karaya»

Hep acılı, hep üzüntülü şiirler yazdı. Nar çiçeğinden, gül dalından, gök yüzünden kuş civıltısından bir çift söz edemedi. Oysa başkaları kadar o da içliydi:

«Huyumdan ettiniz Cibali kızları
Sekiz düdüğünden önce

Penceremin altından geçenler
Saçları dağınık gözleri uykulu
Çoraba tütüne gidenler»

Sonra ziyaret günlerinin tabloları:

«Öğretmenin tanımadan
Öğrendi polisi jandarmayı
Koltuğunda babasının çamaşır paketi

Komşuya düşer dedikodusu elbet
Kitap yüzünden yatanın
Sene 1944»

Tutukluluk süresinin bitmesiyle insan özgür mü olur? Hayır, bu özgürlük sorununun derin anlamını kavramamak demektir. Milletini, halkını, insanları sevdiği ve onların dertlerini dile getirdiği için, bir şairi suçlu görmenin suç olmadığı bir dönemde dışarda olmanın özgürlük sayılamıyacağı apaçık ortadadır. O halde:

«Ne olacak bilir miyiz birazdan
Belki hesabı sorulacak neşemizin
Kaldıralım son kadehleri
Ayrılalım arkadaşlar
Ayrılırken öpüşelim»

NOTLAR

19) Milli Korunma'nın yiyecek maddeleri istifçiliğini önleyen ve cezalandıran hükümlerine rağmen bu sıralarda bir süre başbakanlık yapmış olan ve ünlü A dan Z ye sözleriyle her zaman hatırlanan Dr. Refik Saydam 1942 de öldüğü vakit evinde pek çok yiyecek maddelerinin stok edildiği görülmüştür. Oysa kendisi bekardı. (Bakınız, Nadir Nadi: Perde Aralığından, Cumhuriyet gazetesinde 37 ci tefrika)

20) Çetin Altan:

Akşam gazetesi

21) Hlmi Özgen: Tarımda Sosyalizm, Ankara 1964, Bu eserin 79 cu sayfasında başlayan «Soluk Soluğa» adlı yazı

22) Ferit Öngören «Mizah Hikayeleri Antolojisi» adlı eserinde Rıfat Ilgaz hakkında verdiği biyografik bilgiler arasında şunları da yazıyor: «1948 de büsbütün öğretmenliği bırakarak Babıâliye yerleşmiştir. Bugün bir iki dergide (Kitabın yayınlandığı 1959 yılına göre) Bugün bir iki dergide mi-

zah yazıları yazar. Gar yayınlarının da kurucuları arasındadır. Rifat öğretmen olduğu kadar bir Babıâli adamıdır da... İntertip ustası, musahhih, sekreter, dergi sahibi, mesul müdür, fıkra yazarı, hikayeci, romancı, en nihayet bir editördür.

Hayatının önemli bir kısmı hastalık ve yazarlık yüzünden, hastanelerde ve hapishanelerde geçmiştir. 1950 yılında, basın suçlarından yüklendiği beşbuçuk senelik mahkûmluk, genel afıla tecile uğramıştır. Yazılarında hayatının bu yanlarına sık sık rastlamak mümkündür.»

S Ü M E R B A N K

Sermayesi TL. 500.000.000

Merkezi : Ankara

Tekstil, Makina ve Toprak Sanayiinde
25 Müessese ve Fabrika

18 Banka Şubesi
155 Satış Mağazası
Sayısı 50 yi aşan sınaî, Ticari Müesseselere iştirak

Giyimde : kendinizi ve çocuğunuzu, kesenize kıymadan, memnun etmek isterseniz ihtiyacınızı SÜMERBANK Mağazalarından temin ediniz.

Hayalinizin Hakikat olmasını da isterseniz SÜMERBANK
Şubelerine para yatırınız.

S Ü M E R B A N K

REKLÂM.
LARINIZ
İÇİN

"BASIN İLÂN KURUMU"

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 22 43 84 – 22 43 85

Telgraf Adresi : BASIN KURUMU

ŞUBELER

DIŞ MUHABİRLER

İstanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zonguldak

A.B.D.
Almanya (Federal)
Almanya
Avusturya
Avustralya
Belçika
Bulgaristan
Çekoslovakya
Danimarka
Fransa
Hollanda
İngiltere
İspanya
İsrail

İsveç
İsviçre
İtalya
Japonya
Lübnan
Macaristan
Norveç
Pakistan
Polonya
Portekiz
Romanya
Yugoslavya
Yunanistan

ATAÇ KİTABEVİ YAYINLARI

ROMAN

DİRİLEN ŞEHİR — Jules Romain

Çev: S. Eyüboğlu — 2 Lira

DÜŞÜŞ — Albert Camus

Çev: Ferit Edgü — 3 Lira

BULANTI — Jean Paul Sartre

Çev: Selâhattin Hilav — 6 Lira

(İkinci Baskı)

MÜTHİŞ ÇOCUKLAR — Jean Cocteau

Çev: V. Üretürk — 2 Lira

HAYDARI KAMPI — Themis Kornaros

Çev: Nevzat Hatko — 5 Lira

KALPAKLILAR — Samim Kocagöz

DOLUDİZGİN — Samim Kocagöz

Her cilt 7,5 Lira

ÖLEN ADAM — D. H. Lawrence

Çev: Bilge Karasu — 2 Lira

(Türk Dil Kurumu Armağanı)

KURTLAR SOFRASI — Attilâ İlhan

2 Cilt. Her cilt 7,5 Lira

ALEKSİ ZORBA — N. Kazancakis

Çev: Ahmet Angın — 7,5 Lira

DÂVA — Franz Kafka

Çev: Kâmurân Şipal — 7,5 Lira

ARSLAN ASKER ŞVAYK — J. Hašek

Çev: Ayşegül Günkut — 6 Lira

BİR KARIŞ TOPRAK — Samim Kocagöz

5 Lira

(Resimliyen: İ. Balaban)

KATILA KATILA GÜLEN KALİMKOS

K. Kandaş — 3 Lira

FELSEFE KİTAPLARI — DENEMELER

FELSEFE TARİHİ SÖZLÜĞÜ

Hatemi Senih — 2 Lira

SISYPHE EFSANESİ — Albert Camus

Çev: T. Yücel — 4 Lira

VOLTAIRE — A. Cresson

Çev: Suat Erginer — 2 Lira

TERSİ VE YÜZÜ — Albert Camus

Çev: T. Yücel — 3 Lira

PSİKANALİZ AÇISINDAN EDEBİYAT —

Freud Jung Adler

Çev: Selâhattin Hilav — 3 Lira

RÜYA YORUM METODU — Freud

Çev: Ayşegül Günkut — 2 Lira

VAROLUŞÇUNUN BUNALIMI — Bertrand

Russell — Çev: Türkân Araz — 2 Lira

VAROLUŞÇULUÇ - MATERYALİZM VE

DEVİRİM — Jean Paul Sartre

Çev: Emin Türk Eliçin — 3 Lira

(İkinci baskı)

DENEMELER — Bertrand Russell — Çev:

Çev: Türkân Araz — 3 Lira

TRAGEDYA'nın DOĞUŞU —

F. Nietzsche — Çev: İ. Zeki Eyüpoğlu —

4 Lira

TOPLUM BİLİM DİZİSİ

YAHUDİLİK SORUNU — Jean Paul Sartre

Çev: E. T. Eliçin — 3 Lira

İNSANLIĞIN GELECEĞİ — Bertrand Russell

Çev: Memduh Balaban — 2 Lira

TAŞ ÇATLASA — Yaşar Kemal — 3 Lira

İKTİSADİ BUHRAN VE MONOPOLLER —

Derliyen: Şerif Hulûsi — 4 Lira

EKONOMİ POLİTİK — Oskar Lange

Çev. Muvaffak Şeref — 4 Lira

KÛBA ve KÛBA PLÂNLAMASI — Charles

Bettelheim — Çev. Şerif Hulûsi — 4 Lira

KONGO KURTULUŞ SAVAŞI

Dr. Topuzoğlu — 3 Lira

1 — Yayınlarımızdan satış fiyatları ile 60 liralık kitap sipariş eden okurlar EYLEM'e bir yıllık, 30 liralık kitap sipariş eden okurlar altı aylık abone kaydedilir. Posta ücretleri tarafımızdan ödenerek, kitaplar taahhütlü olarak gönderilir. ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETLERİN POSTALANMASI GEREKİR.

2 — Abone indiriminden yararlanmak istemiyen okurlara 15 liradan yukarı siparişlerine % 20 indirim yapılır. ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETİN POSTALANMASI GEREKİR.